

dot...comm

časopis pre teóriu, výskum a prax mediálnej a marketingovej komunikácie

No. 2/2015

Európska Akadémia
Manažmentu, Marketingu a Médii

2015

Dot.comm

Časopis pre teóriu, výskum a prax mediálnej a marketingovej komunikácie /
Journal for the theory, research and practice of media and marketing communication

Redakcia / Editorial board:

Šéfredaktor / Editor-in-chief:

Šrbová, Edita, Constantine the Philosopher University in Nitra, Slovakia

Editori čísla / Editors of the issue:

Spálová, Lucia, Constantine the Philosopher University in Nitra, Slovakia

Magová, Lenka, Constantine the Philosopher University in Nitra, Slovakia

Wąsiński, Arkadiusz, Janusz Korczak Pedagogical University in Warsaw, WSP Katowice, Poland

Szyszka, Michał, Janusz Korczak Pedagogical University in Warsaw, WSP Katowice, Poland

Ochwat, Maria, Wyższa Szkoła Bankowa w Poznaniu, Poland

Grafické návrhy, sadzba / Graphic design, page layout:

Wojciechowski, Łukasz, Slovakia / Poland; Košková, Mária, Slovakia / Bulgaria; Mago, Zdenko, Slovakia.

Tvorba a správa internetových strán / Website created and maintained by: Štrba, Michal, Slovakia

Medzinárodná vedecká rada / International scientific board:

Burns, David P., Salisbury University, USA

Fajnor, Richard, Academy of Music and Performing Arts, Czech Republic

Fandelová, Eva, Constantine the Philosopher University in Nitra, Slovakia

Fichnová, Katarína, Constantine the Philosopher University in Nitra, Slovakia

Mikuláš, Peter, Constantine the Philosopher University in Nitra, Slovakia

Gajdka, Krzysztof, University of Information Technology and Management in Rzeszow, Poland

Gero, Stefan, Constantine the Philosopher University in Nitra, Slovakia

Goluchowski, Jerzy, University of Economics in Katowice, Poland

Hikspoors, Frans, Hogeschool Windesheim, Nederlands

Chari, Tendai, University of Venda, South African Republic

Lingyu, Huang, Dalian Nationalities University, China

Momoc, Antonio, University of Bucharest, Romania

Ochwat, Maria, Wyższa Szkoła Bankowa w Poznaniu, Poland

Pavlí, Dušan, University of Ss. Cyril and Methodius, Slovakia

Piątek, Dorota, Adam Mickiewicz University, Poland

Rizun, Nina, Alfred Nobel University, Dnipropetrovsk, Ukraine

Vydavateľ / Publisher:

Európska Akadémia Manažmentu, Marketingu a Médíí, Znievska 22, 851 06 Bratislava, Slovensko /

European Academy of Management, Marketing and Media, Znievska 22, 851 06 Bratislava, Slovakia

e-mail: strbova@eammm.eu

Ročník 3, rok 2015, číslo 2/ Volume 3, 2015, No. 2

Vychádza 2 krát ročne/ Frequency 2 Times per Year

www.eammm.eu/casopis-dot-comm/

ISSN 1339-5181

Editoriál

Vážení čitatelia,

členovia Európskej Akadémie Manažmentu, Marketingu a Médií si vám dovoľujú predstaviť štvrté vydanie vedecko-odborného, recenzovaného a multidisciplinárne zameraného časopisu, ktorého poslaním je prostredníctvom príspevkov renomovaných odborníkov z domáceho aj zahraničného prostredia, podnecovať inšpiratívny akademický dialóg a zvyšovať tak úroveň poznatkov v oblasti manažmentu, marketingu a médií, v prieniku so spoločensko-humanitnými vednými disciplínami.

Príspevky publikované v tomto vydaní sú venované v súčasnosti vysoko aktuálnej a pálčivej téme kultúrnej rôznorodosti a jej spoločenských dôsledkov. História zaznamenáva mnohé udalosti, kedy v dôsledku vzájomného neporozumenia, intolerancie a porušovania ľudských práv dochádzalo k nezhodám v spolunažívaní občanov rôznych kultúr. Aj v súčasnosti nás aktuálne postoje Európanov k problému utečeneckej krízy nútia intenzívnejšie sa zamýšľať nad otázkami spoločenských hodnôt, solidarity a dodržiavania ľudských práv, a to nielen u dospejly populácie, ale aj u detí a mládeže. Prejavovanie nedôvery, hostility, strachu z inakosti, prameniacej v rasových, náboženských či rodových predsudkoch, sú teoreticko-výchovnými problémami, ktorým musí čeliť súčasná pedagogika, a ktoré súčasne vyzývajú učiteľov k hľadaniu efektívnych foriem výchovy k prosociálnosti a k rešpektovaniu ľudských práv. Ciele zamerané na oblasť výchovy a vzdelávania, formulované v Národnej

stratégii o ochrane a podpore ľudských práv, je možné dosiahnuť iba prostredníctvom aktívnych a zanietených učiteľov, odborne a didakticky kompetentných v oblasti ľudských práv. Nadobudnutie potrebných kompetencií je možné stimulovať vzájomnou interakciou, výmenou skúseností a komunitnou angažovanosťou, k čomu chceme prispieť aj my vydaním tohto čísla časopisu, v ktorom načrtávame aktuálne problémy o stave vyučovania problematiky ľudských práv, odhalujeme hlavné príčiny nedostatkov a poukazujeme aj na isté možnosti ich riešenia.

Ďalšie témy interdisciplinárnym spôsobom nadvážujú na kultúrnu rôznorodosť a venujú sa problematike slobody prejavu v elektronických médiách, otázkam propagácie kultúrnych inštitúcií prostredníctvom sociálnych médií, zvyšovaniu povedomia o tzv. ľudských právach tretej generácie – právach na priaznivé životné prostredie pomocou mediálnej výchovy, aspektom prosociálneho správania v rámci digitálnych hier, a špecifickám vizuálnej (dis)komunikácie občianskych združení v oblasti zdravotníctva.

Edita Štrbová

Vydanie tohto čísla časopisu bolo finančované s podporou projektu KEGA 008UMB-4/2015 *Ľudské práva a protipredсудková výchova*.

Editorial

Dear readers,

members of the European Academy of Management, Marketing and Media have pleasure to introduce you to the second edition of the scientific-scholarly, reviewed and multidisciplinary oriented journal, whose aim is to support inspiring academic dialogue through the contributions of renowned experts from the domestic and foreign scene and so heighten the level of knowledge in the field of management, marketing and media, within the framework of socio-humanistic disciplines.

Articles published in this edition are dedicated to currently highly topical and the scourge issue of cultural diversity and its social consequences. History records many events as the result of mutual misunderstanding, intolerance and human rights violations taking place in disagreement coexistence of different cultures. Even now, our current European attitudes to the problem of the refugee crisis is forcing more intensively considered the issue of social values, solidarity and respect for human rights, not only for adults, but also children and young people. The expression of mistrust, hostility, fear of otherness, stemming in racial, religious and gender prejudices are theoretical and educational problems facing the contemporary pedagogy, which simultaneously encourage teachers to seek effective forms of education for prosociality and respect to the human rights. Targets in the area of education, formulated in the National Strategy for the protection and promotion of human rights

can only be achieved through active and committed teachers, professionally and didactically competent in the field of human rights. Acquisition of the necessary competencies can be stimulated by the mutual interaction, exchange of experience and community involvement, to what we want to contribute with this journal issue, outlining current issues on the status of the teaching of human rights, exposing the root causes of deficiencies and also referring to certain options to address them.

Other topics are interdisciplinary linked to cultural diversity and deal with the issue of freedom of expression in the electronic media, issue of the promotion of cultural institutions through social media, increasing awareness of the so-called Human rights of the third generation – the right to a favorable environment through media education, aspects of prosocial behavior in the context of digital games and the specifics of the visual (dis)communication of civic associations in the health sector.

Edita Štrbová

This journal edition has been funded with support of the project KEGA 008UMB-4/2015 *Human rights and anti-prejudice education*.

OBSAH / CONTENTS

Aktuálne otázky o výchove k ľudským právam <i>Current issues of human rights education</i>	
Eva Poláková – Lucia Spálová	7
Polish operas in social media – A comparative analysis <i>Katarzyna Walotek-Ściańska</i>	21
Trolling – Vedľajší príznak fungovania práva na slobodu prejavu a práva na informácie v prostredí CMC <i>Trolling – A side effect the operation of the right to freedom of expression and information in a CMC</i>	
Juraj Rusnák	30
Mediálna výchova pri poznávaní práva na priaznivé životné prostredie <i>Media education in recognizing the right to a favorable environment</i>	
Barbora Baďurová – Eva Balážová	37
Výchova k rešpektovaniu ľudských práv a prosociálne aspekty digitálnych hier <i>Education to respect human rights and prosocial aspects of digital games</i>	
Lenka Magová – Zdenko Mago	49
Vizuálna (dis)komunikácia občianskych združení zastupujúcich zdravotne postihnutých občanov v SR <i>Visual (dis)communication of civil associations representing disabled people in the Slovak Republic</i>	
Mária Košková	57

AKTUÁLNE OTÁZKY O VÝCHOVE K ĽUDSKÝM PRÁVAM

CURRENT ISSUES OF HUMAN RIGHTS EDUCATION

Eva Poláková

Katedra etickej a občianskej výchovy Pedagogickej fakulty Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici, Ružová 13, 974 11 Banská Bystrica, Slovenská republika, eva.polakova@umb.sk

Lucia Spálová

Katedra masmediálnej komunikácie a reklamy Filozofickej Fakulty Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre, Dražovská 4, 945 01 Nitra, Slovenská republika, lspalova@ukf.sk

ABSTRAKT

Aktuálne postoje Európanov k problému utečeneckej krízy nás nútia intenzívnejšie sa zamýšľať nad otázkami spoločenských hodnôt, solidarity a dodržiavania ľudských práv. V dôsledku obáv o bezpečnosť, ohrozenie autonómie, identity a kultúry štátov EÚ silnejú u občanov negatívne postoje k migrantom. Obavy a strach vychádzajú najmä z predstavov a neporozumenia fenoménu inakosti. Takéto tendencie sú nebezpečné pre demokraciu a obranu ľudských práv, ba i stabilitu štátu, či Európskej únie. Na zmenu názorov a postojov jednotlivcov môžeme vplyváť prostredníctvom systematickej prosociálnej výchovy zameranej na dodržiavanie ľudských práv. V štúdiu preto prezentujeme aj výsledky výskumu o stave vyučovania problematiky ľudských práv, odhalujeme hlavné príčiny nedostatkov a naštárvame isté možnosti riešenia v podmienkach základných a stredných škôl.

Kľúčové slová: Ľudské práva, prosociálna výchova, vyučovanie o ľudských právach, príprava učiteľov.

ABSTRACT

Current attitudes of Europeans to the problem of the refugee crisis obliges us to intensively think about the issues of social values, solidarity and respect for human rights. Due to security concerns, threats to autonomy, identity and culture of the EU are strengthening citizens' negative attitudes towards migrants. Concerns and fears mainly reflect the prejudice and misunderstanding of the phenomenon of otherness. Such tendencies are dangerous for democracy and human rights, and even the stability of state or the European Union. To change opinions and attitudes of individuals, we can influence through systematic prosocial education focused on human rights. In the study we present results of research on the status of the teaching of human rights, exposing the root causes of deficiencies and outlines some possible solutions in terms of primary and secondary schools.

Key words: human rights, prosocial education, education on human rights, training of teachers.

1. LEGISLATÍVNE VÝCHODISKÁ

Základom ľudských práv sú pojmy sloboda a rovnosť, ktoré sú určujúce pre ľudské práva prvej generácie, a to už od čias Vyhlásenia nezávislosti (1776) v USA. Pre ukotvenie ľudských práv a slobôd v povojnovej Európe mala rozhodujúci

význam Všeobecná deklarácia ľudských práv prijatá 10. decembra 1948 Valným zhromaždením Organizácie spojených národov, ktorá sa považuje sa jeden zo základných prvkov medzinárodného obyčajového práva (10. december bol neskôr vyhlásený za celosvetový deň ľudských práv). Pre ochranu ľudských práv v európskom

priestore mal rozhodujúci význam európsky *Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobód* podpísaný v roku 1950. V roku 1966 boli na pôde Organizácie spojených národov podpísané dve medzinárodné zmluvy týkajúce sa ľudských práv: *Medzinárodný pakt o občianskych a politických právach*, ktorý upravuje ľudské práva prvej generácie, a *Medzinárodný pakt o hospodárskych, sociálnych a kultúrnych právach*, ktorého predmetom sú ľudské práva druhej generácie. Oba dohovory začali platíť v roku 1976 a sú záväzné pre štáty, ktoré ich ratifikovali (Poláková, Čižmáriková, 2013, s.16).

V dôsledku migračnej utečeneckej krízy, ktorá v súčasnosti zasahuje Európu, sa do popredia dostáva najmä solidarita. V ľudskoprávnych dokumentoch je právo solidarity t'ažiskové v obsahu tretej generácie ľudských práv. Patrí sem právo na mier, právo na priaznivé životné prostredie, právo na hospodársky a sociálny rozvoj, práva národnostných a etnických menšín, právo na prístup ku kultúrnemu dedičstvu, právo na prírodné zdroje, právo na komunikáciu, právo na medzigeneračnú slušnosť.

Posledným významným dokumentom je Lisabonská zmluva (pozri LB), podpísaná 13. decembra 2007 v Lisabone, ktorá nadobudla platnosť 1. decembra 2009. Lisabonská zmluva zmenila a doplnila aj Zmluvu o Európskej Únii (ZEU), v ktorej druhom článku sa teraz deklaruje, že „Únia je založená na hodnotách úcty k ľudskej dôstojnosti, slobody, demokracie, rovnosti, právneho štátu a respektovania ľudských práv vrátane práv osôb patriacich k menšinám. Tieto hodnoty sú spoločné členským štátom v spoločnosti, v ktorej prevláda pluralizmus, nediskriminácia, tolerancia, spravodlivosť, solidarita

a rovnosť medzi ženami a mužmi“ (pozri Charta, 2012).

V súčasnosti takmer vo všetkých krajinách EÚ pozorujeme nielen vzrast rôznych extrémistických hnutí a diskriminačných nálad, ale dokonca aj početnejšie občianske nepokoje iniciované extrémistickými skupinami založené na motívoch diskriminácie. Zväčša to začína prejavmi nedôvery, hostility, strachu z inakosti prameniacich v predsudkoch o „iných ľuďoch“. Takéto prejavy môžu predstavovať isté nebezpečenstvo pre demokraciu a ochranu ľudských práv. Vlády jednotlivých krajín na danú situáciu reagujú a snažia sa prijímať spoločné riešenia na zamedzenie diskriminačných spoločenských trendov (Poláková, 2014, s. 221). Príkladom môže byť stretnutie predstaviteľov štátov a vlád členských krajín Rady Európy vo Viedni už v roku 1993, na ktorom sa hovorilo aj o oživávaní rasizmu, xenofóbie a antisemitizmu, vzrastu intolerancie, prejavov násilia najmä proti migrantom a ľuďom iného pôvodu, ako aj ponižujúceho zaobchádzania a sprevádzajúcimi diskriminačnými praktikami.

V tomto kontexte nadobudla špeciálny význam Zásada nediskriminácie podľa Európskeho dohovoru o ochrane ľudských práv (ďalej Dohovor) a Európskej sociálnej charty. Oba tieto ľudskoprávne nástroje Rady Európy zabezpečujú ochranu proti diskriminácii. Článok 14 Dohovoru ochraňuje proti diskriminácii založenej „na akomkoľvek dôvode, ako je pohlavie, rasa, farba pleti, jazyk, náboženské, politické alebo iné zmysľanie, národnostný alebo sociálny pôvod, príslušnosť k národnostnej menšine, majetok, rod alebo iné postavenie“ (Dohovor, 2010, s.7) a to v rozsahu práv, ktoré garantuje. V súvislosti s krízovou

situáciou zapríčinenou prívalom utečencov do Európy je dôležitý aj dokument týkajúci sa ľudských práv v migračnej politike, a to Oznámenie o globálnom prístupe k migrácii a mobilite. Vydala ho Európska komisia v novembri 2011 a je v ňom vymedzený rámec vonkajšej migračnej politiky EÚ. Presadzuje sa tu prístup sústredený na osobu migranta – jeho ľudského práva. Zdôrazňuje sa, že riadenie migrácie nie je o „tokoch“, „zásobách“ a „trasách“, ale o ľuďoch. Ľudské práva migrantov sa majú systematicky riešiť prostredníctvom vykonávania globálneho prístupu, a to dialógom a spoluprácou, rovnako v krajinách, z ktorých imigranti prichádzajú, ako aj v tranzitných a cieľových krajinách..

2. NÁLADY V SPOLOČNOSTI VPLYVOM MIGRAČNEJ KRÍZY – VÝSKUMY

Migračná kríza sa v súčasnosti stala predmetom najvyššieho záujmu nielen politikov, ale už aj bežných občanov celej Európy. Od jej riešenia bude závisieť, ako sa budú vyvíjať vzťahy v EÚ a jej budúcnosť. Na jednej strane sa v tejto súvislosti musí riešiť otázka bezpečnosti EÚ a národných štátov, na strane druhej sú pre európsku spoločnosť určujúce hodnoty humanizmu, tolerancie a dodržiavania ľudských práv. Žiaľ, aj na základe rôznych nešťastne formulovaných výrokov politikov a stereotypne interpretovaných mediálnych správ s negatívnymi konotáciami, Európania nie sú veľmi priaznivo naklonení prijímaniu utečencov. Dokazujú to aj viaceré prieskumy verejnej mienky, výsledky niektorých uvádzame v nasledujúcom teste.

2.1. Prieskum vo Veľkej Británii

Podľa prieskumu Medzinárodnej humanitárnej organizácie *Islamic Relief*, ktorý bol realizovaný vo Veľkej Británii na vzorke 6 000 respondentov sa až 42 % oslovených vyjadrilo, že Británia by nemala prijímať utečencov. Pred rokom sa takto vyjadriло iba 31 % z 5000 oslovených Britov. Prieskum tiež ukázal, že obyvatelia VB moslimov častejšie než iné národnosti označujú za extrémistov a aj s terorizmom ich spájajú oveľa častejšie (Čerstvý, 2015).

2.2. Prieskum v Čechách

V Čechách bol v čase 8. – 15. 6. 2015 realizovaný výskum na vzorke 1022 respondentov starších než 15 rokov formou osobného rozhovoru, v ktorom 70 % opýtaných odmietlo prijatie utečencov a migrantov zo Sýrie a severnej Afriky. Pritom isté poznatky o kvótoch prijímania utečencov mali tri päťiny opýtaných, ale z nich iba polovica vedela, že kvóty by sa mali týkať Sírčanov a Eritrejcov. Zistilo sa, že súhlas s prijímaním utečencov rástol v závislosti od vzdelenia (Wirnitzer, 2015).

2.3. Prieskumy na Slovensku

Z telefonického prieskumu, ktorý robila agentúra *Polis Slovakia* od 8. - 14. 6. 2015 na vzorke 1 469 respondentov starších ako 18 rokov na území celej SR vyplynulo, že Slovensko by nemalo prijať utečencov z Blízkeho východu a severnej Afriky podľa kvót, ako to navrhuje Európska únia. „Nie“ povedalo 70,1 % opýtaných, z nich 33,8 % uviedlo „rozhodne nie“ a 36,3 % „skôr nie, ako áno“. S prijatím utečencov súhlasí 23,5 % opýtaných. „Rozhodne áno“ povedalo 4,2 % respondentov

a „skôr áno, ako nie“ uviedlo 19,3 %. Nevyjadrilo sa 6,4 % respondentov. Na otázku: „Myslite si, že títo utečenci predstavujú hrozbu pre bezpečnosť SR a jej obyvateľov?“ odpovedalo 63,4 % respondentov „áno“, pričom za bezpečnostnú hrozbu utečencov nepovažuje 24,4 % opýtaných. (SITA, ČTK, 2015).

V druhom prieskume uskutočnenom v čase 19. – 24. 8. 2015 na vzorke 1 416 respondentov starších ako 18 rokov bola tiažiskovou otázka: „Nakolko sa Vám pozdáva konanie maďarskej vlády, ktorá na hraniciach so Srbskom buduje zábrany/ploty proti utečencom?“ Stavanie plotu sa „rozhodne“ sa nepozdávalo iba 3,7 % opýtaných, 23 % sa to nepozdávalo, skôr sa to nepozdáva ako pozdáva 19,3 %, pričom 13,5 % respondentov sa nevyjadriло. Na druhej strane sa to pozdávalo 63,5 % respondentov. Z toho „veľmi“ sa pozdáva uviedlo 26,4 % a skôr sa to pozdáva ako nepozdáva 37,1 % opýtaných (SITA, 2015).

Prieskum verejnej mienky o postojoch k utečencom agentúry 2muse realizovaný pre občiansku iniciatívu Výzva k ľudskosti bol realizovaný od 9. – 12. 9. 2015 na reprezentatívnej vzorke 1047 respondentov slovenskej populácie staršej ako 15 rokov. Z výsledkov prieskumu vyplýva, že celková vôľa prijať utečencov je v spoločnosti relatívne nízka. Len 18 % opýtaných je za to, aby sa Slovensko stalo pre nich novou domovskou krajinou. Za umiestnenie záchytných táborov v mieste bydliska je každý šiesty opýtaný. Za odmietavými postojmi ľudí na Slovensku cítiť strach a obavy z neznámeho. Najviac sa respondenti obávajú bezpečnostných rizík, inej kultúry a finančných nákladov. Napriek odmietavému postoji dvoch treťin opýtaných k zavedeniu kvôtu, každý druhý opýtaný súhlasí s pomocou aspoň

vo forme prechodného útočiska. O tému utečencov sa aktívne zaujíma viac ako tretina ľudí (35 %), len 17 % opýtaných si však samostatne vyhľadáva informácie. Celkovo v spoločnosti cítí potrebu väčšej osvety a informovanosti. 44 % opýtaných deklarovalo, že chcú vedieť viac o motivácii, túžbach, viere a odhadlaní utečencov opustiť svoju krajinu (Dubeci, 2015).

3. ĽUDSKÉ PRÁVA A VEREJNÁ MIENKA SLOVENSKEJ SPOLOČNOSTI

Aktuálnym problémom slovenskej spoločnosti je, že napriek množstvu záväzných právnych dokumentov, smerníc a rôznych odporúčaní, verejnosť nemá dostačné vedomosti o ľudských právach, bani o takých, ktoré by sme mali uplatňovať v bežnom občianskom živote. Slovenská spoločnosť zaostáva aj na úrovni verejnej mienky, ktorá je silno poznačená etnickými, náboženskými, či rodovými stereotypmi, a tak sa k prípadnému porušeniu ľudských práv jednotlivcov často pristupuje ako k okrajovej záležitosti. V ostatnom čase sa stretávame už nielen u dospelých, ale aj v skupinách nižších vekových kategórií, teda u detí a mládeže, s netolerantným správaním voči osobám, ktoré sa nejakým spôsobom odlišujú od bežného spoločenského priemeru. Ide o prejavovanie nedôvery, hostility, strachu z inakosti prameniacej v predsudkoch o ľudoch inej rasy, národnosti, rodu, príslušníkov iného náboženstva, ale aj slabších, zdravotne postihnutých či sociálne zaostalých. V Slovenskej republike je častá najmä intolerancia voči Rómom (pozri napr. Štefančík, et. al., 2013; Poláková, 2011) a homofobia ústiacia do odmietavých postojov a diskriminačného

správania sa voči LGBT ľuďom (lesby, gejovia, bi- a transsexuáli).

V roku 2013 Agentúra Európskej únie pre základné práva (FRA) uskutočnila online prieskum, týkajúci sa diskriminácie a nenávistných prejavov voči osobám z komunity LGBT a ďalších diskriminačných problémov na žiadost' Európskej komisie. Prieskum pozostával z rozsiahleho zberu empirických údajov a bol zamenaný na ľudí vo všetkých členských štátoch EÚ a v Chorvátsku vo veku 18 a viac rokov, ktorí sa považujú za lesbičky, homosexuálov, bisexualov alebo transgenderov. Respondenti odpovedali na otázky o svojich skúsenostiach s diskrimináciou, násilím a obtľažovaním na pracovisku, v školstve, zdravotníctve, sociálnych službách a na verejnosti, napríklad v kaviarnach, reštauráciach, bankách a v obchodoch. Tri štvrtiny všetkých respondentov komunity LGBT pocitujú, že v krajinе, v ktorej žijú, je diskriminácia na základe sexuálnej orientácie osoby rozšírená. Z ďalších zistení vyberáme: 50 % všetkých respondentov sa vyhýba určitým miestam zo strachu, že budú napadnutí, ohrození, alebo obtľažovaní preto, že patria do komunity LGBT. Platí to zvlášť pre verejnú dopravu, ulice, alebo iné verejné priestory a verejné budovy. Všetci opytovaní transgenderi najčastejšie uvádzali, že sa osobne cítili byť diskriminovaní, alebo že zažili násilie (EU LGBT, 2013).

Na Slovensku je častá aj diskriminácia žien, čo bolo dokumentované aj v správe Výboru OSN pre odstránenie diskriminácie žien, ktorý v roku 2008 zaviazal SR predložiť odpočet plnenia odporúčaní z Dohovoru o odstránení všetkých foriem diskriminácie žien (CEDAW) v roku 2014. V súlade s Dohovorom bola vypracovaná

Národná stratégia rodovej rovnosti na roky 2009 – 2013, v ktorej sa okrem iného uvádzá: „*Pre výkon akéhokoľvek zamestnania, postavenia či funkcie by mal byť rozborujúce predovšetkým osobné schopnosti, skúsenosti, predpoklady a vzdelanie bez ohľadu na rodové predsydky a rodovú stereotypizáciu*“ (Národná, 2009).

Ďalším závažným problémom je domáce násilie páchané na ženách, ktorého svedkami sú často aj deti. Istá spoločenská tolerancia tohto násilia pramení v zakorenenných rodových stereotypov mužskosti a ženskosti v tradičnej slovenskej rodine a rodinnej výchove, ba preniká aj do prostredia intencionálnej výchovy a vzdelávania.

Zaujímavé sú výsledky výskumu porušovania ľudských práv v školskom a rodinnom prostredí s porovnaním stavu v rokoch 2007-2012 u žiakov základných a stredných škôl, ktorý realizoval Ústav informácií a prognóz školstva v Bratislave: S konkrétnym porušením ľudských práv v škole sa stretlo 34,0 %, čo predstavuje pokles oproti výsledkom z roku 2007 (43,5 %) a z roku 2009 (37,6 %) (Bieliková, 2012). Na základe porovnania typov porušenia práv v škole vo výskume v roku 2012 a vo výskumoch realizovaných v rokoch 2007 a 2009 možno skonštatovať, že najviac bolo porušené právo na slobodu prejavu.

Mladí ľudia sú často svedkami, ba i iniciátormi nenávistného vyjadrovania voči špecifickým sociálnym skupinám, čo bolo potvrdené v prieskume „Mladí bez nenávisti“. Realizovala ho v júli až septembri 2014 Rada mládeže Žilinského Trnavského a Prešovského kraja prostredníctvom elektronického dotazníka na vzorke 780 stredoškolákov vo veku od 15 do 19

rokov. Až 92 % respondentov sa vo svojom okolí stretlo s nenávistnými prejavmi, pričom 53 % z týchto respondentov bolo aj terčom takýchto prejavov. Viac ako 400 respondentov uviedlo za najčastejšiu príčinu nenávistných prejavov sociálnu situáciu a odlišnú sexuálnu orientáciu. Viac ako 300 mladých ľudí považuje za príčinu nenávistného vyjadrovania odlišnú národnosť či záujmy. 500 opýtaných považuje týmto vyjadrovaním za najviac ohrozenú skupinu rómsku menšinu a viac ako 400 respondentov uviedlo aj komunitu LGBTI. Nasledujú ľudia s nižším finančným zabezpečením a zdravotne postihnutí, ale medzi ohrozených zaradili respondenti aj maďarskú a židovskú menšinu, kresťanov a v neposlednom rade ženy, moslimov a imigrantov. V otázke týkajúcej sa predchádzaniu takýchto prejavov 41% respondentov odpovedalo, že nikdy nepočulo o problematike a rizikách nenávistného vyjadrovania (podľa Nenávistné, 2014).

4. POTREBA VÝCHOVY K ĽUDSKÝM PRÁVAM

Z uvedených a ďalších realizovaných výskumov vyplýva stála potreba výchovy k ochrane ľudských práv na všetkých úrovniach. Zdôrazňuje to aj OSN a Rada Európy, ktoré odporučili štátom vypracovať strategické plány národných vzdelávacích politík aj pre vzdelávanie v oblasti ľudských práv. Plány by mali vychádzat zo základného dokumentu OSN, z Deklarácie o ľudskoprávnom vzdelávaní a školení, ktorá bola formulovaná v Rezolúcii 66/137 OSN. Uvádzsa sa v nej, že ľudskoprávne vzdelávanie je celoživotný proces, ktorý sa realizuje na všetkých úrovniach vrátane predškolského, základného,

stredného a vyššieho vzdelávania, pokryva všetky vzdelávacie, školiace, informačné a osvetové aktivity a realizuje sa všetkými formami vzdelávania, teda školením a vyučovaním verejným, súkromným, formálnym, informálnym alebo neformálnym. Zahŕňa okrem iného (najmä) odborné školenia na prípravu školiteľiek, školiteľov, učiteľiek, učiteľov, štátnych zamestnancov a zamestnankýň, a to aj v rámci ďalšieho vzdelávania pracovníkov.

Ľudskoprávne vzdelávanie a školenie podľa deklarácie obsahuje:

- a) vzdelávanie o ľudských právach – sprostredkúvanie vedomostí o normách a princípoch ľudských práv, o východiskových hodnotách a o nástrojoch na ich ochranu;
- b) vzdelávanie prostredníctvom ľudských práv – jeho obsahom je také učenie sa a vyučovanie, ktoré rešpektuje rovnako vzdelávaných ako aj učiacich sa;
- c) vzdelávanie pre ľudské práva – cieľom je nadobudnúť osobnostné kompetencie pri využívaní a uplatňovaní vlastných práv a pri rešpektovaní a dodržiavaní práv druhých (Rezolúcia, 2011).

Zaradenie problematiky ľudských práv do všetkých vzdelávacích programov základných a stredných škôl sa v SR realizovalo v zmysle Plánu výchovy k ľudským právam v rezorte školstva na roky 2005 – 2014 MŠVVaŠ SR. Na konci jeho platnosti bola vypracovaná správa (Ondrášová, 2015), ktorá monitorovala stav jeho plnenia za ostatných desať rokov. V roku 2014 sa začalo pracovať na novej stratégii o ochrane a podpore ľudských práv, ktorá bola schválená vo februári 2015 a zdôrazňuje sa v nej aj potreba vypracovať dlhodobý celoštátny plán vzdelávania a výchovy k ľudským právam zaručujúci zaradenie

Ľudskoprávnej výchovy a vzdelávania do všetkých štátnych vzdelávacích programov (podrobnejšie pozri Národná, 2009).

5. PROJEKT „ĽUDSKÉ PRÁVA A PROTIPREDSUDKOVÁ VÝCHOVA“

Na uvedené skutočnosti reagovali pracovníci Katedry etickej a občianskej výchovy PF UMB v Banskej Bystrici a pracovníci Katedry marketingovej komunikácie a reklamy FF UKF v Nitre vypracovaním projektu, ktorý finančne podporila agentúra KEGA (č. 008UMB-4/2015). Ide o rozvoj vyučovacieho obsahu humanitných predmetov v základných a stredných školách tak, aby žiaci aktívne nadobúdali vedomosti, zručnosti a osvojovali si anti-diskriminačné postoje v oblasti aktívneho občianstva, rešpektovania ľudských práv a protipredsudkovej výchove. Daná téma je pomerne široká a častočne už aj výskumne rozpracovaná, preto sme v projekte zúžili bádanie na problematiku práv detí – protipredsudkovú a prosociálnu výchovu zameranú na gender a etnicitu. Problematica ľudských práv nie je špeciálne vyčlenená v osnovách základnej či strednej školy a protipredsudková, prosociálna výchova a výchova k rešpektovaniu ľudských práv závisí preto zväčša od prístupu konkrétneho učiteľa a jeho vztahu k príslušným témam. V prvej fáze projektu sme preto realizovať empirický, diagnostický výskum na zistenie stavu vyučovania problematiky ľudských práv v školách a príslušných kompetencií učiteľov, ktorého hlavné zistenia uvádzame nižšie. Hlavným cieľom projektu je na základe tohto výskumu a analýzy relevantných bibliografických dokumentov identifikovať najčastejšie problémy implementácie problematiky ľudských práv do vyučovania, zvýšiť odborné kompetencie

učiteľov v tejto oblasti realizovaním špeciálneho psychologicko-didaktického kurzu a vytvoriť multimediálne učebné materiály k ľudskoprávnej problematike.

5.1. Diagnostický výskum

Výskum sme realizovali v čase od 1.4. do 30.4.2015 metódou dopytovania, a to dotazníkom vlastnej konštrukcie s osemnásťimi položkami, na vzorke 219 respondentov a následne metódou riadenej diskusie vo fokusových skupinách učiteľov na 8 školach v Banskobystrickom a Žilinskom kraji.

Pre účely dotazníkového štetrenia bol výskumný súbor vyberaný náhodným kumulatívnym výberom, boli v ňom zastúpené všetky regióny Slovenska. Z 219 respondentov bolo 158 učiteľov základných škôl (z nich 14 nekvalifikovaných) a 61 učiteľov stredných škôl (z nich 10 nekvalifikovaných), pričom prevažovali učitelia s praxou viac ako 5 rokov (79,5 %), začínajúcich učiteľov bolo 9 %, zvyšok mal prax od 3 do 5 rokov.

Dotazník obsahoval niektoré otvorené položky a položky s možnosťou výberu na troj- až päť stupňovej škále. Položky boli obsahovo konštruované tak, aby sme získali obraz:

- o štruktúre respondentov, ich vzdelávacích kompetenciach a o ich odbornom záujme o danú problematiku,
- o tom, akým spôsobom je problematika ľudských práv zaradená do obsahu vyučovania a ako sa na škole vyučuje,
- aké didaktické prostriedky (organizačné formy, metódy a pomôcky) učitelia vo vyučovaní predmetných tém používajú a ktoré didaktické prostriedky im chýbajú.

Špeciálne nás zaujímalо, či učitelia používajú, alebo potrebujú nejaké metodické materiály, ktoré by im poskytli isté odporúčania, ako predmetné témy týkajúce sa ľudských práv efektívne vyučovať, aké učebné pomôcky by potrebovali a či majú záujem o ďalšie vzdelávanie v tejto oblasti.

V diskusii s učiteľmi sme sa pýtali najmä na to, kde (v ktorých predmetoch a v akých témach) a akým spôsobom by učitelia vedeli aplikovať protipredsudkovú výchovu zameranú na gender a etnicitu.

Cieľom výskumu bolo objasniť, aká je závislosť medzi typom školy/dĺžkou praxe a týmito premennými:

- želanou mierou pozornosti venowanej problematike ľudských práv,
- reálnym záujmom o problematiku ľudských práv,
- znalosťou a používaním metodických príručiek z oblasti ľudských práv.

Na overenie závislosti sme použili test nezávislosti s testovacou štatistikou χ^2 .

Okrem toho sme kumuláciou údajov z viačerých položiek dotazníka a analýzou voľných odpovedí doplnených výpovedami učiteľov v diskusiách, získali odpovede na problémové otázky týkajúce sa okruhov s priamou súvislostou s nasledujúcou fázou projektu, v ktorej plánujeme vytvoriť vhodné didaktické prostriedky a zaškoliť učiteľov na aplikáciu protipredsudkovej výchovy:

- Za akých podmienok by učitelia boli ochotní viac sa venovať tejto problematike?
- Aké didaktické prostriedky sa môžu stať efektívnym nástrojom kvalifikovanejšieho vyučovania ľudských práv?

5.2. Výsledky výskumu, overovanie hypotéz a diskusia

Skúmali sme mieru potenciálneho a reálneho záujmu učiteľov venovať sa vo vyučovaní problematike ľudských práv, za týmto účelom sme formulovali sme hypotézy:

Hypotéza 1A: Učitelia základných škôl majú rovnaký potenciálny záujem venovať sa viac téme ľudských práv vo vyučovaní ako učitelia stredných škôl.

Zistili sme, že potenciálny záujem učiteľov o problematiku ľudských práv významne závisel od typu školy, na ktorej učiteľ pracoval ($\chi^2=28,83$, $p=0,000$). Kým učitelia základnej školy by sa chceli téme venovať viac, ak by mali dostupné materiály pre žiakov a metodiky (44,3 %), učitelia stredných škôl zastávajú názor, že na rozsiahlejšie vyučovanie ľudských práv nie je priestor (36,1 %). V obidvoch skupinách sa najmenej vyskytovala odpoveď „áno, ak by som mal/a viac vedomostí z oblasti ľudských práv“.

Hypotéza 2A: Potenciálny záujem o rozsiahlejšie vyučovanie problematiky ľudských práv nezávisí od dĺžky praxe učiteľa.

V tomto prípade sa neprekázala štatisticky významná závislosť ($\chi^2=5$, $p=0,082$). Najčastejšou odpovedou v oboch skupinách respondentov bola odpoveď „áno, venoval/a by som sa téme ľudských práv vo vyučovaní viac, ak by som mal/a vhodné materiály a pomôcky“. Odpoveď „nie, časová dotácia mi to neumožňuje“, bola zaznamenaná len u približne 10 % začínajúcich učiteľov, 19 % učiteľov s praxou trvajúcou 3 – 5 rokov, no až u 29 % učiteľov s praxou trvajúcou viac ako 5 rokov.

Väčší záujem sme zaznamenali u kvalifikovaných učiteľov s kvalifikáciou na vyučovanie humanitných predmetov a tých, ktorí majú možnosť vyučovať ľudské práva ako samostatný predmet.

Konkrétnie na otázku: „*Venovali by ste sa tématom o ľudských правach viac ako doteraz?*“ odpovedali respondenti tak ako je uvedené v tabuľke č. 1.

Tabuľka 1: Odpovede všetkých respondentov spolu

Odpoveď	Počet odpovedí	Podiel %
Áno, ak by ste mali viac vedomostí z tejto problematiky	9	4,1%
Áno, ak by ste mali k dispozícii vhodné metodické materiály	32	14,6%
Áno, ak by ste mali k dispozícii vhodné materiály a pomôcky pre žiakov	91	41,6%
Nie, časová dotácia tém v mojich predmetoch je aj bez toho nedostatočná	58	26,5%
Iné – vyjadrite svoj názor	29	13,2%

Zdroj: vlastný výskum

86,2 % všetkých respondentov spájalo svoj záujem o väčšiu zainteresovanosť v ľudskoprávnej problematike s výhradami voči nedostatu a kvalite potrebných didaktických materiálov a s nedostatkom času.

Zo získaných údajov vyplýnulo, že učiteľia musia riešiť časový problém z dôvodu rastúceho obsahu vyučovania v jednotlivých predmetoch, teda časová záťaženosť učiteľov je tiež častou príčinou ich

neochoty ďalej sa vzdelávať. (Na druhej strane iba 4,1 % respondentov priznalo nedostatočné vedomosti z predmetnej problematiky).

Na školách prevažuje (54,8 %) zaradenie problematiky o ľudských právach do iných humanitných predmetov, ktoré sa v škole vyučujú. Respondenti uvádzali tieto predmety: etická výchova, občianska náuka, náboženstvo, právna náuka, dejepis, spoľočenská výchova a čiastočne vo vyučovaní jazykov. Na druhom mieste (38,8 %) je vyučovanie v rámci tzv. prierezových tém. Hoci školy majú možnosť zaradiť do vzdelávacieho programu aj samostatný predmet (alebo kurz) o ľudských právach, urobili tak iba tri školy z 219. Kurz nerealizuje žiadna škola.

Zo zdôvodnení uvádzaných vo voľných odpovediach respondentov vyplývala neochota venovať sa tejto problematike najmä pre celkovú vytiaženosť učiteľov, čo sa potvrdilo aj v diskusiah s učiteľmi. Okrem toho sa učitelia stážovali aj na vzrast negatívnej klímy v triedach. Učiteľia sa cítia byť nedocenení, žiaci im neprejavujú patričnú úctu, ba vyskytujú sa aj prípady šikanovania (najmä kyberšikanovania) učiteľa zo strany žiakov. Učiteľia strácajú preto profesijný entuziazmus a znižuje sa ich záujem o nový obsah a metódy vyučovania, ak tieto predpokladajú zo strany učiteľov zvýšenú námuhanu.

Hypotézy 1B a 2B o aktívnom záujme: Zistovali sme mieru súčasného aktívneho záujmu o problematiku ľudských práv a aj v tomto prípade sme formulovali a testovali hypotézy o závislosti tohto záujmu od typu školy aj od pedagogickej praxe – ani v jednom prípade sa nepotvrdila štatisticky významná závislosť, aj keď v skupine učiteľov stredných škôl bol zaznamenaný vyšší záujem.

Tabuľka 2: Aktuálny záujem – typ školy ($\chi^2=3,899$, $p=0,142$)

Záujem o problematiku LP			
škola	áno, aktívne	áno, ale nie aktívne	nie
ZŠ	10	5	3
SS	20	4	2

Zdroj: vlastný výskum

Tabuľka 3: Aktuálny záujem – dĺžka praxe ($\chi^2=0,808$, $p=0,937$)

Záujem o problematiku LP			
dĺžka praxe	áno, aktívne	áno, ale nie aktívne	nie
začínajúci	8	7	4
3 – 5 rokov	11	10	4
viac ako 5 rokov	63	71	37

Zdroj: vlastný výskum

V sumárnych výsledkoch odpovedí všetkých učiteľov bolo najčastejšou odpoveďou, že sice učiteľa zaujíma problematika ľudských práv, ale nemieni sa jej venovať detailnejšie (88 učiteľov), 75 učiteľov tvrdilo, že sa chčú v tejto problematike zdokonaliť, ale iba 6 učiteľov sa chce podieľať aj na tvorbe didaktických materiálov. 45 učiteľov sa problematike venuje len v rámci profesijnej činnosti.

5.2.1. Používanie metodických a učebných materiálov

Ako sme už uviedli, iba 4 % zo všetkých učiteľov priznalo nedostatok vedomostí o problematike ľudských práv, 15 % učiteľov by si privítalo metodické materiály a 42 % respondentov by si želalo učebné materiály pre žiakov. Až 65 % učiteľov uviedlo, že nepozná žiadnu metodickú príručku k ľudským právam.

Hypotéza 3A: Pri skúmaní závislosti používania metodických príručiek od typu školy, na ktorej respondenti vyučovali,

sme namerali významnú štatistickú závislosť s hodnotou $\chi^2=7,92$, $p=0,019$. Metodické príručky sú viac využívané na základnej škole a naopak, významne viac učiteľov stredných škôl žiadnu metodickú príručku nepozná.

Hypotéza 3B: Na druhej strane hodnota testovacej štatistiky $\chi^2=3,905$, $p=0,419$ preukázala, že znalosť a používanie metodických príručiek vo vyučovaní témy ľudských práv nezávisí od dĺžky praxe učiteľa. V každej pozorovanej podskupine bolo podobné zastúpenie učiteľov, ktorí príručky používajú, nepoužívajú alebo nepoznajú:

5.2.2. Používanie metodickej príručky „Ľudské práva a zručnosti potrebné na ich uplatnenie“

Informácia nachádzajúca sa v spomínamej „Analýze“ (Ondrášová, 2014) o tom, že ŠPÚ v Bratislave vydal v roku 2007 v náklade 8500 ks metodickú príručku „Ľudské práva a zručnosti potrebné na ich uplatnenie“ (Bagalová, Gogolová, 2007), ktorá bola distribuovaná do všetkých základných a stredných škôl nás motivovala k tomu, aby sme empiricky preverili konkrétné používanie práve tejto príručky.

Spomedzi učiteľov základných škôl 75 % nepozná uvedenú metodickú príručku, 13 % ju pozná, ale nepoužíva, približne 10 % ju pozná a používa.

Takmer 69 % učiteľov stredných škôl uvedenú metodiku nepozná, 18 % ju pozná, ale nevyužíva, kým 8 % ju pozná a zároveň používa.

Hypotéza 3C: Namenaná hodnota testovacej štatistiky $\chi^2=0,981$, $p=0,612$ ukazuje, že medzi znalosťou a používaním uvedenej metodiky a typom školy nie je významná závislosť.

Tabuľka 4: Metodika Ľudské práva a zručnosti potrebné na ich uplatnenie – typ školy

Poznáte metodiku Ľudské práva a zručnosti			
škola	nepoznám	poznám, ale nevyužívam	poznám a používam
ZŠ	119	21	15
SŠ	42	11	5

Zdroj: vlastný výskum

Hypotéza 3D: Pri skúmaní závislosti od dĺžky praxe tiež nebola nameraná štatisticky významná hodnota ($\chi^2=4,363$, $p=0,359$).

Uvedenú metodiku používa minimum učiteľov, ako je to vidieť aj v tab. 4. Vôbec ju nepoznajú tri štvrtiny učiteľov s dĺžkou praxe aspoň 3 roky a viac ako polovica začínajúcich učiteľov.

Tabuľka 5: Metodika Ľudské práva a zručnosti potrebné na ich uplatnenie – dĺžka praxe

Poznáte metodiku Ľudské práva a zručnosti			
dĺžka praxe	nepoznám	poznám, ale nevyužívam	poznám a používam
začínajúci	10	5	3
3 – 5 rokov	20	4	2
viac ako 5 rokov	131	23	15

Zdroj: vlastný výskum

Hľadanie odpovede na otázku „Aké didaktické prostriedky sa môžu stať efektívnym nástrojom kvalifikovannejšieho vyučovania Ľudských práv?“ bolo v našom výskume tiažiskové vzhľadom na aplikačný cieľ projektu – vytvoriť vhodné didaktické prostriedky uľahčujúce implementáciu Ľudskoprávnych témat do vyučovacieho obsahu v základných a stredných školách.

Empirické údaje sme získali analýzou a dedukciou zo všetkých osemnástich položiek dotazníka vrátane voľných odpovedí a výpovedí učiteľov v riadených diskusiah. Získané údaje sú pre nás vysoko významné, pretože na základe nich plánujeme v ďalšom pokračovaní projektu ponúknut' učiteľom účasť na wokrshopoch, ktorých cieľom bude aktívna aplikácia nami vytvorených didaktických materiálov vo vyučovaní.

Dotazník obsahoval jednu položku, v ktorej mali respondenti uviesť či používajú nejaké pomôcky pri prezentovaní Ľudskoprávnych témat a ak áno, tak aké a ďalšiu položku, kde mali učitelia napísat', aké pomôcky by im najviac pomohli vo vyučovaní týchto témat.

Až 49 % všetkých respondentov sa vyjadriло, že nepoužívajú žiadne pomôcky. U tých učiteľov, ktorí nejaké pomôcky používajú, sme zaznamenali najmä odpovede: vyhľadávam vhodný, online dostupný materiál (46,6 %), používam vlastné pomôcky (42,9 %). Najzíadanejšie pomôcky, ktoré by učiteľom pomohli boli motivačné videá (37,4 %), multimediálne CD s komplexne spracovanou (pre učiteľa aj pre žiakov) problematikou Ľudských práv (15,5%), pracovné listy pre žiakov (18,3%) ale aj informačný didaktický portál k tématom o ochrane Ľudských práv.

6. ZÁVER

Na základe našej analýzy relevantných bibliografických zdrojov, realizovaných výskumov a aj nášho výskumu môžeme konštatovať, že problém nedostatočnej praktickej implementácie problematiky Ľudských práv do reálneho vyučovania na základných a stredných školách pretrváva

i naďalej, a to aj napriek už ukončenej realizácii Plánu výchovy k ľudským právam v rezorte školstva na roky 2005 – 2014 MŠVVaŠ SR. Pozitívna zmeny by mohla nastať realizáciou tých úloh, ktoré sú navrhované v Akčnom pláne výchovy a vzdelávania k ľudským právam na roky 2016 -2020.

Z návrhov uvádzame tie, ktorých prioritu potvrdil aj nás výskum:

- Vytvoriť webovú stránku zameranú na problematiku výchovy k ľudským právam pre rôzne cieľové skupiny, vrátane médií s materiálmi (metodické príručky, učebné texty a pod.), rozpracovanými tématami, informáciami o aktivitách (programoch, projektoch), podujatiach a súťažiach určených pre žiakov ako aj možnosťami ďalšieho vzdelávania učiteľov atď. Súčasťou stránky by mohlo byť aj diskusné fórum pre výmenu poznatkov a skúseností na zvýšenie kvality vyučovacieho.

- Vytvoriť metodické príručky, odborné materiály a učebné pomôcky k výučbe EP.

- Zvážiť vydanie komplexnej učebnice (doplnenej nielen o najnovšie poznatky z oblasti EP, ale i o moderné vyučovacie metódy, techniky a technológie, napr. audiovizuálne spracovanie problematiky na CD/DVD nosiče, vytvorenie obrazových pomôcok k výučbe), ktorá by žiakom pomohla pochopiť základné pojmy a pretransformovať učivo do každodených situácií, s uvedením modelových situácií a úloh vyžadujúcich si aktívny prístup žiakov.

- Zvážiť vydanie ďalších materiálov k výučbe EP (napr. zamerané na aktuálne cestopoločenské problémy), ich aktualizácia.

- Zabezpečiť dodanie materiálov vydaných k problematike výchovy k EP (ako aj MKV) do škôl (metodických príručiek, odbornej literatúry, pracovných listov, obrazových pomôcok, CD/DVD nosičov k problematike a pod.)

Sme presvedčení, že k naplneniu týchto cieľov prispejeme aspoň čiastočne aj my riešením projektu Ľudské práva a protipredsudková výchova.

LITERATÚRA

DUBECI, M. 2015. *O postojoch verejnosti k utečencom*. Analytická správa. [online] 2Muse, 2015. Dostupné online: <<http://www.slideshare.net/mdubec1/analytick-sprva>> [cit. 07.11.2015].

BAGALOVÁ, E.; GOGOLOVÁ, D. 2007. *Ľudské práva a zručnosti potrebné na ich uplatnenie*. [online]. Metodická príručka pre učiteľov ZŠ a SŠ. Bratislava: ŠPÚ, 2007. Dostupné online: <https://gymhc.edupage.org/files/Ludske_prava_a_zrucnosti_potrebne_na_ich_uplatnenie.pdf> [cit. 07.11.2015].

BIELIKOVÁ, M. 2012. Porušovanie Ľudských práv v školskom a rodinnom prostredí. In: *Ľudské práva v škole a rodine, záverečná správa z výskumu, Bratislava 2012*. [online]. Dostupné online: <<http://www.uips.sk/sub/uips.sk/images/OddMladezASport/Vyskum/vystupy/2013/clanok-uc.n2012.pdf>> [cit. 07.11.2015].

Cerstvyj pruzkum z Velkej Britanie, ze ktereho budou zdejsi muslimove i uprchlici znaeme rozladeni. [online]. ParlamentníListy.cz, 2015. Dostupné online: <<http://www.parlamentnílisty.cz/arena/monitor/Cersty-pruzkum-z-Velke-Britanie-ze-ktereho-budou-zdejsi-muslimove-i-uprchlici-znaeme-rozladeni-380387>> [cit. 07.11.2015].

Dohovor o ochrane Ľudskych práv a základnych slobod. [online]. Slovenské národné stredisko pre Ľudské práva v Bratislave, 2010. Dostupné online: <<http://www.snslp.sk/#menu=1432>> [cit. 07.11.2015].

EU LGBT survey – European Union lesbian, gay, bisexual and transgender survey – Results at a glance, 2013. [online]. European Union Agency for Fundamental Rights, 2013. Dostupné online: <<http://fra.europa.eu/en/publication/2013/eu-lgbt-survey-european-union-lesbian-gay-bisexual-and-transgender-survey-results>> [cit. 07.11.2015].

Charta základných práv Európskej únie. In: *Úradný vestník Európskej Únie*. 2007, č. 50, C303, s. 1-16. [online]. Dostupné online: <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2007:303:FULL:SK:PDF>> [cit. 07.11.2015]. ISSN 1725-5236.

Charta základných práv Európskej únie. In: *Úradný vestník Európskej Únie*. 2012, č. 55, C326, s. 391-407. [online]. Dostupné online: <<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/PDF/?uri=OJ:C:2012:326:FULL&from=SK>> [cit. 07.11.2015]. ISSN 1977-1037.

MINISTERSTVO ŠKOLSTVA SLOVENSKEJ REPUBLIKY. 2005. Národný plán výchovy k ľudským právam na roky 2005 – 2014. [online]. Bratislava : Ministerstvo školstva a vedy SR, 2005. Dostupné online: <https://www.minedu.sk/data/files/218_01_20050407_narodny_plan_vychovy_2005_2014.pdf> [cit. 07.11.2015].

Národná stratégia rodovej rovnosti na roky 2009 – 2013. [online]. Ministerstvo práce a sociálnich věcí, 2009. Dostupné online: <http://www.mpsv.cz/files/clanky/16169/Narodna_strategia_rodovej_rovnosti.pdf> [cit. 07.11.2015].

Návrh celoštátej stratégie ochrany a podpory ľudských práv v Slovenskej republike. UV-45244/2014. [online]. Bratislava : MZV a EZ SR, 2015. Dostupné online: <<http://www.rokovania.sk/Rokovanie.aspx/BoRokovaniaDetail?IdMaterial=24253>> [cit. 07.11.2015].

Nenávistné vyjadrovanie očami mladých ľudí. [online] Žilina : Rada mládeže Žilinského kraja, 2014. Dostupné online: <<http://www.rmtk.sk/dokumenty/prieskum-vystup.pdf>> [cit. 07.11.2015].

ONDRAŠOVÁ, K. 2015. *Anaľýza súčasného stavu výchovy a vzdelávania k ľudským právam v regionálnom školstve po realizácii Plánu výchovy k ľudským právam v rezorte školstva na roky 2005-2014*. [online]. Bratislava : MŠVVaŠ SR, 2015. Dostupné online: <https://www.minedu.sk/data/files/5129_analyza-lp.pdf> [cit. 07.11.2015].

POLÁKOVÁ, E. 2011. Mediálna stereotypizácia Rómov a jej spoločenské dôsledky. In: *Sociálne posolstvo Jána Pavla II. pre dnešný svet IV.: Integrácia marginalizovaných skupín do spoločnosti*. Poprad, 2011. ISBN 978-80-8084-737-1, s. 543-553.

POLÁKOVÁ, E.- BAĎUROVÁ, B. 2013. *Vybrané problémov sozialnej etiky*. Banská Bystrica: Pedagogická fakulta UMB, 2013. ISBN 978-80-557-0662-7.

POLÁKOVÁ, E., BAĎUROVÁ, B. 2015. Anti-bias education and human rights teaching in secondary education of students. In: *SGEM 2015 Education and educational research*. Sofia: STEF92, 2015. ISBN 978-619-7105-45-2, s. 45-52.

POLÁKOVÁ, E.- ČIŽMÁRIKOVÁ, K. 2013. *Obyčianska rovnosť v teórii a v rôznej praxi*. Banská Bystrica: Pedagogická fakulta UMB, 2013. ISBN 978-80-557-0661-0.

POLÁKOVÁ, E.; SPÁLOVÁ, L.; SZABO, P. 2013. Spreading Discrimination in the Social Network Facebook Environment. In: *Enjeux et usages des technologies de l'information et de la communication : publics et pratiques médiatiques : actes du colloque international EUTIC 2012 17-18-19 octobre 2012*. Metz : Université de Lorraine, Centre de recherche sur les médiations, 2013. ISBN 978-2-7466-5447-1, s. 87-98.

REZOLÚCIA OSN 66/137 z 19.12.2011: Deklarácia o ľudskoprávnom vzdelávaní a školení. [online]. United Nations, Human Rights, Office of the high commissioner, 2011. Dostupné online: <<http://www.ohchr.org/EN/Issues/Education/Training/Pages/UNDHREducationTraining.aspx>> [cit. 07.11.2015].

SITA. 2015. *Slováci súhlasia s madarským platom proti utečencom*. [online]. Pravda.sk, 2015. Dostupné online: <<http://spravy.pravda.sk/domace/clanok/366057-prieskum-slovaci-suhlasia-s-madarskym-platom-proti-utecencom/>> [cit. 07.11.2015].

SITA; ČTK. 2015. *Slováci odmiatajú prijať utečencov, vidia v nich brožu*. [online]. Pravda.sk, 2015. Dostupné online: <<http://spravy.pravda.sk/domace/clanok/358731-slovensko-by-nemalo-prijat-utece-mcov-mysli-si-70-percent-respondentov/>> [cit. 07.11.2015].

Treaty of Lisbon amending the Treaty on European Union and the Treaty establishing the European Community, signed at Lisbon, 13 December 2007. In: *Official Journal of the European Union*. 2007, roč. 50, C306, s. 1-9 [online]. Dostupné online: <<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/ALL/?uri=OJ:C:2007:306:TOC>> [cit. 07.11.2015]. ISSN 1725-2423.

EURÓPSKA ÚNIA. 2012. *Ljudské práva a demokracia vo svete: správa o činnosti EÚ v roku 2011*. [online]. Európska únia, 2015. Dostupné na: <http://www.eeas.europa.eu/human_rights/docs/2011_hr_report_sk.pdf> [cit. 07.11.2015].

ŠTEFANČÍK, R.; et al. 2013. *Pravicový extrémizmus a mládež na Slovensku*. Brno : Tribun EU, 2013. 231 s. ISBN 978-80-263-0516-3.

WIRNITZER, J. 2015. *Postoj české veřejnosti k přijímání imigrantů a uprchlíků*. [online]. iDnes.cz, 2015. Dostupné online: <http://zpravy.idnes.cz/pruzkum-cvrm-o-uprchlicich-dd9-/domaci.aspx?c=A150723_144837_domaci_jw> [cit. 07.11.2015].

Štúdia bola podporená grantom KEGA: 008UMB-4/2015 Ľudské práva a protipredsudková výchova.

Prof. PaedDr. Eva Poláková, PhD. sa v súčasnosti zaobrába problematikou sociálnej etiky a ochrany ľudských práv. Bola riešiteľom viac ako dvadsať výskumných úloh doma i v zahraničí, je autorkou, spoluautorkou a editorkou viacerých knižných publikácií a cca. 200 odborných článkov a štúdií.

Doc. Mgr. Lucia Spálová, PhD. vo výskumnom zameraní zohľadňuje transdisciplinárny charakter výskumu ukotvený v sociálnych vedách, kritickej sociálnej psychológii a diskurzívnej lingvistike. Nosnú tému jej výskumu v oblasti médiálnych štúdií tvorí spoločenská zodpovednosť médií.

POLISH OPERAS IN SOCIAL MEDIA – A COMPARATIVE ANALYSIS*

Katarzyna Walotek-Ściańska

Faculty of Informatics and Communication, University of Economics in Katowice, 1 Maja 50 Street, 40-287 Katowice, Poland,
k.walotek-scianska@ue.katowice.pl

* An extended version of the article is available in: WALOTEK-ŚCIAŃSKA, K. 2015. *Teatry publiczne w województwie śląskim a social media* (Public Theatres in the Silesian Voivodship and Social Media). Wydawnictwo Śląsk, 2015. ISBN 978-83-7164-849-6.

ABSTRACT

The goal of the paper is to conduct a comparative analysis of online activities (especially in the area of social media) of the following Polish operas: the Silesian Opera, the National Opera, the Cracow Opera and the Wrocław Opera. The author shows how social media become a useful tool to promote culture institutions, to recognize the emotions of their audience-spectators and to inform local, national and international community about institution's projects, activities.

Key words: social media, culture institutions, opera, promotion strategies.

1. INTRODUCTION

Opera has centuries-long tradition in Poland. Prince Wladyslaw IV Vasa invited a first opera troop to Warsaw as far back as 1628. The Grand Theatre in Warsaw (Teatr Wielki) built in 1825 – 1833 (according to the project of Antonio Corazzi of Livorno), had become the representative scene for opera and ballet. During the WWII the building was almost completely destroyed and rebuilt according to the project of Bohdan Pniewski in 1945 – 1965. The National Opera has been continuing its over 200-year tradition, presenting the works of Polish composers as well as world classics¹. The Director of the Opera is now Waldemar Dąbrowski.

Opera as an institution was established in Cracow in 1954 (even though the tradition

of the opera art dates back almost two hundred years). The premiere of Rigoletto by Giuseppe Verdi was staged in the hall of Dom Żołnierza at Lubicz Street. The Cracow Opera remained long without its own venue, the operas were presented in the Juliusz Słowacki Theatre in Cracow, while the operettas were held on the amateur stage at Lubicz Street. On 13th of December 2008 the premiere of Devils of Loudun by Krzysztof Penderecki, directed by Laco Adamik, opened the first season in the new Opera house (built in 2004 – 2008)². The General Manager of the Cracow Opera is Bogusław Nowak.

In Wrocław the history of opera begun in the XVII century. At that time an Italian opera troop, led by Antonio Bioni and Daniel Treu performed there. Its venue was located near today's Dominican Square and in 1727 received the status of

¹ Source: <http://www.teatrwielki.pl/teatr_wielki/miejscie/historia.html>.

² Source: <<http://www.opera.krakow.pl/pl/o-nas/opera-wczoraj-i-dzis>>.

the City Theatre. In 1755, where today's Olawska street meets Piotr Skarga Street, a new venue was build (Kalten Asche). In 1795 it was given the name of the Royal Theatre in Wrocław. In 1842 a new theatre building was opened – built in the neo-classic style (according to the project by Carl Ferdinand Langhans), with 1,600 seat audience. Post-war history of the Polish opera scene in Wrocław was inaugurated on 8th September 1954 with *Halka* by Stanisław Moniuszko. Since then nearly 260 premieres were held, 175 works were staged, including 59 plays by Polish composers. The general, artistic and musical director is Ewa Michnik. Since 2008 the Wrocław Opera organizes the Festival of Contemporary Opera, the only one such festival in Poland³.

The Silesian Opera in Bytom begun its activity on 14th July 1945 with the premiere of Stanisław Moniuszko's *Halka*. It was performed by the team formed and directed by Adam Didur. The Opera is located in the house of the former municipal theatre (neo-classical building raised in 1899-1901, according to the project of Alexander Böhm)⁴.

Is Polish opera scene – with its several centuries of history, the works of acclaimed conductors, directors, stage designers, choreographers and singers, dancers and musicians, embedded in the cultural life of cities, regions and Poland – present in the Internet, social media space in particular?

2. POLISH OPERAS ON THE INTERNET

The National Opera, the Silesian Opera, the Cracow Opera and the Wrocław Opera

have their websites. The websites of two of the analyzed operas were registered in .pl domain, the other use aliases of their home cities (www.opera.krakow.pl and www.opera.wroclaw.pl).

Table 1: Internet websites

Opera	Website address
The Silesian Opera	www.opera-slaska.pl
The National Opera	www.teatrwielki.pl
The Cracow Opera	www.opera.krakow.pl
The Wrocław Opera	www.opera.wroclaw.pl

Source: Author's own compilation Operas' Internet websites

Three of the analyzed websites are responsive on smartphones with Android system. The websites were tested on Sony Xperia L (Android 4.2) and Motorola Milestone (Android 2.3.2) phones. As for Windows Phone system, also three websites of the analyzed operas are responsive. The responsiveness for Windows Phone operated smartphones was tested on Nokia Lumia 920 (Windows Phone 8.1). None of the analyzed operas have a mobile version of their website. The Wrocław Opera site (both for Android and Windows Phone mobiles) does not function properly, most likely due to its slider created in the flash technology.

We need to take into account that the network generation representatives most frequently use tablets and smartphones. Thus, it seems important to answer the question whether the websites adapt to the resolution of devices they are viewed on.

³ Source: <<http://www.opera.wroclaw.pl/1/index.php?page=5>>.

⁴ Source: <<http://www.opera.wroclaw.pl/1/index.php?page=5>>.

Table 2: Website responsiveness and mobile versions

Opera	Android responsive	Windows Phone responsive	Mobile version
The Silesian Opera	YES	YES	NO
The National Opera	YES	YES	NO
The Cracow Opera	YES	YES	NO
The Wroclaw Opera	NO	NO	NO

Source: Author's own compilation

The National Opera, the Silesian Opera and the Cracow Opera websites are fully responsive, that is on smartphones with both Android and Windows Phone system. The website of the Wroclaw Opera does not work properly on any of these systems⁵.

Three operas have a plug-in or a link to their Facebook fan page on their websites. The operas managers know very well that it is Facebook that is the most popular online community portal in Poland. Therefore they remember to include social media plug-ins which call to certain interaction. They are, for example, plug-in with "I like it" button included in the footnote or Facebook icons.

Apart from Facebook, we can find also Twitter (the Silesian Opera) and YouTube (also the Silesian Opera) buttons on the analyzed websites. None of the studied operas have installed a module connected

with their Google+ or Instagram profiles. The Cracow Opera does not have any plug-in on its website nor a button directing to a certain social media profile.

Table 3: Operas' websites and links to the most popular social media portals

Opera	Facebook link	Twitter link	Google+ profile link	YouTube channel link
The Silesian Opera	YES	YES	NO	YES
The National Opera	YES	NO	NO	NO
The Cracow Opera	NO	NO	NO	NO
The Wroclaw Opera	YES	NO	NO	NO

Source: Author's own compilation

All analyzed operas are presented on Facebook. They also have their fan pages. The Facebook addresses are listed below:

Table 4: Facebook

Opera	Fanpage address
The Silesian Opera	www.facebook.com/OperaSlaska
The National Opera	www.facebook.com/opernarodowa
The Cracow Opera	N/A*
The Wroclaw Opera	www.facebook.com/OperaWroclawska

* The Cracow Opera does not have a fan page but only a Facebook badge under www.facebook.com/pages/Opera-Krakowska/139677149436044

Source: Author's own compilation; Facebook fan page addresses of the analyzed operas

⁵ The research was conducted from 2nd September to 30th November 2014.

3. POLISH OPERAS IN SOCIAL MEDIA

In 2013 social media portals noted 17.3 million users in Poland (approx. 90 % of all Internet users). The most popular was Facebook, visited by about 13 million users (71 % of Polish internauts). Second location belonged to Nasza-Klasa (8 million users what gives 42 % of Internet users), Chomiku.pl took third place (6.7 million users, that is 34.61 % of the internauts), fourth was Google+ with about 3 million (16%) users⁶.

*Facebook*⁷ (founded in 2004) is a social network application which allows to quickly initiate the relationships with other users and to exchange information. It also allows to write a blog. Well managed fan page can encourage large numbers of potential audience to visit. Without a doubt it also allows fast and effective communication with the present and potential receivers. It also allows to strengthen the position of opera on the cultural map of Poland, it provides the opportunity for global collaboration and promotion of institutions abroad. One can also use such solutions as SoLoMo that is technology allowing to localize certain movie theatres, theatres or galleries.

The operas fan pages usually contain information about events, ongoing projects, show reviews, contest announcements. Positive comments under the posts and the number of "likes" become the indicator of cultural institutions popularity and support for their activities. Until 2014 all operas gathered the total of

39,574 "I like it" clicks on their profiles. We can calculate the percentage share of each profile in this result. The biggest number of "likes" on its Facebook profile has (as expected) the National Opera (27,533 "I like it" clicks what gives 70 % of the total). The smallest number of "likes" was noted for the Cracow Opera – however, their profile is not a fan page. If we take into account only fan pages in their strict sense, the least "I like it" clicks went to the Silesian Opera (2,647 what amounts up to 7%). The National Opera received 10 times more "I like it clicks" than the Silesian Opera.

The numeric and percentage compilation is presented below.

Table 5: The number of "I like it" clicks on profiles

Opera	The number of "I like it" clicks
The Silesian Opera	2,647
The National Opera	27,533
The Cracow Opera	1,813**
The Wroclaw Opera	7,581

** The "I like it" clicks do not refer to the fan page but to the badge.

Source: Author's own compilation; analyzed operas and their fan pages

In terms of numbers, the Silesian Opera, the National Opera and the Wroclaw Opera have the highest average of public ratings on their Facebook profiles (the average of 4.6). The National Opera which gathered as much as 2000 reviews gets the best results. It is over 9 times more

⁶ Source: <www.rp.pl/artykul/99789.html?print=tak&p=0> [cit. 17.09.2013]. See also LUPA, I. 2014. Marketing mediów społecznościowych w instytucjach kultury – szanse i bariery (Social Media Marketing in Culture Institutions – Opportunities and Barriers). In: WROBLEWSKI, L. (Ed.): *Zarządzanie w instytucjach kultury* (Culture Institutions Management). 2014, 978-83-7556-627-7, p. 94.

⁷ The most popular Polish on-line social networking media are described by Arkadiusz Podlaski. See PODLASKI A. 2011. *Marketing społecznościowy. Tajniki skutecznej promocji w social media* (Social Marketing. The Secrets of Effective Social Media Promotion). Wydawnictwo Helion, Gliwice 2011, ISBN 978-83-246-2840-7.

than the number of reviews posted on the Silesian Opera's fan page. But this should not come as a surprise to anyone. The National Opera is the point of interest not only Warsaw citizens but all Poles as well as foreign guests. And, what is obvious, evokes the most emotions (what is proved by the highest ratings as well as quite a few critical remarks from the Internet users). In Facebook rankings it is the National Opera that has received the most "5" (1,500), "4" (351), "3" (131) and "2" (18) ratings. The same National Opera also received the most "1" (42) ratings.

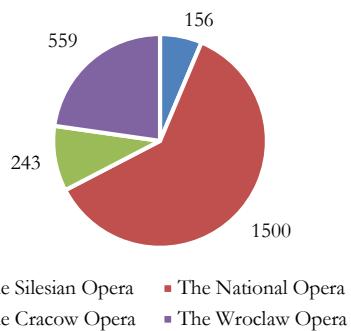
Table 6: Facebook public ratings

Opera	The Silesian Opera	The National Opera	The Cracow Opera	The Wroclaw Opera
Average rating	4.6	4.6	4.4	4.6
Number of reviews	214	2,000	387	775
Number of 5 ratings	156	1,500	243	559
Number of 4 ratings	37	351	77	143
Number of 3 ratings	10	131	49	54
Number of 2 ratings	5	18	9	9
Number of 1 ratings	6	42	9	10

Source: Author's own compilation; analyzed operas and their fan pages

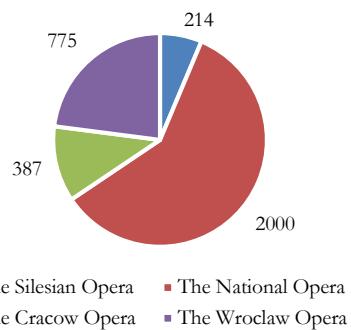
If we consider the number of voters and the average of ratings, the best result belongs to the National Opera (the average of 4.6 out of 2,000 votes). It is at the same time the biggest number of voters as for the fan pages of the studied operas. It is clearly visible in the following comparisons that present both public ratings on Facebook, the number of the highest ratings (5) as well as the number of reviews and their percentage share for the certain opera profiles.

Graph 1: The number of "5" ratings on Facebook

Source: Author's own compilation; fan pages of the analyzed operas

Graph 2: Number of Facebook reviews

Source: Author's own compilation; fan pages of the analyzed operas

The study of the presence of the National Opera, the Silesian Opera, the Cracow Opera and the Wroclaw Opera was conducted in November 2014. If (as the indicator of receivers' sympathy and popularity of an institution) we look at the factor: "Talking About This" and "Page New Likes" then, undoubtedly, the National Opera enjoyed the most popularity and sympathy among the internauts (189 new likes, 1,000 people "talking about this"). The Wroclaw Opera gained 89 "likes" and 403 "people talking about this". The Silesian Opera received 32 Facebook likes (November 2014) and there were 129 "people talking about this". The detailed data are presented below.

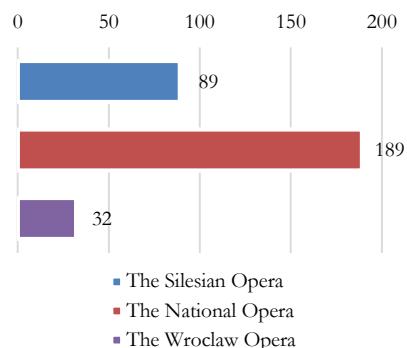
Table 7: People talking about this – Facebook

Opera	People talking about this in November 2014	Page new likes
The Silesian Opera	129	32
The National Opera	1,000	189
The Cracow Opera	N/A	N/A
The Wroclaw Opera	403	89

Source: Author's own compilation; analyzed operas and their fan pages

The biggest percentage growth comparing to the previous number of "likes" on Facebook profiles between 21st and 27th November was observable for the National Opera (5 %). In the same period the biggest number of "I like it clicks" was given to the National Opera as well. The lowest percentage factor belonged to the Wroclaw Opera (-23.90 %).

Graph 3: Page new likes

Source: Author's own compilation; fan pages of the analyzed operas

The National Opera, the Silesian Opera and the Wroclaw Opera have also their Twitter accounts. It is surprising that the Cracow Opera has not decided to enter this channel of communication with the audience. Twitter addressed of the Operas are listed below.

Table 8: Twitter

Opera	Twitter address
The Silesian Opera	www.twitter.com/Opera_Slaska
The National Opera	www.twitter.com/opera_narodowa
The Cracow Opera	N/A
The Wroclaw Opera	www.twitter.com/opera_wroclaw

Source: Author's own compilation; Twitter accounts of the analyzed operas

Among the Twitter profiles (of the studied operas) the Silesian Opera has the smallest number of followers (105). The most users follow the National Opera's profile (31,300). At the same time, the National Opera follows the most profiles (106). The bigger number of posts were added by the Wroclaw Opera (300). The National

Opera has no tweets at all. If we take into account the number of followers of the certain profiles, the National Opera has about 298 times more followers than the Silesian Opera.

Table 9: Tweets, followed, followers – Twitter

Opera	Tweets	Followed	Following
The Silesian Opera	193	35	105
The National Opera	0	106	31,300
The Cracow Opera	N/A	N/A	N/A
The Wroclaw Opera	300	5	766

Source: Author's own compilation; Twitter accounts of the analyzed operas

Table 10: YouTube

Opera	YouTube address
The Silesian Opera	www.youtube.com/user/silesianopera
The National Opera	www.youtube.com/user/operanarodowa
The Cracow Opera	N/A
The Wroclaw Opera	N/A

Source: Author's own compilation; YouTube accounts of the analyzed operas

YouTube provides an opportunity to present videos of shows and concerts, however, the operas do not use this channel. Only the National Opera and the Silesian Opera have their YouTube accounts. Yet only the National Opera adds videos

and uses the channel. It has 956 subscriptions (collected from the addresses users, which are catalogued in the databases and used to distribute certain information about the Opera's activities) and 801,016 views. The overview of YouTube channel addresses and the number of subscriptions and views are presented in tables 10 and 11.

Table 11: The number of subscriptions, views and joining date – YouTube

Opera	Number of subscriptions	Number of views	Joining date
The Silesian Opera	39	0	27.1.2010
The National Opera	956	801,016	20.2.2009
The Cracow Opera	N/A	N/A	N/A
The Wroclaw Opera	N/A	N/A	N/A

Source: Author's own compilation; YouTube accounts of the analyzed operas

The operas have their profiles not only on Facebook, Twitter or YouTube channel. The Wroclaw Opera and the National Opera use *Google+*.

Google+ profile of the National Opera (www.plus.google.com/108157483202664000110) has 15 followers and 4,052 views. The oldest post was added on 29th March 2014. *Google+* profile of the Wroclaw Opera (www.plus.google.com/117034123672565360676) has only 5 followers but as much as 774,411 views. The oldest post was added on 10th March 2014. The latest entry was added on 30th May 2014 (which means that since six

months the Wroclaw Opera has not added new posts to their Google+ profile).

Google+ is often neglected by the teams responsible for the promotion of Polish institutions in social media and underestimated by PR departments. This does not refer to theatres only but to most of the institutions and businesses that create their online image.

Table 12: The number of followers and views – Google+

Opera	Number of followers	Number of views
The Silesian Opera	Does not have an account	Does not have an account
The National Opera	15	4,093
The Cracow Opera	Does not have an account	Does not have an account
The Wroclaw Opera	5	774,411

Source: Author's own compilation; Google+ accounts of the analyzed operas

Only the National Opera has its account on Instagram – online photo-sharing social networking service. It has added 25 posts and recorded 373 followers. It follows 74 profiles. The first photo was added on 24th March 2014.

4. SUMMARY

Opera managers in Poland recognize the need to be present in social media. These institutions willingly use Facebook and it is there where the biggest traffic is generated (that is, engagement on the Opera – Audience level). And while the National Opera, the Silesian Opera and the Wroclaw

Opera also use Twitter, the frequency of adding posts, interactions with fans or opera's involvement are much lower than in case of Facebook fan pages.

The National Opera takes the most advantage of the social media (even though we need to note that e.g. the profile followed by more than 31 thousand users has no tweets at all). It also worth mentioning that the website of the National Opera contains no social media plug-ins. Despite that, this culture institution has its accounts on all significant social media portals. The Silesian Opera also manages its online presence well (only the YouTube channel has been neglected).

It does not come as a surprise that social media are an important tool for creating the image of the Polish operas, PR activities or branding. It is interesting that in most cases, both the number of "likes" and the number of followers is constantly growing. It shows that the network generation is interested in this field of culture. Thus, operas can be effectively promoted in social media space.

REFERENCES

- BAILYN, E. 2013. *Przechodzić social media*. Gliwice: Wydawnictwo Helion, 2013. ISBN 978-83-246-5530-4.
- CZAPLICKA, M. 2014. *Zarządzanie kryzysem w social media*. Gliwice: Wydawnictwo Helion, 2014. ISBN 978-83-246-8031-3.
- EVANS, L. 2011. *Social Media Marketing*. Gliwice: Wydawnictwo Helion, 2011. ISBN 978-83-246-2988-6.
- FICHNOVÁ, K. 2013. *Psychology of creativity for marketing communication. Selected aspects*. Noailles 2013. ISBN 978-2-9536153-6-4.
- KAUSHIK, A. 2010. *Web Analytics 2.0. Świadomość rozwijanie witryn internetowych*. Gliwice: Wydawnictwo Helion. ISBN 978-83-246-26-496.

MIOTK, A. 2013. *Skuteczne social media*. Gliwice: Wydawnictwo Helion, 2013. ISBN 978-83-246-4932-7.

NIEMCZYK, A. 2007. *Marketing w sferze kultury. Wybrane problemy*. Kraków: Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Krakowie, 2007. ISBN 978-83-7252-350-9.

PODLASKI, A. 2011. *Marketing społeczeństwowy. Tajniki skutecznej promocji w social media*. Gliwice: Wydawnictwo Helion, 2011. ISBN 978-83-246-2840-7.

WALOTEK-ŚCIĄŃSKA, K. 2015. *Teatry publiczne w województwie śląskim a social media*. Katowice: Wydawnictwo Naukowe „Śląsk”, 2015. ISBN 978-83-7164-849-6.

WALOTEK-ŚCIĄŃSKA, K; et al. 2014. *New media in the social spaces. Strategies of influence*. Praga: Wydawnictwo Verbum, 2014. ISBN 978-80-87800-10-2.

WOJCIECHOWSKI, Ł.; MIKULÁŠ, P.; ŠTRBOVÁ, E. 2013. *Mediálna komunikácia – vybrané aspekty*. UKF, Nitra 2013. ISBN 978-80-558-0357-9.

WRÓBLEWSKI, Ł. 2012. *Strategie marketingowe w instytucjach kultury*. Warszawa: Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, 2012. ISBN 978-83-208-1982-3.

Dr Katarzyna Walotek-Ścińska is an author of dozens of scientific papers and a member of numerous scientific and organizational committees of national and international conferences. Since 2009 she has been consulting and providing advisory services in advertisement, media cooperation and building public relations for cultural institutions.

TROLLING – VEDĽAJŠÍ PRÍZNAK FUNGOVANIA PRÁVA NA SLOBODU PREJAVU A PRÁVA NA INFORMÁCIE V PROSTREDÍ CMC

TROLLING – A SIDE EFFECT THE OPERATION OF THE RIGHT TO FREEDOM
OF EXPRESSION AND INFORMATION IN A CMC

Juraj Rusnák

Katedra komunikačných a mediálnych štúdií Filozofickej fakulty, Prešovská Univerzita v Prešove, Ulička 17. novembra 1, 080 78
Prešov, Slovenská republika, jurkorusnak@gmail.com

ABSTRAKT

Príspevok skúma príčiny vzniku a dôsledky fungovania špecifického produktu uplatňovania práva na slobodu prejavu – tzv. trollingu, zámerného vytrávania a šírenia textov infiltrujúcich do internetových diskusií rozličné metódy manipulácie (odvádzanie diskutujúcich od hlavnej témy, úmyselné provokovanie účastníkov diskusie, cielené žameranie na emocionalitu textu, extenzívne šírenie neoverených/neoveriteľných informácií a pod.). Osobitná pozornosť je v teste venovaná možnosťom využitia trollingu ako súčasti tzv. sociologickej propagandy v elektronických médiach.

Kľúčové slová: Troll, sloboda prejavu, elektronicke médiá.

ABSTRACT

This study examines the causes and consequences of the operation of a specific product the right to freedom of expression – trolling, deliberate creation and dissemination of texts infiltrating into internet discussions various methods of manipulation (removal of discussing the main theme, intentionally provoking panelists, targeted focus on emotionality text extensively spread unverified / unverifiable information, etc.). Particular attention is paid to the possibilities of using the text as part of the trolling sociological propaganda in the electronic media.

Key words: Troll, freedom of speech, electronic media.

1. PRÁVNE RÁMCE FUNGOVANIA PRÁVA NA SLOBODU PREJAVU A PRÁVA NA INFORMÁCIE V SLOVENSKOM MEDIÁLNOM PROSTREDÍ A DÔSLEDKY ICH NE/DODRŽIAVANIA

Zakladateľ najväčzej sociálnej siete Facebook v jednom zo svojich komentárov k stavu internetovej komunikácie konštatoval: „Svetová ekonomika prechádza v tomto čase zásadnou premenou... Tým, že všetci budeme vzájomne prepojení on-line, nielen pomôžeme miliónom iných ľudí, ale zlepšíme si

aj náš vlastný život, keď budeme t'ažiť z nápadov a produktivity na osob celému svetu. Dat' všetkým možnosť, aby boli navzájom prepojení, je základom fungovania novej, znanostnej ekonomiky. To nie je jediná vec, ktorú musíme urobiť – je to však vec zásadná a nerybhnutná“ (Stevenson, 2013).

Optimistické vízie o slobodnom šírení informácií ako predpokladu uplatňovanie práva na slobodu prejavu sprevádzali nástup každého masového média od čias vynálezu kníhtlače. A podobne ako nádeje Johanna Guttenberga, aj očakávania

Marka Zuckerberga boli v priebehu dejín jednotlivých médií kontaminované „vedľajšími príznakmi“ terapie zameranej na zlepšenie životnej situácie človeka. Environment internetovej prevádzky je dodnes považovaný za najliberálnejší komunikačný priestor, v ktorom prebieha výmena informácií. Slobodná výmena myšlienok a názorov je pritom jedným z najcennejších práv človeka, ako to konštatuje aj Deklarácia práv človeka a občana z roku 1789, keď d'alej uvádza: „Každý občan môže preto slobodne hovoriť, písat', tlačiť, tým nie je dotknutá jeho zodpovednosť za zneužitie tejto slobody v prípadoch stanovených zákonom“ (Declaration, 1978). Právo na slobodu prejavu informácie je upravené aj v slovenskom legislatívnom systéme viacerými právnymi normami – v Ústave Slovenskej republiky, v treťom oddiele (Politické práva), v čl. 26 sa konštatuje: „Sloboda prejavu a právo na informácie sú zaručené. Každý má právo slobodne vyhlásovať, prijímať a rozširovať idey a informácie bez ohľadu na hranice štátu. Slobodu prejavu (...) možno obmedziť zákonom, ak ide o opatrenia v demokratickej spoločnosti nerybnutné na ochranu práv a slobôd iných...“ (Ústava, 1992).

Charakter a kvalita informácie sú potom spresňované aj v Zákone 308/2000 Z. z. o vysielaní a retransmisii, konkrétnie v paragrafe 16, v odseku 3 sa konštatuje:

„Vysielateľ je povinný

a) zabezpečiť všeestrannosť informácií a názorovú pluralitu v rámci vysielanej programovej služby,
b) zabezpečiť objektívnosť a nestrannosť spravodajských programov a politicko-publicistických programov; názory a hodnotiace komentáre musia byť oddelené od informácií spravodajského charakteru“ (Zákon, 2000).

Právne rámce teda pomerne spoľahlivo definujú podmienky prenosu informácií (odstránenie limitov šírenia informácií), definujú aj viaceré požiadavky smerujúce ku kvalite produkcie informácií (všeestrannosť, objektívnosť, nestrannosť), treba však povedať, že ani v liberalnejšom prostredí s proklamovanou slobodou prejavu nie sú automaticky dodržiavané. Preto sa dbá aj na proces ich verifikácie, v slovenskom mediálnom priestore inštitucionalizovaný najmä činnosťou a verdiktmi Rady pre vysielanie a retransmisiu. Pravda, exponenciálne rastúca produkcia textov elektronických a internetových médií mnohokrát (vedome či nevedome) prediktabilizuje formy selekcie a spracovania spravodajských tém a následného moderovania k nim patriacich diskusií.

Jedným z najdiskutovanejších fenoménov súčasnej prevádzky v prostredí elektronických médií je stav inkompabilitu práva na slobodu prejavu a práva na ochranu osobnosti, resp. iných ľudských práv (napr. slobody náboženského vyznania, rovnosti a pod.). Čoraz frekventovanejšie sa na internete objavujú texty podnecujúce rasovú, národnostnú a náboženskú neznanšanlivosť, v niektorých prípadoch aj obsahy napĺňajúce skutkovú podstatu trestného činu ohovárania, resp. hanobenia rasy a presvedčenia. Viaceré internetové portály prinášajúce informácie o dianí v spoločnosti (aj na Slovensku) sa preto rozhodli filtrovať diskusie k vybraným temam svojich príspievkov (teda pred ich zverejnením na internete sledovať, či v ich obsahu nedochádza k spomínamej kolízii práva na slobodu prejavu a iných ľudských práv), resp. pri niektorých témach sa rozhodli ani diskusie neotvárať. Spravodajský

portál sme.sk napríklad uviedol vo svojom stanovisku viacero indícii, ktoré rozhodujú o tom, či pod príspevkom redaktora bude možné diskutovať, alebo nie:

„Pri rozhodovaní o tom, ktoré diskusie nakoniec neotvoríme, zvažujeme viacero kritérií. Patria medzi ne napríklad spravodajská hodnota textu, záujem čitateľov o tému, alebo skutočnosť, či dokážeme skontrolovať príspenky v diskusii. Ďalším faktorom je napríklad aj to, aké emócie článok vyvoláva. Sú totožné témy, ktoré v ľuďoch prebúdzať prinevá negatívnych emócií, a vtedy už pod článkom nenajdete diskusiu, ale len kvantum príspevkov, ktoré v slušnej spoločnosti nemajú miesto“ (Prečo, 2014).

Navýše, dramatický nárast prispievateľov a príspevkov do internetových diskusií po extenzívnej penetrácii internetu a násťupe smartfónov a tabletov v súčasnej spoločnosti spôsobil zahlcovanie priestoru diskusných fór nielen redundantnými, ale aj agresívnymi textami, čo vytváralo riziko transformácie pôvodne liberálne fungujúceho environmentu internetu na rozvíjajúci sa priestor šírenia negatívnych ľudských emócií. V úsilí minimalizovať vyššie spomínané kolízie pristúpili k rozličným spôsobom filtrovania textovej prevádzky aj iné mienkovanej internetovej portály na Slovensku i v Čechách (stanovením maximálneho rozsahu príspevku, povinnou registráciou účastníkov diskusie a jej verifikáciou prostredníctvom SMS napríklad bola do istej miery limitovaná možnosť diskutovať pod viacerými používateľskými kontami).

2. TROLLING: VŠEOBECNOKOMUNIKAČNÉ VÝCHODISKÁ

Ústrednou témou nasledujúcich úvah bude uvažovanie o peripetiach vytvárania, šírenia a pôsobenia jedného z dôležitých symptomov tejto situácie – fungovania špecifického fenoménu uplatňovania, niekedy aj zneužívania práva na slobodu prejavu, „nechceného diet’at’“ apoteózy internetovej komunikácie – tzv. *trollingu*. Pomenovanie *troll* odkazuje väčšinou vo svojej etymológii na negatívne konotácie – podľa Všeobecného encyklopédického slovníka ide o zlú démonickú bytosť zo škandinávskej mytológie – trpaslíka, škriatka alebo obra – ktorá žije v horských jaskyniach a moriach (porov. Paulička, et al., 2005, s. 623). V prostredí internetovej komunikácie sa začalo toto pomenovanie používať na označenie používateľa internetu, ktorý zámerne vytvára a šíri texty infiltrujúce do internetových diskusií rozličné metódy manipulácie (odvádzanie diskutujúcich od hlavnej témy, úmyselné provokovanie účastníkov diskusie, cielené zameranie na emocionalitu textu, extenzívne šírenie neoverených/neoveriteľných informácií a pod.). Prvé štúdie o prejavoch trollingu sa začali objavovať už koncom 90. rokov minulého storočia – nie náhodou najmä v prostredí vedeckého diskurzu psychológie, resp. sociológie: relatívne vysoká miera anonymity v prostredí internetovej komunikácie začala lákať k trollingovým aktivitám jedincov, ktorí sa usilovali demonštrovať posilňovanie svojej sociálnej identity: trolling podľa týchto konceptov je často vnímaný ako kontroverzne motivované konanie účastníkov internetovej komunikácie (Donath, 1999), zamerané najmä na odhalovanie a zosnieňovanie naivných a zraniteľných účastníkov internetových diskusií a sociálnych sietí (Herring, et al., 2002), ktoré vnáša do internetovej prevádzky úmyselne

nepravdivé, zveličené a emotívne cielené informácie s cieľom vyzvolenia okamžitej reakcie (Morrissey, 2010).

„Plný súhlas a pekný článok aj keď chápem že teraz sa zdvihne nejedna rusofilčka!“ (Bezpečnostný, 2015)

Motivácia používateľov internetu pôsobí⁷ v režime trollingu býva rôzna, upozorňujú na to aj viaceré štúdie skúmajúce sociálno-kultúrne indície vzniku a šrenia trollingu – J. Bishop (2013) v rozsiahlej štúdii o vzájomnom prepojení tzv. *trollingu* a *lurkingu* hovorí nielen o používateľoch internetu, ktorí úmyselne provokujú s cieľom zaujať, upozorniť na seba, ale aj vyhľadáta, identifikovať a aktivizovať pasívnych účastníkov diskusií (tzv. *lurkerov*), ktorí, zasiahnutí vyprodukovanou informáciou internetového trolla, reagujú a pomáhajú tak odkrývať svoju identitu, a stat' sa objektom manipulácie. Bishop pripomína aj skutočnosť, že súčasná komunita trollov je pestrás, popri zabávačoch, ktorí spestrujú trollingové aktivity čiernym, sarkastickým či ironickým humorem, existujú *mazáci* („Elders“, napádajúci a zosmiešňujúci najmä nováčikov diskusií a sociálnych sietí), *vyšetrovania* („E-Vengers“, sústredujúci sa na odhalenie pravej identity účastníkov internetovej komunikácie), *informátori* („Iconoclasts“, prinášajúci množstvo dôveryhodne pôsobiacich, často však neoveriteľných informácií) či *bossoria* („Chatroom Bobs“, získavajúci si dôveru iných účastníkov s úmyslom ich neskôr zneužiť) (porov. Bishop, 2013, s. 114).

Manipulatívne techniky, ktoré používajú trollovia na internete, nemajú len ambíciu upozorniť na seba, resp. zosmiešniť oponentov.

- „Násilie zvykne vyzvolávať ďalšie násilie a s násilím na Ukrajine začalo Putinové Rusko. Takže primárna zodpovednosť je na ruskej strane.

- a potom ti tu platnu vyplí, ty budeš nejaký verklíkory kancelársky magor ... akoby som čítal goringov prejav k národu 1939 roku v Nemecku“ (Krym, 2015).

Pomerne frekventovaným postupom pri šírení trollingom sýtených textov je prezentovanie argumentov predstavaných ako exaktné dôkazy vlastných tvrdení, pravda, bez náležitej verifikácie:

Počty tých alebo oných sú jasné. 20-35% zo Sýrie, ostatní sú ekonomickí migranti.

Prečo im neskúmajú, zdravie, IQ a iné predpoklady ľudskosti, neľudskosti? (Drábek, 2015)

Zverejňovanie zveličených, kontroverzných, neoverených a neoveriteľných informácií je len jedna z využívaných šablón trollingu. Rafinovanejšie pôsobí úmyselné parodizovanie osvedčených fráz z prostredia politickej propagandy s úmyslom vyprovokovať odmietavú reakciu:

„Pán Jarjabek je špičkový umelec, svetového cvengu. Je našou cťou, že sedí v parlamente ako jedna z top osobností Slovenského národa. Pán poslanec Čiž je mamutom Slovenského parlamentarizmu, morálna kotra opozíciiu rozbúrených rôd v NRSR. Takže nie, my Slováci nezabúdame na synov národa!“ (Prezident, 2015).

„O čo učiteľom ide? Spomedzi krajín EUETS sú u nás najvyššie platy učiteľov! Vážení učitelia, uvedomte si že máte tri mesiace dovolenky do roka len keď spočítame prázdniny! Uvedomte si, že sa za Vaše nedôstojné postavenie si môžete sami! Táto vláda urobila pre učiteľov mnaho. Spomeňme len napríklad bezprecedentné zvýšenie

osobných príplatkov, zásadné rekonštrukcie školských budov, nový jedálniček zodpovedajúci špičkovým kulinárskym trendom. Lenže učiteľia sú aj tak nespokojní. Preto vyblákujú na uliciach, vyblákujú po žiakoch v školách, sú neochotní, arroganti, leniví. Strácajú pracovné náryky, zrejme v dôsledku troch mesiacov prázdnin. Tu treba naozaj rázne povedať dosť, stačilo!“ (Matkovská, 2015).

3. TROLLING AKO SÚČASŤ INŠTITUCIONALIZOVANEJ SOCILOGICKEJ PROPAGANDY

Predchádzajúce príklady uplatňovania trollingu v prostredí súčasných elektronických médií dokumentovali najmä sociokultúrne, psychologické, resp. všeobecnokomunikačné aspekty tvorby, šírenia a spotreby tohto fenoménu na internete. To, pravda, neznamená, že vytváranie spomínaných textov nie je kontaminované aj ideologickejmi príasadami. O formách ideologickej podmienených šablón v produkcií elektronických médií v totalitných a autokratických režimoch som hovoril už dávnejšie, treba však povedať, že ani v demokratických módach spravovania vecí verejných nie sú zriedkavost'ou. Prvky ideologickej šíreného trollingu tak možno identifikovať nielen v internetových diskusiách, ale aj v samotných článkoch pripravovaných internetovými portálmi, ktoré úmyselnou expresívou vlastných textov podnecujú k neadekvátnym reakciám zo strany prispievateľov:

„Jak Albertov tleskal Zemanovi. Není žde řívoucí fašistické stádo jako vloni, ale samostatně myslící lidé“ (Jak, 2015).

„Zeman vystríľ rít. Po projevu prezidenta přicházejí první zhnusené poznámky“ (Zeman, 2015).

Britský režisér Adam Curtis v najnovšom dokumentárnom filme *Bitter Lake* (2015) konstatouje, že dnešné obrazy reality sú vytvárané nejednoznačnými, často protichodnými spravodajskými stanoviskami (Curtis hovorí o „nelineárnej vojne“, nonlinear warfare), pri ktorých v záujme zastierania pravdivostnej hodnoty informácie predkladajú čitateľovi/divákovi často protichodné informácie, ktoré majú zneistiť vytváranie hodnotových stanovísk. To, pravdaže, smeruje často k propagande, metóde komunikácie, ktorá sa snaží ovplyvňovať názory a postoje cieľeneho publiká, meniť existujúce systémy viery, hodnotové štruktúry a politické pozície, spôsobom, ktorý prospieva autorom propagandy. V politologických úvahách o propagande sa často zdôrazňuje, že „propaganda sa snaží získať alebo brániť politickú moc, osobitným spôsobom naturalizuje konkrétné, individuálne názory a stanoviska, dáva im podobu samozrejmosti, logickosti a verejného záujmu...“ (Lee Kaid, Holtz-Bacha, 2008, s. 658-659). Pri analýze deformácií pôsobenia práva na informácii v súčasnom mediálnom prostredí priponínam najmä to, že okrem štandardnej politickej propagandy charakteristickej pre liberálne módy spravovania moci sa v odbornej literatúre čoraz častejšie hovorí nielen o vojnovej propagande (šírenej v čase vojnových konfliktov), ale aj o propagande sociologickej, typickej najmä pre totalitné a autokratické režimy, v ktorých sa propaganda stáva hlavným prostriedkom permanentného presvedčovania vo všetkých vrstvách spoločenskej komunikácie (Ellul, 1973).

Trolling je v kontexte sociologickej propagandy účinným prostriedkom inštitucionálneho pôsobenia. O signáloch indikujúcich vytvorenie propagandistických útvarov trollov v spravodajských službách jednotlivých štátov sa diskutuje už dávnejšie, v kontexte skúmaného problému pripomínam aspoň štúdiu zaobrájúcu sa skenovaním činnosti tzv. webbrigád v rámci ruskej FSB (viac pozri Poljanskaja, Krivov, Lomko, 2003), resp. kroevanie tzv. Informačných vojsk pod patronátom Ministerstva informačnej politiky Ukrajiny (Mihičterstvo, 2015; I-Army, 2015).

Produkcia trollingu tak v prípade sociologickej propagandy (ako sa usilujem vyššie demonštrovať, aj s indíciami inštitucionálnej nadstavby) nadobúda až mrazivo presné kontúry: ich typickým znakom je jednostrannosť (dôsledne ošetrovaná v mediálnom mainstreame tým, že filtriuje nežiaduce informácie, prípadne ich zverejní až neskôr), produkcia poloprávd (ktoré je často komplikované overifikovať) úsilie o komplexnosť pôsobenia, zreteľná v koordinácii rovnako predstavovaných „téμ“ (agenda setting) v rôznych mediálnych environmentoch (v úsilí konštruovať istý druh obrazu priebehu a dôsledkov neúspešného referenda o rodine na Slovensku viaceré médiá napríklad presvedčali potenciálnych voličov, že užitočnejšie je trávit čas sánkovaním, porov. SITA, 2015).

LITERATÚRA

Bespečnostný analytik otvorené o intervenciach Západu: Zvládne Európa utečencov? [online]. Topky.sk, 2015. Dostupné online: <<http://www.topky.sk/cl/10/1509499/ROZHовор-Bezpecnostny-analytik-otvorené-o-intervenciach-Západu--Zvladne-Europa-utecencov>> [cit. 20.12.2015].

BISHOP, J. 2013. The Psychology of Trolling and Lurking: The Role of Defriending and Gamification for Increasing Participation in Online Communities Using Seductive Narratives. In: J. Bishop (Ed.): *Examining the Concepts, Issues, and Implications of Internet Trolling*. New York : IGI Global, s. 106 – 124. ISBN 9781466628038.

Bitter Lake. Part I and Part II. [online]. Dostupné online: <<https://www.youtube.com/watch?v=XQt3uxp5i3s>>; <<https://www.youtube.com/watch?v=9j4jATgwiD4>> [cit. 20.12.2015].

Declaration of Human and Civic Rights of 26 August 1789. [online] Dostupné online: <http://www.conseil-constitutionnel.fr/conseil-constitutionnel/root/bank_mm/anglais/cst2.pdf> [cit. 20.12.2015].

DRÁBEK, I. 2015. Balkán si utečencov vyberá. *Vstupenkou je vojna*. [onlnje]. Pravda.sk, 2015. Dostupné online: <<http://spravy.pravda.sk/svet/clanok/374527-balkan-si-utecencov-vybera-vstupenkou-je-vojna/>> [cit. 20.12.2015].

DONATH, J. 1999. Identity and deception in the virtual community. In SMITH, M.; KOLLOCK, P. (eds.): *Communities in Cyberspace*. London; New York : Routledge, 1999. ISBN 0-415-19139-4, s. 29-59.

ELLUL, J. 1973. *Propaganda: The Formation of Men's Attitudes*. New York : Vintage Books, 1973. ISBN 0-394-71874-7.

HERRING, S.; et al. 2002. Searching for safety online: managing 'trolling' in a feminist forum. In: *The Information Society*. 2002, roč. 18, č. 5., s. 371-384. ISSN 0197-2243.

I-ARMY. 2015. *Долучись до Інформаційних військ України та отримай щоденні завдання!* [online]. Dostupné online: <<http://4.i-army.org/>> [cit. 20.12.2015].

Міністерство інформаційної політики ініціює створення Інформаційних військ. [online]. Ministry of Information Policy of Ukraine, 2015. Dostupné online: <<http://mip.gov.ua/news/115.html>> [cit. 20.12.2015]

Jak Albertov tleskal Zemanovi. Není žde řvoucí fašistické stádo jako vloni, ale samostatně myslíci lidé. [online]. Parlamentní listy, 2015. Dostupné online: <http://www.parlamentnilisty.cz/arena/monitor/VIDE_O-Jak-Albertov-tleskal-Zemanovi-Neni-zde-rvouci-fasisticke-stado-jako-vloni-ale-samostatne-myslici-lide-408672> [cit. 20.12.2015].

Krym je bez elektriny, špekuluje sa o zničení stlpov. [online] SME.sk, 2015. Dostupné online: <<http://www.sme.sk/diskusie/2610907/1/Krym-je-bez-elektriny-spekuluje-sa-o-zniceni-stlpov.html>> [cit. 20.12.2015].

LEE KAID, L.; HOLTZ-BACHA, CH. 2008. *Encyclopedia of Political Communication. Vol. 1 and 2.* London : Sage Publications, 2008. 985 s.

MATKOVSKÁ, Z. 2015. Učitelia ministrov odovzdajú dlbé nosy. Podporili ich aj 14-roční žiaci. [online]. SME Domov, 2015. Dostupné online: <[#ixzz3rpJu5j74>">http://www.sme.sk/c/8062163/ucitelia-ministrovi-odovzdaju-dlhe-nosy-podporili-ich-aj-14-rocní-ziaci.html">#ixzz3rpJu5j74>](http://www.sme.sk/c/8062163/ucitelia-ministrovi-odovzdaju-dlhe-nosy-podporili-ich-aj-14-rocní-ziaci.html) [cit. 20.12.2015].

MORRISSEY, L. 2010. Trolling is a art: Towards a schematic classification of intention in internet trolling. In: *Griffith Working Papers in Pragmatics and Intercultural Communication.* 2010, roč. 3, č. 2, s. 75-82. ISSN 1836-0181.

PAULIČKA, I.; et al. 2005. *Všeobecný encyklopédický slovník. S – Ž.* Praha : Ottovo nakladatelství, 2005. 1064 s.

POLJANSKAJA, A.; KRIVOV, A.; LOMKO, I. 2003. Виртуальное око старшего брата. In *Vestnik Online.* 2003, č. 9. Dostupné online: <http://www.vestnik.com/issues/2003/0430/win/polyanskaya_krivos_lomko.htm> [cit. 20.12.2015].

Prečo pod niektorými článkami nie je možnosť diskutovať? [online]. SME Blog, 2014. Dostupné online: <<http://novinky.blog.sme.sk/c/362118/preco-pod-niekotorimi-clankami-nie-je-moznost-diskutovat.html>> [cit. 20.12.2015].

Prezident Kiska vyzýva ľudí, aby boli nároční na politikov. [online]. SME.sk, 2015. Dostupné online: <[#ixzz3rpK5Uoc>">http://www.sme.sk/c/8069856/prezident-kiska-vyziva-ludi-abo-boli-narocni-na-politikov.html">#ixzz3rpK5Uoc>](http://www.sme.sk/c/8069856/prezident-kiska-vyziva-ludi-abo-boli-narocni-na-politikov.html) [cit. 20.12.2015].

SITA. 2015. *Sankováčka oslovia mnohých Prešovičanov viac než referendum.* [online]. Dostupné online: <<http://presov.korzar.sme.sk/c/7632876/sankovacka-oslovia-mnohych-presovcanov-viac-nez-referendum.html>> [cit. 20.12.2015].

STEVENSON, A. 2013. *Mark Zuckerberg Creates Tech Justice League to Bring Internet to the Masses.* [online]. Search Engine Watch, 2013. Dostupné online: <<https://searchenginewatch.com/sew/news/2290350/mark-zuckerberg-creates-tech-justice-league-to-bring-internet-to-the-masses>> [cit. 20.12.2015].

Ústava SR 460/1992. [online]. Dostupné online: <<http://www.zbierka.sk/sk/predpisy/460-1992-zb,p-2044.pdf>> [cit. 20.12.2015].

Zákon 308/2000 Z. z. o vysielaní a retransmisii. [online]. Dostupné online: <<http://www.zbierka.sk/sk/predpisy/308-2000-z,z,p-5356.pdf>> [cit. 20.12.2015].

Zeman vystrčil rít! Po projeru prezidenta přichází první zhnusené poznámky. [online]. ParlamentníListy.cz, 2015. Dostupné online: <<http://www.parlamentnilisty.cz/arena/monitor/Zeman-vystrcil-rit-Po-projedu-prezidenta-prichazeji-prvni-zhnusene-poznamky-408641>> [cit. 20.12.2015].

doc. PhDr. Juraj Rusnák, CSc. predmetom jeho záujmu je výskum v oblasti tvorby a recepcie textov elektronických masových médií a ich postavenia v súčasnej populárnosti.

MEDIÁLNA VÝCHOVA PRI POZNÁVANÍ PRÁVA NA PRIAZNIVÉ ŽIVOTNÉ PROSTREDIE

MEDIA EDUCATION IN RECOGNIZING THE RIGHT TO A FAVORABLE ENVIRONMENT

Barbora Badurová

Katedra etickej a občianskej výchovy Pedagogickej fakulty Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici, Ružová 13, 974 11 Banská Bystrica, Slovenská republika, barbora.badurova@umb.sk

Eva Balážová

Centrum edukačného výskumu Pedagogickej fakulty Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici, Ružová 13, 974 11 Banská Bystrica, Slovenská republika, eva.balazova@umb.sk

ABSTRAKT

Cieľom štúdie je poukázať na to, že zodpovedné používanie technika a technológie môžu prispieť k všeobecnému rozvoju environmentálneho povedomia o ľudských právach tretej generácie. Tento pohľad je ale v rozpore s názormi niektorých environmentalistov, ktorí odmietajú techniku a presadzujú „návrat k prírode“, a teda akýsi návrat do minulosti bez technických vynálezov. Informačná spoločnosť vo svojej súčasnej podobe je o. i. príznačná nadbytkom informácií rôzneho pôvodu, zamerania a kvality. Mediálne obsahy pôsobia na súčasníkov nepretržite a platí, že čím je poznanie recipientov o téme slabšie, tým sú účinky médií silnejšie. Aby sa médiá mohli stať prostriedkom i pri poznávaní práva na priaznivé životné prostredie, treba skvalitniť mediálnu politiku, mediálnu kultúru a zvýšiť úroveň mediálnej gramotnosti obyvateľov.

Kľúčové slová: technika, technológie, médium, environment, ľudské práva, výchova, vzdelávanie, tolerancia, predsudky, kritické myšlenie, mediálna gramotnosť..

ABSTRACT

The study aims to point out that the responsible use of technology can contribute to the general development of environmental awareness on the third generation of human rights. This view is however contrary to the opinion held by some environmentalists who reject technology and promote a "return to nature", and thus a kind of return to the past without technical inventions. The information society in its current form is inter alia characterized by an excess of information of different origin, focus and quality. Media contents influence the contemporaries continuously and it is fact that the more recipients' knowledge on the subject is weak, the stronger are the effects of the media. That the media could become an instrument in discovering also the right to a favorable environment it is necessary to improve media policy, media culture and raise the level of media literacy among the population.

Key words: technology, media, environment, human rights, education, upbringing, tolerance, prejudice, critical thinking, media literacy.

„Prečo nám skvelá technika, ktorá šetrí prácu a uľahčuje život, priniesla dosiaľ tak málo šťastia?
Odpoveď je jednoduchá: pretože sme sa ju nenaučili rozumne používať.“

A. Einstein

1. TECHNIKA A MÉDIÁ VO VZŤAHU K ENVIRONMENTU

Podľa Lori Gruen (2001) environmentalisti bývajú voči technike a (novým) technológiám podozrievaví a naklonení názoru, že sú nezlučiteľné s ochranou prírody či environmentalizmom. Keďže v rôznych odboroch výskumu a vývoja sú kategóriám technika a technológie prisudzované rozdielne významy, aj presvedčenie Lori Gruen zrejme vyplýva z interpretácie techniky ako niečoho, čo je opozitom prírody, prírodnosti, prirodzenosti. Z ontologického hľadiska je totiž technika chápnaná ako to, čo zámerne vytvorili ľudia a naopak, príroda vznikla spontánne, resp. podľa vlastných zákonitostí bez vplyvu človeka (pozri Baďurová, 2015; Štekauerová, 1998). V takomto ponímaní je technika považovaná za umelý artefakt, ktorý má nižšiu hodnotu než príroda.

V súvisе s environmentom, v zmysle životného prostredia, prostredia a človeka ako neoddeliteľného celku aj vzťahu človeka a prostredia, svedčia proti technike a technológiám negatívne dôsledky ich používania ako sú ekologické katastrofy (havárie jadrových elektrární Fukušima, Černobyl), rôzne druhy znečistenia a tiež emisie a narastajúca koncentrácia skleníkových plynov, ktoré vedú ku klimatickým zmenám. Výskumná organizácia Gartner (USA) už v roku 2007 poukázala na fakt, že na zmenách klimatických podmienok sa podielajú aj informačné a komunikačné technológie. V súvislosti s ich infraštruktúrou a najmä používaním počítačov a mobilných telefónov predstavuje podiel týchto technológií na klimatických zmenách dve percentá, tzn. v rovnakom rozsahu ako

letecká doprava. Aj rôzne chemické zlúčeniny používané pri výrobe informačných a komunikačných technológií už neraz spôsobili kontamináciu pôdy či znečistenie spodných vód. Toto riziko stúpa úmerne nárastu produkcie elektronického odpadu, keďže doba používania prístrojov, zariadení a softvéru sa skracuje v dôsledku ich rýchnej výmeny novšími produktmi.

Vo vzťahu k environmentu sú problematické aj nové, moderné biotechnológie, ktoré vedú k produkcii geneticky modifikovaných organizmov (GMO). Problematica GMO je diskutabilná a stále diskutovaná, pričom názorovo rozdeľuje vedeckú a odbornú komunitu už samotný termín geneticky modifikované organizmy. Niektorí odborníci spochybňujú jeho správnosť a tvrdia, že každý organizmus, ktorý vznikol pohlavným rozmnožovaním, je geneticky modifikovaný, iní chápú genetickú modifikáciu ako cieľavedomý zásah človeka do genómu živého organizmu. Geneticky upravované organizmy propagujú väčšinou molekulárni biológovia, lebo sú to výsledky ich práce, ale odborníci z rôznych iných odborov vedy a techniky skôr varujú pred ich používaním. Práve na tejto relatívne novej téme chceme naznačiť pôsobenie a možnosti médií kultivovali, resp. utvárali a formovali názory, presvedčenia a postoje jednotlivých recipientov i verejnosti k výsledkom výskumu a vývoja. K širšej verejnosti sa (aj) informácie o GMO dostávajú zväčša nepriamo, a tak si príjemcovia mediálnych komunikátov utvárajú vzťah k tejto téme na základe tzv. vedeckej propagácie. Jej ideálom je, podľa Kolára (2011, s. 113), „že sa darí pravidelne dostávať informácie o akvititách a vedeckých úspechoch inštitúcií do médií.“

Tieto správy pritom médiá spracúvajú objektívne, starostlivo a vedecky presne.“ V tomto kontexte sa médiami rozumejú „*všetky inštitúcie masovej komunikácie, tlač, rozhlas, televízia, film, internet, z ktorých zákazník (čitateľ, poslucháč, divák, návštevník internetu) prijíma informácie, vzdelávanie alebo žábavu*“ (Remišová, 2010, s. 19). Pre úplnosť treba dodať, že pojem zahŕňa nielen „*pestrú škálu hromadných oznamovacích prostriedkov, ale aj najrôznejšie prostriedky interpersonálnej komunikácie*“ (Bartošek – Daňková, 2010, s. 9). Pri reflexii zvoleného problému budeme predmetný pojem celkom praxeologicky používať „*v zmysle materiálneho nosiča informácie (vrátane technického prostriedku), ktorý umožňuje uchovanie a prenos (distribúciu) správ: textové nosiče (tlačoviny, letáky, noviny, časopisy, knihy, ...), auditívne (telegraf, telefón, rozhlas – nabráňky na platniach, kazetách, CD-ROM, DVD...), audiovizuálne (filmové, televízne, počítačové nosiče, multimédia)*“ (Poláková, 2011, s. 21). Médiá zahŕňajú i sprostredkovateľské inštitúcie, transportnú kapacitu a tiež obsah, ktorý sa vzťahuje k nejakej osobe, predmetu, udalosti, javu či procesu. Na základe toho popisuje Kolář (2011) realitu v médiach ako diametrálne odlišnú od ideálu vedeckej propagácie a vidí ju ako výsledok spolupôsobenia princípov fungovania médií, tzn. vytvárať zisk a presne definovať čo najpočetnejšie publikum. Poláková – Spálová (2009) potvrdzujú, že základnou vnútornou podmienkou fungovania akéhokoľvek mediálneho systému je podmienka finančná, pričom finančné toky „*závisia od publiku, od jeho záujmu o medializované obsahy, od sledovnosti programov*“ (Poláková – Spálová, 2009, s. 36). Druhý dôvod súčasného stavu vedeckej propagácie je podľa Kolára (2011) preťaženosť novinárov, ktorí majú málo času na spracovanie a overenie informácií.

Kedže príslušnému vednému odboru spravidla príliš nerozumejú, dopúšťajú sa skreslení, prípadne majú toľko „dôležitejších a zaujímavejších“ správ, že sa vedeckou propagáciou nezaoberajú. Písaná situácia odzrkadľuje realitu aj v súvise so širšou publicitou GMO, pretože z neúplných a/alebo skresľujúcich informácií si môžu recipienti vytvoriť len nesprávne predstavy, názory, vzťahy a postoje.

Stručný náčrt vybraných rizík súvisiacich s vývojom techniky a nových technológií (podporovaného aktuálnou úrovňou mediálnej kultúry) naznačuje, že tento proces môže viesť k ničeniu ľudského zdravia, ekosystémov i života na Zemi. Avšak pesimizmus nie je namiesto, pretože na ich obhajobu vo vzťahu k environmentu existujú mnohé dôkazy zodpovedného používania technických vymozieností. Spomedzi všetkých spomenieme ekologické technológie ako alternatívne zdroje energie (solárne panely a pod.), ktoré môžu prispievať k zlepšovaniu životného prostredia a trvalo udržateľného rozvoja za predpokladu racionálneho využívania prírodných zdrojov, zmiernenia dôsledkov zmeny klímy, zniženia znečistovania zložiek životného prostredia, ochrany prírody či biologickej diverzity.

Médiá sú takisto formou technológií, a preto by mohol byť kritizovaný aj ich vzťah k environmentu rovnako ako uvedený prípad techniky. Domnievame sa, že namiesto hľadania neuralgických bodov a zdôrazňovania kolízií medzi nimi (čo by bolo možno jednoduchšie), treba upriamíť pozornosť na ich prieniky, ktoré môžu byť nápmocné človeku, spoločnosti i životnému prostrediu. Pretože médiá sú súčasťou života každého

človeka, na každého pôsobia a v rôznej miere ho ovplyvňujú. Ako prostriedky komunikácie sú zdrojmi informácií, poznatkov a vedomostí, zážitkov a skúseností, ktoré sa spolupodieľajú na utváraní kultúry, životného štýlu a kvality života vôbec. Pritom kvalita života je ovplyvnená sociálnymi aj environmentálnymi danosťami, ktoré vo vzájomnej interakcii podmienňujú rozvoj ľudského potenciálu. Z jednej strany predstavuje kvalita života objektívne podmienky na dobrý život, z druhej strany je to jeho subjektívne prežívanie jedincom. Osobitnú pozornosť si zasluhujú podmienky prežitia dobrého života v dnešnej digitálnej ére, keď sú „*jednotlivé osobné počítače prepojené do siete, médiá, technológie a informácie vo všetkých formách (texty, video, zvuk, hypertext, multimédiá atď.) závesené na sieti a pohybujúce sa v sieti, vytvárajú spolu s ich používateľmi fenomén planetárneho rozsahu, ktorý v nadváznosti na biosféru a atmosféru nazývame infosférou*“ (Sak, 2007, s. 27). Aj súčasťou infosféry sú javy a procesy, ktoré nevznikli sami osebe, ani izolované mimo prírodného či sociálneho kontextu, ba nie sú výlučne iba sprievodným javom technického a technologického vývoja. Sú neoddeliteľnou zložkou a odrazom aktuálnej reality, na ktorej sa podieľajú médiá a podľa Saka (2007, s. 27) „*v poslednom období akceleruje vývoj spojený s fenoménom tvorby, šírenia, spracovania používania informácií. Vzniká prostredie tvorené súborom nosičov – médií, ich informačným obsahom, príslušnými technológiami a planetárnym tokom informácií.*“ V takomto prostredí potom dochádza k zmenám na úrovni človeka, spoločnosti, prírody i ľudskej civilizácie. Citovaný autor konštatuje, že človek, spoločenské systémy a civilizácia sa vyladujú do podoby kompatibilnej s informačnými a komunikačnými technológiami,

a preto humánna a sociálna stránka computerizácie a informatizácie sú prinajmenšom rovnako dôležité ako jej technická stránka (Sak, 2007). Súhlasíme s uvedenými názormi v presvedčení, že sú to práve médiá, ktoré môžu prispieť k zmenám k lepšiemu človeku, spoločnosti, prírody i ľudskej civilizácii. Možno ich tak považovať za súčasť environmentu a činitele formujúce myšlenie, prežívanie aj správanie sa jedincov vo vztahu k ľuďom, sociálnemu i prírodnému prostrediu.

2. PRÁVO NA PRIAZNIVÉ ŽIVOTNÉ PROSTREDIE A POTREBA POSILNENIA VÝCHOVY

Koncom sedemdesiatych rokov dvadsaťteho storočia český právnik Karel Vašák (1977) klasifikoval ľudské práva do troch kategórií podľa motta Francúzskej republiky a jedného z hesiel Veľkej francúzskej revolúcie – *liberté, égalité, fraternité* (sloboda, rovnosť, bratstvo). Uvedené generácie ľudských práv vlastne popisujú ich genézu od najstarších po najmladšie. Prvú reprezentujú práva občianske a politické. Druhou generáciou sú práva hospodárske, sociálne a kultúrne. Napokon tretiu generáciu ľudských práv tvoria práva solidarity, ku ktorým patria právo na mier, právo na priaznivé životné prostredie, právo na hospodársky a sociálny rozvoj, práva národnostných a etnických menšíň, právo na prístup ku kultúrnemu dedičstvu, právo na prírodné zdroje, právo na komunikáciu, právo na medzigeneračnú slušnosť. Problémom pri ich realizácii je presah hranice štátov a mnohográt aj hranice regiónov či kontinentov, pričom suverenita štátov, kontroverzná povaha týchto práv a rozdielne

ekonomickej podmienky sú prekážkou ich zakotvenia v medzinárodných zmluvách. Z toho dôvodu sú práva tretej generácie obsiahnuté iba v nezáväzných dokumentoch ako sú Deklarácia Konferencie Organizácie spojených národov o životnom prostredí človeka (štokholmská deklarácia) z roku 1972 či Deklarácia z Ria de Janeira o životnom prostredí a rozvoji z roku 1992 (Slovník ľudských práv, 2013; Eurojuris, 2015).

V našej práci sa zameriavame predovšetkým na právo na priaznivé životné prostredie, ktoré by malo zaručiť všetkým ľuďom primerané podmienky na život bez ohrozenia akoukoľvek environmentálnej záťažou alebo rizika zabránenia prístupu k životodarným prírodným zdrojom ako sú napríklad pitná voda, čisté ovzdušie a pod. Uvedené právo je v súlade s takzvanou environmentálnou spravodlivosťou, ktorá sa prejavuje v distributívnej a participatívnej rovine. Distributívna rovina environmentálnej spravodlivosti vychádza z pozorovania, že ľudia rôznych rás, príslušníci rôznych minorít, chudobní, utláčaní a inak znevýhodnení jedinci či komunity často čelia neprimeranej ekologickej záťaži v podobe nebezpečného toxického odpadu alebo iného znečistenia. Ďalej sú to zdravotné riziká, pracovné riziká, strata tradičných environmentálnych zvykov či strata lokálnych prírodných zdrojov. Prítom ako environmentálne benefity sú chápáné napríklad čisté a bezpečné životné prostredie v okolí svojich domovov alebo pracoviska, takže súvisiacim problémom je aj environmentálna rovnosť. Robert Figueroa a Claudia Mills (2001) upozorňujú na to, že jedna päťina svetovej populácie skonzumuje štyri päťiny svetových zdrojov, pričom štyrom

päťinám svetovej populácie zostáva len zvyšná päťina zdrojov. Environmentálna diskriminácia často súvisí so socio-ekonomickej diskrimináciou. Participatívna rovina environmentálnej spravodlivosti sa týka rozhodovania a poukazuje na skutočnosť, že ľudia iných rás, chudobní či príslušníci takzvaného neindustrializovaného juhu majú veľmi málo zástupcov v environmentálnych hnutiach a v oblastiach, ktoré sa zaoberejú tým, ako sú hodnotené environmentálne benefity a záťaž, a to najmä na vedúcich postoch (Figueroa, Mills, 2001).

Environmentálna nespravodlivosť sa neprejavuje len vo vzťahu medzi takzvanými krajinami rozvinutého severu a krajinami takzvaného rozvojového juhu, niektoré jej podoby je možné pozorovať aj na Slovensku. V uvedenom kontexte Filčák (2004) uvádzá dve základné formy environmentálnej diskriminácie, konkrétnie (1) lokalizácia rómskych osád v environmentálne nevhodnom území a (2) nerovný prístup k pitnej vode a kanalizácii. Ten istý autor na základe výskumu realizovaného v rokoch 2005 - 2009 konštatuje, že z 30 rómskych osád len 7 vykazovalo podobnosť (rovnosť) v prípade environmentálnych záťaží a prístupu k prírodným zdrojom medzi osadami a priľahlými dedinami. (Filčák, 2012) Kde hľadať príčiny daného stavu? Je zrejmé, že problém nie je nový a vyvíjať sa postupne a dlhodobým prehliadaním prírodných i socio-kultúrnych tŕažkostí. Aj Filčák (2012, 2009) poukazuje na to, že príčinou environmentálnej nespravodlivosti vo vzťahu k obyvateľom osád sú jednak lokálne mocenské súboje, zmiešané a nejasné vlastnícke vzťahy k niektorým pozemkom, ale aj fakt, že niekedy aj známi vlastníci nejavia

záujem o svoje pozemky, často preto pri riadení pozemkov plnia výraznú úlohu obce. Ak sa na to pozrieme z historickejho hľadiska, ako jeden z dôvodov, ktorý prispel k budovaniu osád môžeme označiť zmenu politického a ekonomickejho systému po páde socializmu. Po roku 1989 nastala transformácia centrálnie plánovaného hospodárstva na trhovú ekonomiku. Takáto nová forma hospodárenia prispela k väčšej súťaživosti na trhu práce. Rómovia v minulosti vykonávali povolania ako baník, drevorubač, či ako sezónni pracovníci na družtvách, avšak takéto nízkokvalifikované pozície sú v súčasnosti redukované. Je možné, že aj uvedené ďažkosti s uplatnením na pracovnom trhu prispeli k netolerancii zo strany väčšinového obyvateľstva a tlaku na vystahovanie sa Rómov na okraj miest a obcí. Ekonomický a environmentálny faktor je nezanedbateľný a ovplyvňuje to, kde si Rómovia vytvoria osadu, keďže stav pozemku (napr. environmentálna zát'az, opustené továrne, riziko záplav, orná pôda, dostupnosť prírodných zdrojov využiteľných pre turistiku) majú významný vplyv na cenu a lukratívnosť pôdy. Pozemky, ktoré sú v tomto ohľade na tom horšie, ostávajú bez záujmu a sú dostupnejšie pre potenciálnych obyvateľov osád, ktorí zväčša patria k skupinám s veľmi obmedzeným príjomom, čo súvisí s tradičnou početnosťou rómskych rodín a ktorá viedie k zvyšovaniu počtu obyvateľov osád. Aj uvedené potvrzuje, že environmentálna nespravodlivosť ide často ruka v ruke so sociálnou a ekonomickej nespravodlivosťou.

Pri riešení zásadných otázok práv na príaznivé životné prostredie je potrebné posilniť participáciu všetkých občanov

na rozhodovaní o dôležitých témach. Zaiste je viac príčin, že na Slovensku je participácia občanov na rozhodovaní o veciach verejných pomerne slabá. Domnievame sa, že je to o i. dôsledok totalitnej minulosti, keď politická kultúra vyžadovala skôr pasívnu poslušnosť. V súčasnosti je tým dôvodom pretrvávajúci stav zaužívanej korupcie a netransparentného nakladania so združeniami mocenskej elity, čo by aktívnejšia zapojenosť občanov do celospoločenského diaenia mohla ohrozit⁷. Práve preto je potrebné zaktivizovať širšiu populáciu, vrátane ľudí z marginalizovaných skupín, a zapojiť ich do rozhodovaní o celospoločenských, ale najmä o lokálnych, a to aj o environmentálnych otázkach. To však predpokladá nielen vôľu zo strany predstaviteľov politickej moci, ale aj vôľu a aktivitu občanov a takú úroveň ich vzdelania a výchovy, ktoré posilnia nielen vedomostnú stránsku, schopnosť argumentovať, kriticky myslieť, ale aj schopnosť tolerancie a rešpektu.

Na základe posúdenia súčasného stavu environmentálnej nespravodlivosti sa dá povedať, že súčasťou tohto problému sú aj „biele miesta“ vo výchove a vzdelávaní obyvateľstva. Na jednej strane je to diskriminácia Rómov pri prístupe k vzdelávaniu, na strane druhej sú to pretrvávajúce, málo aktivizujúce metódy a organizačné formy najmä vo formálnom vzdelávaní minorít i majority. K zlepšeniu situácie by mohla prispieť i dôslednejšia výchova žiakov ku kritickému mysleniu a k vybudovaniu systému hodnôt založenom na tolerancii. Platné kurikulárne dokumenty pre primárne a sekundárne vzdelávanie pritom poskytujú dostačujúci priestor k realizácii týchto prístupov prakticky vo všetkých vzdelávacích

oblastiach – Človek a hodnoty, Človek a spoločnosť, Človek a svet práce, Človek a príroda, Jazyk a komunikácia, Matematika a práca s informáciami, Umenie a kultúra, Zdravie a pohyb. Efekt takého pôsobenia v jednotlivých vzdelávacích oblastiach by mala umocniť aj systematická integrácia prierezových témy, ktoré reagujú na aktuálne problémy a meniacu sa realitu globalizovanej spoločnosti v súvisе s novými technológiami, sociálnymi a prírodnými zmenami. V nami reflektovanej oblasti sú to najmä témy Osobnostný a sociálny rozvoj, Výchova k manželstvu a rodičovstvu, Environmentálna výchova, Mediálna výchova, Multikultúrna výchova, Regionálna výchova a ľudová kultúra či Ochrana života a zdravia. Situáciu by pomohlo zlepšiť tiež posilnenie viacerých, tzv. výchovných predmetov, najmä etickej výchovy (pozri napr. Baďurová, 2015) a občianskej výchovy, ktorým ešte stále nie je pripisovaný náležitý význam (sú vnímané ako málo užitočné), zabezpečujú ich i nekvalifikovaní učitelia, neexistuje k nim dosťatok vhodných didaktických materiálov. Na základných a stredných školách na Slovensku je nevyhovujúce i vzdelávanie v oblasti ľudských práv a protipredsudková výchova, o čom vypovedajú aktuálne výskumné zistenia (Poláková – Baďurová, 2015).

Vyučovanie environmentálnej výchovy, výchovy k ľudským právam a tiež protipredsudkovej výchovy by sa malo v prvom rade skvalitniť v školskom vzdelávaní. Keďže osvojovanie istých názorov a utváranie postojov k týmto závažným otázkam nekončí za bránou školy, mali by sa riešiť i v neformálnom a informálnom vzdelávaní všetkých príslušníkov spoločnosti. Len tak je možné očakávať

všeobecné zlepšenie povedomia občanov vrátane environmentálnej spravodlivosti či práva na priaznivé životné prostredie a ich záujem, a aktívnu participáciu v celospoločenskom dianí.

3. MEDIÁLNA VÝCHOVA VO VZŤAHU K ENVIRONMENTÁLNYM PRÁVAM

Viedieť bezpečne žiť vo svete médií, používať a kriticky ich hodnotiť, je zmyslom a poslaním mediálnej výchovy, prostredníctvom ktorej jedinec nadobúda vedomosti, zručnosti, schopnosti a spôsobilosti orientovať sa v médiách a vytvára si kritický odstup od ponúkaných obsahov. V Štátnych vzdelávacích programoch pre primárne, nižšie a vyššie sekundárne vzdelávanie v Slovenskej republike je mediálna výchova ukotená ako jedna z prierezových témy, no má význam a opodstatnenie i v nonformálnom vzdelávaní. S ohľadom na neustále inovácie, vývoj nových technológií a s tým súvisiace dynamické socio-kultúrne zmeny, je totiž koexistencia človeka a médií jednou z podmienok prežitia plnohodnotného života.

Podľa inovovaných kurikulárnych dokumentov je hlavným cieľom mediálnej výchovy v primárnom vzdelávaní položiť základy mediálnej gramotnosti žiakov a postupne zvyšovať úroveň schopností kriticky prijímať, analyzovať, hodnotiť a komunikovať širokú škálu mediálnych obsahov (Štátny vzdelávací program. Primárne vzdelávanie – 1. stupeň základnej školy, 2015). V zmysle takto zadefinovaného cieľa by sa žiaci mali naučiť orientovať sa „v textoch masmédií, aby vnímali a prijímalí z nich predovšetkým to, čo je žiaduce, účelné a užitočné (relevantné), a odlišovali obsahy a formy textov zábavných,

manipulatívnych a komerčných. Mediálna výchova by teda mala žiačkov vybaviť základnou úrovňou tzv. mediálnej gramotnosti“ (Bartošek – Daňková, 2008, s. 7). V aktuálnej odbornej pedagogickej spisbe sa vyskytuje viacero – od seba odlišných – definícií mediálnej gramotnosti. My sa pridržiam vamej jej vymedzenia Evou Polákovou, podľa ktorej predstavuje „komplexný, mnohovrstevný systém vedomostí, schopností, zručností a skúseností, ktorý umožní ľoveku efektívne narábať s mediálnou produkciou. Pomáha recipientovi neformálne a kriticky chápať povahu masových médií, postupy ich tvorby a vplyv týchto postupov na fungovanie médií a produkcii ich obsahov“ (Poláková, 2011, s. 19). Mediálnu gramotnosť teda tvoria poznatky o cieľoch a funkciách médií a o ich úlohhach vo vzťahu k jednotlivcovi i spoločnosti, schopnosť prijímať mediálne obsahy bez predsudkov k mediálnej realite, avšak vedieť kriticky analyzovať mediálne obsahy, tzn. posúdiť ich vierochnosť či komunikačný zámer. Mediálne gramotný jedinec by teda mal vedieť zodpovedne používať médiá vo svoj prospech i v prospech spoločnosti v zmysle morálnych princímov a humanizmu.

Nadobudnutie mediálnej gramotnosti je individuálny a dlhodobý proces. Vychádzajúc z charakteristik vývinového obdobia staršieho školského veku, v ktorom sa o. i. rozvíjajú rozumové schopnosti jedincov, zdokonaluje sa ich vnímanie, priestorová orientácia, schopnosť analýzy, diferenciácie, abstraktného myšlenia a koncentrácia pozornosti, je správne, že v definičnom rámci mediálnej výchovy pre nižšie stredné vzdelávanie je jej hlavný cieľ vymedzený ako rozvoj (postupné zvyšovanie úrovne) mediálnej gramotnosti žiačkov, tzn. schopnosti

kriticky prijímať, analyzovať, hodnotiť a komunikovať širokú škálu mediálnych obsahov a zmysluplnie využívať médiá (Štátne vzdelávací program. Nižšie stredné vzdelávanie – 2. stupeň základnej školy, 2015). Dospievanie jedincov v tomto období je sprevádzané výraznými fyziologickými a psychickými zmenami, súčasťou ktorých je utváranie sebaobrazu, osvojovanie vzorov a tiež „*formovania a utvrdzovania hodnôt a hodnotovej orientácie*“ (Fichnová, 2015, s. 24). Tieto procesy sú podmienené vonkajšími činiteľmi, medzi ktoré patria rodina, škola, rovesníci a najmä médiá, keďže podľa Buermannu (2009, 41) „*medzi vlastné štyri steny vstúpili priestorovo vzdialene udalosti, keď sa ľovek mobol díval' do diaľky, bez toho, aby opustil miestnosť*“. S ohľadom na čas, ktorý deti a mladí ľudia prežívajú v ich spoločnosti, sú dnes médiá považované za najvýraznejšie formátivne faktory. Na základe výskumných zistení Buermann (2009, s. 174) potvrzuje, že dnes „*má už mnoho detí na konci svojej školskej dochádzky za sebou viac hodín prežitých pri televízii ako v škole – a pritom sa brala do úvahy len televízia*“. Avšak televízia je iba jedným z masových médií, ktoré vplývajú na formovanie názorov, postojov, správania sa, hodnotenie reality či sebaponímania dospievajúcimi. Špecifické postavenie médií súvisí s ich vplyvom, ktorý sa prejavuje množstvom mnohokrát iba t'ažko badateľných zmien v psychickej oblasti ľadka a pri utváraní hodnotového systému. Aj Fichnová (2015) potvrzuje, že médiá majú vplyv na vnímanie seba a utváranie predstavy o sebe ako i formovanie identity pubescencov.

Na ciele mediálnej výchovy v primárnom a nižšom sekundárnom vzdelávaní nadvázuje jej hlavný cieľ na vyššom

sekundárnom stupni vzdelávania – „*zvyšiť úroveň mediálnej gramotnosti žiakov. Prostredníctvom zamerania sa na široký kontext, tzn. na sociálne, etické, kultúrne a tiež hospodárske aspekty súčasného mediálneho sveta sa rozytajú informačné a digitálne kompetencie žiakov*“ (Štátny vzdelávací program pre gymnázia. (úplné stredné všeobecné vzdelávanie), 2015, s. 11). V dokumente sa v kontexte so zvyšovaním mediálnej gramotnosti žiakov pripomína potreba zohľadňovať ich životné skúsenosti vrátane skúseností s médiami. V zhode s úrovňou osobnostného rozvoja príslušníkov tejto cieľovej skupiny sú ako vhodné vyučovacie stratégie odporúčané textuálna analýza, kontextuálna analýza, prípadové štúdie, simulácie a tvorba mediálnych produktov. Výsledky cieľavé domej a systematickej realizácie mediálnej výchovy by sa mali prejavíť v mediálnych kompetenciách absolventov strednej školy, ktorí si teda uvedomujú význam a vplyv médií vo svojom živote a v spoločnosti. Na základe tohto poznania vedia rozpoznať mediálnu realitu, majú kritický odstup od mediálnych produktov a aj primerané zručnosti, schopnosti a spôsobilosti, aby médiá v komunikácii používali zodpovedne a zmysluplnie.

Z analýz platných pedagogických dokumentov vyplýva, že ciele mediálnej výchovy na jednotlivých stupňoch vzdelávania na seba kontinuálne nadvádzajú. Didaktické prostriedky sú zadefinované volnejsie, čo učiteľom umožňuje používať stratégie, metódy, formy, učebné pomôcky, didaktickú techniku atď. primerané úrovni rozvoja osobnosti žiakov a zodpovedajúce možnostiam či profilácií škôl. I keď výchova žiakov k mediálnej gramotnosti sa môže uskutočňovať

viacerými spôsobmi v rámci obsahu iných vhodných predmetov, ako samostatný predmet, vyučovací blok, kurz, seminár, workshop a pod., z prieskumných sond o stave mediálnej výchovy na slovenských základných a stredných školách v rokoch 2012 – 2014 vyplýva, že v prevažnej väčšine sa realizuje v rámci iných, najmä tzv. jazykových predmetov a v etickej výchove. Pritom rozsah a kvalita vyučovania mediálnej výchovy je rozdielna s ohľadom na pretrvávajúcu nedostatočnú (v nejednom prípade i absenčujúcu) pripravenosť učiteľov v predmetnej oblasti či donedávna chýbajúce učebnice a metodické materiály. Avšak ako integrácia iných prierezových témy, aj začleňovanie mediálnej výchovy do vyučovania si vyžaduje rozvinuté profesijné kompetencie (vrátane mediálnych) učiteľa a tiež aktivity a tvorivosť pri tvorbe samostatných učebných osnov. Inak sa môže stať, že napr. pri vyučovaní slovenského jazyka a literatúry sa učiteľ mediálnej výchove venuje len povrchne alebo vôbec, pretože nie je spôsobilý začleniť prierezovú tému do obsahu vzdelávania alebo preto, že nemá potrebné vedomosti v predmetnej oblasti. Keďže médiá zasahujú čoraz nižšie vekové kategórie, poslaním mediálnej výchovy je už v základnej škole zabezpečiť, „aby žiaci lepšie porozumeli pravidlám fungovania mediálneho sveta a primerane reku sa v ňom orientorali, dokázali posudzovať mediálne šírené posolstvá. V médiách by mali objavovať iba to hodnotné, pozitívne formujúce ich osobnosťný rast, a taktiež by sa mali naučiť posúdiť negatívne mediálne vplyvy na svoju osobnosť a dokázať ich zodpovedným prístupom eliminovať“ (Koncepcia mediálnej výchovy v Slovenskej republike v kontexte celoživotného vzdelávania, 2009, s. 35).

Ako teda vnímať mediálnu výchovu vo vzťahu k poznávaniu environmentálnych práv? Bez ohľadu na rozsah či formu jej realizácie vo formálnom, neformálnom a informálnom vzdelávaní je jedným z prostriedkov, ktoré umožňujú rozvíjať kognitívnu aj nonkognitívne stránky osobnosti. Mediálna výchova pozostáva z receptívnej a produktívnej zložky, ktoré sú rovnako dôležité. Prostredníctvom receptívnych činností sa jedinec učí vyhľadávať a kriticky analyzovať informácie, prijímať ich s porozumením a bez akýchkoľvek predсудkov či stereotypov. S vedomím, že mediálne obsahy sú neraz nejednoznačné (nepresné, skreslené i klamivé) podmienené socio-kultúrnymi podmienkami vrátane ekonomickej politických vplyvov, kritické myslenie mu umožní vnímať rozdiely medzi skutočnosťou a mediálnou realitou. Na základe toho si môže utvárať vlastné názory, hodnoty a postoje vo vzťahu k sebe, k prírode, k spoločnosti i k dianiu vo svete. V mediálnej výchove majú zvláštny význam produktívne činnosti, ktoré jedincovi umožňujú lepšie pochopiť rozdiel medzi skutočnosťou a médiami konštruovanou realitou. Pri praktickej tvorbe mediálnych obsahov sa naučí istým postupom a zákonitosťami, pri vyjadrovaní svojich názorov sa učí respektovať názory iných, spolupracovať s druhými ľuďmi atď., pričom si okrem tolerancie rozvíja najmä komunikačné a sociálne kompetencie. Berúc do úvahy súčasné podmienky informačnej spoločnosti so všetkými jej prednostami i tienistými stránkami sa ako vhodný priestor realizácie mediálnej výchovy ukazuje etická výchova. Jej obsah umožňuje aktívne rozvíjať kritické myslenie a formovať postoje nedospelých recipientov k mediálnym obsahom v zmysle

morálnych princípov a humanizmu najmä pri problémoch týkajúcich sa univerzálnych ľudských práv a slobôd. Tieto ciele sa dajú dosiahnuť aj väčším dorazom na rozvíjanie mediálnych kompetencií obyvateľstva, zvlášť detí a mládeže. Podľa pilotnej štúdie Európskej komisie z roku 2009, ktorá mapuje a porovnáva úroveň mediálnej gramotnosti v 27 členských krajinách Európskej únie a v 3 štátoch Európskeho hospodárskeho priestoru, dosiahla Slovenská republika priemernú úroveň v hodnotení individuálnych kompetencií a základnú úroveň vo faktoroch prostredia, pričom „...horšie výsledky dosiahlo iba Bulharsko, Rumunsko, Grécko a Cyprus. Výsledky porovnatelné so Slovenskom dosiahlo aj Poľsko, Portugalsko, Lotyšsko, Litva či Maďarsko“ (Slavíková, 2013, s. 5). Na tomto stave sa podľa všetkého najvýraznejšie podpísala dlhodobá absencia a rozporuplný vývoj mediálnej výchovy i keď svoj podiel majú aj mnohé iné faktory, ako napr. úroveň mediálnej politiky a mediálnej kultúry odzrkadľujúce jednak historické pozadie i súčasnosť slovenskej spoločnosti. Pri hodnotení predmetných fenoménov Poláková (2011, s. 11) konštatuje, že „*stav mediálnej kultúry a úroveň mediálnej gramotnosti je u väčšiny populácie skôr kontroverznej ako uspokojivý*“. Preto sa iba t'ako dá očakávať, že prioritnou snahou médií bude výrazne pozitívne zmeniť situáciu, hlavne v súvisе s ich ekonomickými a politickými implikáciami. Vízia prezentácie výlučne pozitívnych vzorov vzťahu človeka k životnému prostrediu, či motivácie recipientov k ich skvalitneniu s cieľom zvýšiť povedomie obyvateľov o rizikových a možných environmentálnych hrozobach, by bola futurológickým diletantizmom. Až za predpokladu výraznejšej zmeny mediálnej politiky, mediálnej kultúry, skvalitnenia

mediálnej výchovy na všetkých stupňoch, vo všetkých typoch a formách celoživotného vzdelávania, a teda i mediálnej gramotnosti obyvateľstva, môžu médiá prispieť k zlepšeniu súčasného stavu. Môžu tak byť informačnými zdrojmi pri vzdelávaní napríklad o triedení odpadu, pretože právo na priaznivé životné prostredie by malo so sebou niesť aj zodpovedný prístup k prírode. Keďže sme v texte poukázali i na súvislost environmentálnej nespravodlivosti a diskrimácie, médiá by mohli zlepšiť tento stav aj prostredníctvom prekonávania predskokov a stereotypov spojených s rôznymi etnikami.

4. ZHRNUTIE

V úvodnej časti sme naznačili, že technika a nové technológie, a teda ľudské artefakty, medzi ktoré patria i médiá, sa stretávajú so skepticizmom zo strany niektorých environmentalistov. Upozornili sme i na niektoré podmienky, aby formálne, neformálne aj informálne vzdelávanie mohli prispievať k zlepšeniu povedomia občanov, občianskej participácie a riešeniu environmentálnej nespravodlivosti, ktorá sa prejavuje aj na Slovensku. V štúdii sme sa snažili poukázať aj na to, že ak sú technika a technológie využívané zodpovedne, nemusia byť vždy pre prírodu nebezpečné a tiež, že výsledky a efekty cieľavedome a systematicky zabezpečovanej mediálnej výchovy majú predpoklady prispieť k riešeniu niektorých environmentálnych i ďalších celospoločenských problémov.

LITERATÚRA

- BAĎUROVÁ, B. 2015. *Environmentálna etika a výchova*. Banská Bystrica: Pedagogická fakulta UMB, 2015. ISBN 978-80-557-0859-1.
- BAĎUROVÁ, B. 2015. The cross-cutting topics in ethical education. In: *Sborník príspevkov mezinárodní vedecké konference Evropské pedagogické fórum 2015. Přínosy, výzvy, očekávání*. Hradec Králové: MAGNANIMITAS 5. vyd. 2015, 978-80-87952-11-5, s. 290-299
- BARTOŠEK, J.; DAŇKOVÁ, H. 2008. *Žurnalistika a škola – příručka pro učitele mediální výchovy*. Frýdek-Místek: Ing. Václav Daněk, 2008. ISBN 978-80-254-3020-0.
- BUERMANN, U. 2009. *Jak (pře)žít s médií. Příležitosti a hrozby informačního věku a nové úkoly pedagogiky*. Hranice: Fabula, 2009. ISBN 978-80-866-0058-1.
- EUROIURIS. 2015. *Generácie ľudských práv*. [online]. Dostupné online: <http://ludskeprava.euroiuris.sk/index.php?link=gen_lud_pra> [cit. 11.12.2015].
- FIGUEROA, R.; MILLS, C. 2001. Environmental Justice. In *A Companion to Environmental Philosophy*. Blackwell Publishers, 2001.
- FICHNOVÁ, K. 2015. *Masmédiá – ich apercepcia pubescentsmi a črtý tvorivej osobnosti*. Bratislava: EAMMM, 2015. ISBN 978-80-9721-0-8.
- FILČÁK, R. 2004. *Chudoba a životné prostredie – prípad marginalizovaných rómskych osôd*. [online]. Dostupné online: <<http://www.euractiv.sk/rovnost-sanci/analyza/chudoba-a-zivotne-prostredie-pripad-marginalizovanych-roms#sthash.a1tdLi2i.dpuf>>. [cit. 10.12.2015].
- FILČÁK, R. 2009. On the Distribution of the Environmental Benefits and Adverse Impacts: The Environmental Justice and Vulnerability of People. In: *ESEE 2009 8th International Conference of the European Society for Ecological Economics: TRANSFORMATION, INNOVATION AND ADAPTATION FOR SUSTAINABILITY*. [online]. Dostupné online: <http://www.esee2009.si/papers/Filcak-On_the_distrtribution.pdf> [cit. 11.02.2013].
- FILČÁK, R. 2012. Environmental Justice and the Roma Settlements of Eastern Slovakia: Entitlements, Land and the Environmental Risks. In *Sociologický časopis*, 48, č. 3, ISSN 2336-128X, s. 737-762.

- GONDA, M.; CIBÍKOVÁ, J.; GAJARSKÝ, M. 2014. Rómovia, novinári a médiá. *Mediálna analýza. Obdobie: 1. júl – 30. november 2014.* [online]. Dostupné online: <http://romanokher.eu/wp-content/uploads/2014/12/Analyza_Medialny_obraz_Romov.pdf>. [cit. 09.11.2015].
- GRUEN, L. 2001. Technology. In *A Companion to Environmental Philosophy*. Blackwell Publishers, 2001, ISBN 1-55786-910-3, s. 439-448.
- KOLÁŘ, J. 2011. Jak dostat výzkumnou instituci do médií. In ROSULEK, P. a kol. 2011. *Science communication so zreteľom na sociálne-vědnú tematiku*. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2011, s. 109-132. ISBN 978-80-261-0065-2.
- Konцепcia mediálnej výchovy v Slovenskej republike v kontexte celoživotného vzdelávania*. Bratislava : Ministerstvo kultúry Slovenskej republiky, 2009. [online]. Dostupné online: <http://www.zodpovedne.sk/download/koncepcia_medialnej_vychovy_v_SR.pdf> [cit. 01.12.2015].
- MIČIENKA, M., JIRÁK, J. 2007. *Základy mediálnej výchovy*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-315-4.
- POLÁKOVÁ, E. 2011. *Mediálne kompetencie. Úvod do problematiky mediálnych kompetencií*. Vranov nad Topľou: Elibrol, 2011. ISBN 978-80-89528-02-8.
- POLÁKOVÁ, E., BAĎUROVÁ, B. 2015. Anti-bias education and human rights teaching in secondary education of students. In *SGEM 2015 : 15th international multidisciplinary scientific conference on social sciences and arts SGEM 2015*. Sofia: STEF92, 2015, s. 45-52. ISBN 978-619-7105-45-2.
- POLÁKOVÁ, E.; SPÁLOVÁ, L. 2009. *Vybrané problémy metodológie masmediálnych štúdií*. Trnava : Fakulta masmediálnej komunikácie UCM, 2009. ISBN 978-80-8105-133-3.
- REMIŠOVÁ, A. 2010. *Etika médií*. Bratislava: Kalligram, 2010. 312 s. ISBN 978-80-8101-376-8.
- SAK, P. 2007. Informační společnost – nová fáza evoluce. In SAK, P. a kol. 2007. *Človek a vzdelani v informacni spolecnosti. Vzdelavani a život v komputerizovaném svete*. Praha : Portál, 2007, s. 11-36. ISBN 978-80-7367-230-0.
- SLAVÍKOVÁ, N. 2013. Quo vadis mediálna gramotnosť? In *Pedagogické rozhľady*, roč. 22, 2013, č. 4-5, ISSN 1335-0404, s. 2-8.
- Slovník ľudských práv*. 2013. Bratislava: Univerzita Komenského, 2013. ISBN 978-80-223-3522-5.
- Štátny vzdelávací program. Primárne vzdelávanie – 1. stupeň základnej školy*. Bratislava: ŠPÚ, 2015. [online]. Dostupné online: <<http://www.statpedu.sk/clanky/inovovany-statny-vzdelavaci-program/inovovany-svp-pre-1stupen-zs>> [cit. 20.12.2015].
- Štátny vzdelávací program. Nižšie stredné vzdelávanie - 2. stupeň základnej školy*. Bratislava: ŠPÚ, 2015. [online]. Dostupné online: <http://www.statpedu.sk/sites/default/files/dokumenty/inovovany-statny-vzdelavaci-program/svp_nsv_6_2_2015.pdf> [cit. 20.12.2015].
- Štátny vzdelávací program pre gymnázia. (úplné stredné všeobecné vzdelávanie)*. Bratislava: ŠPÚ, 2015. [online]. Dostupné online: <http://www.statpedu.sk/sites/default/files/dokumenty/inovovany-statny-vzdelavaci-program/statny_vzdel_program_pre_gymnazia.pdf> [cit. 20.12.2015].
- ŠTEKAUEROVÁ, L. 1998. Technika ako objekt filozofickej reflexie. In *Filozofia*. Roč. 53, č. 6, ISSN 0046-385X, s. 358-365.
- VAŠÁK, K. 1977. Human Rights: A Thirty-Year Struggle: the Sustained Efforts to give Force of law to the Universal Declaration of Human Rights. In *UNESCO Courier*. 1977, roč. 30, č. 11. ISSN 1993-8616.
- Štúdia bola podporená grantom KEGA: 008UMB-4/2015 Ľudské práva a protipredsudková výchova*.
- Mgr. Barbora Baďurová, PhD. sa v poslednom období vo svojich publikáciach venuje vybraných problémom etickej výchovy a otázke ľudských práv. Jej pedagogická činnosť je okrem iného zameraná na oblasť etiky, environmentálnej etiky, logiky a politológie.
- PaedDr. Eva Balážová, PhD. pôsobí v Centre edukačného výskumu Pedagogickej fakulty UMB v Banskej Bystrici, venuje mediálnej výchove, rozvíjaniu mediálnych kompetencií detí a mládeže, lektorovala prednášky pre učiteľov v praxi.

VÝCHOVA K REŠPEKTOVANIU ĽUDSKÝCH PRÁV A PROSOCIÁLNE ASPEKTY DIGITÁLNYCH HIER

EDUCATION TO RESPECT HUMAN RIGHTS AND PROSOCIAL ASPECTS OF DIGITAL GAMES

Lenka Magová

Katedra všeobecnej a aplikovanej etiky Filozofickej fakulty Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre, Hodžova 1, 949 74 Nitra,
Slovenská republika, lmagova@ukf.sk

Zdenko Mago

Fakulta masmediálnej komunikácie Univerzity sv. Cyrila a Metoda v Trnave, Nám. J. Herdu 2, 917 01 Trnava, Slovenská
republika, zdenko.mago@ucm.sk

ABSTRAKT

Štúdia sa venuje problematike ľudských práv v kontexte výchovy k prosociálnosti ako výchovy k hodnotám, ktorých prirodzenou súčasťou je úcta k ľoveku, a teda ľudskosti ako takej. Základné princípy zachovávajúce princípy ľudskosti sú zakotvené v deklaráции ľudských práv a ich platnosť sa aj v súčasnosti neustále overuje a potvrzuje, ale aj braniacím spôsobom porušuje a ignoruje. Rozbodenie teda nie je potrebné riešiť otázku či je nutné túto tému a problematiku riešiť v škole alebo rodine, ale skôr ako ju prezentovať. Tvorivý a inovatívny spôsob prezentácie problematiky rešpektovania ľudských práv a potreby tolerancie, ale aj zodpovednosti a prosociálnosti sa stáva klúčovým pri odovzdávaní týchto hodnôt detom a mladým ľuďom. Práve oblasť digitálnych hier predstavuje veľmi aktuálnu a atraktívnu sféru, ktorá obsahuje množstvo možností pre výchovu a interiorizáciu hodnôt, respektu k ľoveku, ľudstvu a spoločnosti. Interaktivita, narratívita a rôznorodosť predstavujú potenciál digitálnych hier, ktorý je nutné reflektovať najmä v rámci nových trendov v spoločnosti a teda i vo výchove.

Klúčové slová: ľudské práva, prosociálnosť, digitálne hry, výchova.

ABSTRACT

The study deals with the human rights issues in the context of the education to prosociality as the education to values, natural part of which is a respect to the human being and thus to the humanity as a whole. The basic principles preserving the principles of humanity are a part of the Declaration of Human Rights and their validity is still being verified and confirmed even today, but they are also being broken and ignored by border ways. Definitely it is not necessary to focus on a question where is necessary to deal with this topic and issues - at school or within the family -, but rather how to present it. A creative and an innovative way of presenting the issue of respect for human rights and the need for tolerance, but also for responsibility and prosociality, becomes a key point during presentation these values to children and young people. Right the field of digital games represents a very current and attractive sphere that includes many opportunities for education and interiorizing the values of respect for human being, mankind and society. Interactivity, narrativity and diversity are the true potential of digital games that must be reflected especially within new trends in society and thus also in education.

Key words: Human rights, prosociality, digital games, education.

1. ÚVOD

Stále aktuálna problematika porušovania ľudských práv je odrazom zlyhávania elementárnej ľudskosti, absolútym ignoriavaním hodnoty života a človeka ako takého, avšak zdôrazňovanie a medializovanie len násilných a patologických prejavov ľudského správania nie je efektívnym spôsobom výchovy k tolerancii a zodpovednosti za svoje konanie. Aj z toho dôvodu sa reflektovanie pozitívnych aspektov života dostáva v poslednej dobe stále viac do pozornosti humanitných odborov. Ako príklad je možné uviesť napríklad rozvoj pozitívnej psychológie zaobrajúcej sa javmi ako je radosť, nádej a duševné zdravie. J. Krivoohlavý (2004) hovorí o „fascinácii“ negatívnymi stránkami života ako o jednom z dôsledkov toho, že sa veľké množstvo klinických psychológov zameriava výhradne na túto oblasť. Cieľom pozitívnej psychológie, ktorá vznikla ako reakcia na túto situáciu, je, podľa M. Seligmana (2002), budovanie tých najlepších kvalít v živote.

S podobným javom sa stretávame aj v súvislosti s médiami, napríklad zobrazovanie explicitného násilia v televíznom spravodajstve. V obdobnej situácii sa ocitla aj oblasť digitálnych hier. Podľa E. Drangovej a M. Fandla (2015), v 80. a 90. rokoch 20. storočia sa média sústredovali len na medializovanie negatív digitálnych hier a negatívnych následkov plynúcich z ich hrania. Až na prelome nového milénia sa médiá začínajú viac venovať ich pozitívnym aspektom – ich prepojenie na socializáciu, rozvoj kognitívnych schopností, vzdelávanie, výchovu a prosociálne správanie.

Cieľom tejto teoretickej štúdie je poukázanie na potenciál využitia digitálnych hier ako jedného z prostriedkov výchovy k prosociálnosti a tým k rešpektovaniu ľudských práv.

2. VÝCHOVA K HODNOTÁM A ROZVOJU PROSOCIÁLNOSTI

Pojem *prosociálnosť*, ktorej už názov samotný reprezentuje opozíciu antisociálnosti, teda správania v spoločnosti nežiaduceho, tiež istým spôsobom vyvažuje skutočnosť, že sa venuje veľa pozornosti negatívnym, ale už menej pozitívnym javom v rámci správania. Existuje množstvo definícií prosociálnosti, resp. prosociálneho správania, avšak všetky majú niekoľko spoločných črt. Je to správanie orientované na prospech druhého bez akéhokoľvek nároku na odmenu, podporuje pozitívnu reciprocitu a nenaruša identitu toho, kto pomáha. S týmto pojmom pracuje aj R. R. Olivár (1992), ktorého model etickej výchovy bol východiskovým bodom a vzorom pre L. Lencza, autora modifikácia tohto modelu pre etickú výchovu na Slovensku. Takto postavený model má za cieľ stanovenú výchovu k prosociálnosti, výchovu k hodnotám, v rámci ktorých človek prirodzene rešpektuje slobodu a dôstojnosť každého jednotlivca. Celkom samozrejme „*predpokladá úctu k sebe i k druhému človeku, schopnosť empatie, schopnosť vzjať do úvahy pri morálном rozhodovaní aj potreby a legitíme záujmy človeka a spoločnosti*“ (Lencz, in Olivár, 1992, s. 10). Tak, ako je dôležité predstaviť žiakom a študentom tieto pojmy, rovnako sa nesmie zabúdať na zdôrazňovanie ich konkrétnosti a reálnosti v živote, aby pre nich nepredstavovali len abstraktné kategórie,

ale aby boli plnohodnotne začlenené do ich bežného života. Toto tvrdenie už v podstate naznačuje potenciál, ktorý môžu predstavovať digitálne hry pre výchovu k prosociálnosti.

P. Vacek (2008) sumarizuje činitele, ktoré podmieňujú vznik a vývoj prosociálneho správania. Za prvy označuje poznávací faktor, čiže schopnosť vnímať a chápať situáciu tak, ako ju vníma a chápe druhá osoba. Súčasťou tohto poznávania je tiež určitá kvalita morálneho úsudku. Ako druhý uvádzá motivačný činiteľ, ktorý zahŕňa napríklad záujem jednotlivca o potreby a dobro druhých a celkovú orientáciu na pomáhanie iným. V tomto bode sa empatia považuje za rozhodujúci faktor prosociálneho správania. Tretím a posledným činiteľom je situačný, ktorý odraža vzťah medzi poznaním sociálnych noriem a pravidlami a prosociálnym správaním, ktoré sa obvykle s vekom stabilizuje. Spomenuté faktory ponúkajú vychovávateľom, či už rodičom alebo učiteľom, indície pri výbere vhodných prostriedkov vo výchove k prosociálnosti, pretože by pri nej malo ísť najmä o interiorizáciu hodnôt a vytvorenie návyku pomoc ponúknut', ale aj o ľu požiadat'. P. Vacek (2008) práve toto považuje za rozhodujúci bod skvalitňujúci človeku v dospelosti medzi ľudské vzťahy, a teda i život. Túto premisu potvrdzuje vo svojej výskumnej štúdii aj E. Staub (2003), ktorý dospievá k záveru, že byť altruistický a prosociálny znamená byť v živote aj subjektívne šťastnejší. Napriek tejto skutočnosti, nemôžeme zatiaľ tvrdiť, že by prosociálne správanie u ľudí jednoznačne prevažovalo.

2. ĽUDSKÉ PRÁVA V KONTEXTE PROSOCIÁLNOSTI

Hľadanie istôt a hodnôt, overovanie ich platnosti či ich porovnávanie je pre človeka prirodzené, avšak čoraz väčšia absencia tradície, sociálnych, politických či iných istôt mnohým toto hľadanie stáže, mäťe ich, zneistiuje a vedie k vyhľadávaniu náhrad. Tento problém do istej miery reflektoval už začiatkom minulého storočia Viktor Frankl, ktorý ho nazval „existenciálnym vákuom“. Za jeho príčinu označil dvojité stratu človeka od čias, keď sa stal ľudskou bytosťou v plnej mieri. Prvou stratou je podľa neho strata zvieracích inštinktov, na ktorých je ich správanie založené a ktoré zvieratá chráni. Druhou je strata tradície. „*Žiadom inštinkt mu nevraň, čo musí robiť a žiadna tradícia mu nepovrie, čo by robiť mal; niekedy ani sám nervie, čo by robiť chce!*“ (Frankl, 2011, s. 91). Strata kontinuity spoločnosti, hľadanie rýchlych riešení a odpovedí vytvára ľudí, ktorí sa v túžbe po istote a stabiliti uchyťujú k extrémistickým názorom, skupinám či dokonca extrémistickým činom. Stabilita spoločnosti je priamo úmerná individuálnemu, ale i kolektívному vnímaniu jej kontinuity, čo neznamená len poznanie koreňov a hodnôt, ale aj poznanie ich dôležitosti. Hľadanie zmyslu života je pre človeka, podľa V. Frankla (2011, s. 85), „*primárnu motiváciou jeho života a nie sekundárnu rationalizáciu inštinktívnych ľudov.*“ Objavenie zmyslu a významu prosociálnosti je zároveň najefektívnejšou protipredsudkovou výchovou, keďže vedie k vzájomnej kooperácii a prijatiu.

Výchova k rešpektovaniu ľudských práv je v poslednom období v centre záujmu

vychovávateľov, o čom svedčí aj pozornosť, ktorá sa spomínamej problematike venuje nielen v školskej legislatíve, ale aj v ďalších dokumentoch. Konkrétnie v školskom zákone (245/2008 Z. z.) sa (presnejšie v §4 v bodoch g – k) uvádzá, že jedným z cieľom výchovy a vzdelávania je získať a posilňovať úctu k ľudským právam, základným slobodám a zásadám ustanoveným v *Dohovore o ochrane ľudských práv a základných slobôd*. Jednotlivec sa má pripraviť na zodpovedný život v slobodnej spoločnosti v duchu porozumenia a značanlivosti, má komplexne rozvíjať svoju osobnosť, kontrolovať a regulovať svoje správanie a rešpektovať všeľudské etické hodnoty. Podľa Š. Matulu a A. Surovovej-Čulíkovej (2006, s. 11) „*Cieľom výchovy k ľudským právam v školách je, aby si žiaci osvojili vedomosti, zručnosti a postoje, ktoré sú dôležité na posilňovanie ľudskej dôstojnosti, informovanej a nezávislej participácii demokratickej spoločnosti, v súlade s hodnotami, ako sú ľudské práva, rovnosť, pluralita a spravodlivosť.*“ Reflektovanie a v prvom rade rešpektovanie dôstojnosti človeka je jednou z prirodzených súčasťí prosociálnosti, pretože v rámci takto orientovaného správania človek prisudzuje hodnotu druhému človeku už len svojím záujmom o neho, svojou ochotou pomôcť. Okrem toho, výskyt prosociálneho správania u jednotlivca je podľa P. Vaceka (2008) možné považovať celkovo za signál dobre orientovaného morálneho rozvoja.

Význam výchovy k prosociálnosti ako výchovy k úcte k sebe, ale i k ostatným, výchovy k tolerancii, slobode a zodpovednosti, a teda výchovy k prirodzenému rešpektu k ľudským právam je základom výchovy ako takej. Preto je samozrejme dôležité v tomto kontexte

nevnímať len výchovu v škole, ale aj výchovu v rodine. Práve tu je možné najautenticejšie vychovávať človeka – nie prostredníctvom príkazov a zákazov – ale zvnútra, ako bytosť rozhodujúcu sa slobodne a zodpovedne, bytosť, ktorá preferuje dobro a pozitívne hodnoty (Kudláčová, 1998). Taktiež ako pripomína I. Lomnický (2015) nemalo by sa zabúdať, že rodina existuje v spoločnosti a nie je izolovaná od vonkajšieho okolia, ktoré na diet'a taktiež vplýva. Skrze vzťahy k rodine sa človek primárne učí rešpektovať ostatných – ich práva, učí sa rešpektovať autoritu a v neposlednom rade sa učí aj úcte k sebe a k zodpovednosti za svoje konanie. Je dôležité si uvedomiť (nielen vo výchove), že ľudské práva sú súčasťou každodenného života a že chránia tak jednotlivca, ako i spoločnosť. Ľudské práva v sebe zahrňujú preto pomerne širokú škálu témy. Veľmi podnetná je v tomto kontexte aj štúdia E. Lukasovej (1997). Rozoberá v nej výchovu v rodine a dôležitosť zmysluplnosti vo výchove. Autorka celkovo obracia vtedajšiu perspektívu výchovy, keďže nesúhlasí s obyčajným „vybitím“ afektov či agresie, práve naopak, vyzýva k výchove k zodpovednosti. Vymedzenie hraníc, ale aj poskytnutie istoty a najmä zmyslu je podľa nej prvým krokom vo výchove. „*Kto chce dnešnej mládeži pomôcť, musí pre ňu nájsť zmysluplné úlohy a tie jej odovzdať. Musí byť ale tiež sám ochotný predviesť zmysluplný spôsob života, v ktorom nevládne uspokojovanie pudor, ale svedomie, vôle a rozum*“ (Lukasová, 1997, s. 30).

Efektívna protipredsudková výchova, resp. výchova k rešpektovaniu ľudských práv, jednoznačne musí disponovať vhodnými prostriedkami, ktoré by mali byť vzhľadom k dôležitosti tejto témy

volené veľmi starostlivo. Prvým a zásadným bodom vo výchove k rešpektovaniu ľudských práv je predísť tomu, aby jednotlivé práva a pojmy vnímali deti abstraktne a čisto teoreticky. Podľa P. Fridrichovej (2012, s. 30) je základom výučby o ľudských právach „osobná angažovanosť detí, ktorá sa utvára v procese kognitívnej a emocionálnej senzibilizácie. Východiskom by mali byť také úlohy pre žiakov, ktoré nielen vzbudia ich pozornosť, ale pracujú s emociami (smútok, radosť, strach, ľútosť a pod.), a teda začnú pocíťovať osobnú potrebu daný stav vecí zmeniť. Vhodnými pomôckami sú najmä audiovizuálne pomôcky – videonábrávky, na ktorých je možné identifikovať život detí rovnakého veku v krajinách tretieho sveta.“ Takéto audiovizuálne spôsoby prezentácie už využíva napríklad Amnesty International realizujúca projekt Filmový klub Amnesty, ktorého cieľom je premietanie dokumentárnych a hraných filmov s ľudsko-právnou tematikou.

3. DIGITÁLNE HRY AKO PROSTREDOV VÝCHOVY K REŠPEKTOVANIU ĽUDSKÝCH PRÁV

V súčasnej digitálnej ére by mohlo byť vhodnejšie k osloveniu určitej vekovej skupiny v rámci výchovy využitie interaktívnejších nástrojov, ktoré môžu sprostredkovať práve digitálne hry. Oproti iným médiám, ktorých obsah môže divák alebo poslucháč len interpretovať, digitálne hry sú špecifické tým, že svojou interaktivitou ponúkajú hráčovi možnosť na daný obsah reagovať (Aarseth, 1997), prípadne v simulovanom prostredí zážit' situácie z rôznych perspektív či vcítit' sa do role tých, ktorým sú ich ľudské práva upierané. Práve zážitkovosť

predstavuje vhodný spôsob výchovy k prosociálnosti, ktorý nielen približuje problematiku ľudských práv, ale komplexne spracované virtuálne svety digitálnych hier sú schopné navodzovať momenty morálneho a etického rozhodovania. Hráč si tak môže vyskúšať konzervacie voľby, ktorú uskutoční, bez reálnych následkov vo fyzickom svete.

Typickým príkladom sú hry primárne dizajnované k upozorňovaniu na súčasné a pretrvávajúce spoločenské problémy súvisiace s porušovaním základných ľudských práv ako hry reflekujúce výsostne aktuálnu problematika utečencov, ktoré nielen simulujuť ľahké životné podmienky a utrpenie týchto ľudí, ale tiež poukazujú na fakt, že nikto sa utečencom nestáva z vlastnej vôle. Príkladom takéhoto hier sú *Darfur is Dying* (Take Action Games, 2006), v ktorej sa hráč musí staráť o utečenecký tábor v genocidou sužovanom sudánskom Darfure za stálej hrozby útokov vojenských milícii, a švédska *Against all Odds* (UNHCR, 2008) sprostredkujúca utečenecký život od úteku zo svojej rodnej krajiny až po prípadné udelenie azylu v cudzej krajine (Obr. 1). Iným príkladom je viačsobne ocenená reklamná hra *Hit the Bitch!* (Møller et al., 2009), ktorá priam šokujúcim interaktívnym spôsobom zdôrazňuje potrebu riešenia problematiky domáceho násilia.

Napriek tomu, že väčšina digitálnych hier nebola primárne vytvorená za účelom šírenia osvety v tejto oblasti, často je prosociálnosť a otázky súvisiace s ľudskými právami integrovanou súčasťou rôznych herných titulov.

Obrázok 1: Úvodné obrazovky hier *Darfur is Dying* a *Against all Odds*.

Zdroj: Take Action Games, 2006; UNHCR, 2008.

K takýmto hrám patria *BioShock* (2K Boston et al., 2007), *inFamous 2* (Sucker Punch Productions, 2011) či *Mass Effect 2* (BioWare, 2011), kde je hráč konfron-tovaný s rozhodnutiami, ktoré môžu ovplyvniť nielen dej hry, ale aj rozhod-nút' o tom, ako sa k hráčovej postave budú správat ostatné charaktery danej hry či dokonca spôsobiť smrť niekto-rych postáv. Hráč teda môže byť k morálne správnemu rozhodovaniu motivovaný formou odmeny (zlato, peniaze a pod.)¹ alebo konáť prosociálne – bez

vízie odmeny – hoci v priebehu hry obvykle býva za morálne správne rozhod-nutia určitým spôsobom tiež odmenený (nielen formou hmotných statkov, ale získa si obľubu u ľudí, niektoré postavy môžu byť viac ochotné hráčovi v rôz-nych situáciach pomôcť a pod.). V hre *BioShock* sa hráč musí rozhodnúť, či chytené posadnuté dievčatká podmorského mesta Rapture, tzv. *Little Sisters*, zachráni a zbaví prekliatia, alebo ich zabije a zu-žitkuje, čím hned získa o niečo väčší bo-nus než pri ich zachraňovaní. Ak sa roz-hodne, že dievčatká zachráni, tak napriek menšej okamžitej odmene získava dlho-dobejší benefit v podobe zlepšenia so-ciálnych vzťahov s preživšími (najmä ženskými charaktermi). Iným príkladom sú hry, v ktorých sa nesprávne etické rozhodnutie prejaví priam fatalnymi následkami. Hra *Vampire: The Masquerade – Bloodlines* (Troika Games, 2004) je posta-vaná na tom, že hráč sa v úlohe upíra môže pri kŕmení rozhodnúť, či človeka zabije alebo nechá žiť, pričom zabitie ne-vinného je trestané stratou života. Pro-sociálne správanie v digitálnych hrách dokáže vyústiť až do altruizmu, keď v rámci hier ako *inFamous 2* alebo *Fallout 3* (Bethesda Game Studios, 2008) hráč musí urobit záverečné rozhodnutie, pri-čom morálne správna voľba je často spo-jená so sebaobetovaním.

Komplexnosť simulovaných svetov digi-tálnych hier dokonca dokáže sprostred-kovať aj komplikovanejšie morálne dile-my, napr. *problém dreziny*², ktorý bol pre-transformovaný v hre *inFamous* (Sucker Punch Productions, 2009) do voľby medzi

¹ Odmena môže byť aj vo forme achievementu (PC, Xbox) alebo trofeje (PlayStation). V hre *Deus Ex: Human Revolution* (Eidos Montreal, 2011) môže hráč získať trofej *Pacifist*, ak hrou prejde bez akéhokoľvek úmyselného zabitia.

² Joshua Green testoval tvorbu morálnych súdov prostredníctvom riešenia morálnej dilemy dreziny, v ktorej sa má testovaný subjekt rozhodnúť, na ktorú trať odkloni idúcu drezinu. Či na trať s piatimi lúďmi alebo na trať s jedným človekom.

záchranou priateľky hlavného hrdinu alebo záchranou šiestich nevinných doktorov.

Už len samotný fakt, že digitálne hry sa v súčasnosti čoraz viac implementujú do tradičného výchovno-vzdelávacieho procesu naznačuje, že by mohli predstavovať vhodný prostriedok pre edukáciu aj v oblasti prosociálnosti a ľudských práv.

3. ZÁVER

Objavenie zmyslu a významu prosociálnosti predstavuje najefektívnejšiu protipredsudkovú výchovu, keďže nás viedie k vzájomnej kooperácii a prijatiu. Zmysluplnosť úlohy, vymedzenie hraníc a poskytnutie istoty sú základné body vo výchove k zodpovednosti, v ktorej má svoje nenahraditeľné miesto autentický vychovávateľ. Práve jeho príklad pôsobí inšpiratívne pri integrovaní jednotlivých pojmov do bežného života žiaka. Hľadanie efektívnych cest ako prezentovať problematiku ľudských práv je výzvou nielen pre pedagógov, ale aj rodičov či vychovávateľov.

Digitálne hry sa ako jeden z prostriedkov výchovy k prosociálnosti a tým aj k rešpektovaniu ľudských práv stávajú veľmi zaujímavou možnosťou priblíženia týchto hodnôt najmä vďaka svojej interaktivite a zážitkovosti. Digitálne hry môžu byť buď primárne dizajnované k výchove k prosociálnosti a k upozorňovaniu na aktuálne, ale aj pretrvávajúce spoločenské problémy súvisiace s porušovaním základných ľudských práv, alebo sú tieto ciele integrovanou súčasťou viacerých herných titulov. V nich sa hráči stretávajú s prosociálnym správaním, mož-

nosťou robít rozhodnutia a v simulovanom prostredí aj zažiť konzekvencie plynúce z tých rozhodnutí.

Samozrejme, nesmie sa zabúdať na zodpovedný výber hier a na to, že hry sú len prostriedkom a pre ich plnohodnotné využitie by mala vždy nasledovať reflexia. Hľadanie a nachádzanie vyššieho zmyslu v hre premieňa čisto zábavnooddychovú činnosť na výchovu a sebavýchovu realizovanú atraktívnym spôsobom.

LITERATÚRA

- 2K BOSTON et al. 2007. *BioShock* [digitálna hra]. Novato : 2K Games, 2007. Dostupné pre PC, konzoly.
- AARSETH, E. 1997. *Cybertext: Perspectives on Ergodic Literature*. Baltimore : The Johns Hopkins University Press, 1997. 216 s. ISBN 0-8018-5579-9.
- BETHESDA GAME STUDIOS. 2008. *Fallout 3* [digitálna hra]. Rockville : Bethesda Softworks, 2008. Dostupné pre PC.
- BIOWARE. 2011. *Mass Effect 2* [digitálna hra]. Redwood City : Electronic Arts, 2011. Dostupné pre PS3.
- DRANGOVÁ, I.; FANDL, M. 2015. Mýty o detských videohrách [prednáška]. In *Marketing Identity 2015: Digital Life, 10. – 11. Novembera 2015*. Smolenice : Fakulta masmediálnej komunikácie UCM v Trnave, 10. November 2015.
- EIDOS MONTREAL. 2011. *Deus Ex: Human Revolution* [digitálna hra]. Tokio : Square Enix, 2011. Dostupné pre PS3.
- FRIDRICHOVÁ, P. 2012. *Komplexná prosociálnosť v etickej výchove*. Banská Bystrica : Pedagogická fakulta UMB, 2012. 59 s. ISBN 978-80-557-0353-4.
- FRANKL, V. E. 2011. *Hľadanie zmyslu života*. Bratislava : Eastone Books, 2011. 131 s. ISBN 978-80-8109-159-9.
- LOMNIČKÝ, I. 2015. *Podstatné súvislosti etickej výchovy*. Nitra : Univerzita Konštántina Filozofa v Nitre, Filozofická fakulta, 2015. 138 s. ISBN 978-80-558-0810-9.

- LUKASOVÁ, E. 1997. *Logoterapie ve výchově*. Praha : Portál, 1997. 208 s. ISBN 80-7178-180-0.
- KŘIVOHLAVÝ, J. 2004. *Pozitívni psychologie*. Praha : Portál, 2004, 195 s. ISBN 80-7178-835-X.
- KUDLÁČOVÁ, B. 1998. *Osobnosť a etika učiteľa*. Trnava : TU, 1998. 81 s. ISBN 80-88774-35-7.
- MATULA, Š.; SUROVOVÁ-ČULÍKOVÁ A. 2006. *Cesta k tolerancii. Preventívny skupinový program*. Bratislava : Metodicko-pedagogické centrum, 2006. 100 s. ISBN 80-8052-277-4.
- MØLLER, J.; STAGE, M. B.; GOTH, H. H. 2009. *Hit the Bitch!* [digitálna hra]. 2009. Dostupné online: <<http://polar-fortress-6760.herokuapp.com/>>.
- OLIVAR, R. R. 1990. *Etičká výchova*. Bratislava : Orbis Pictus Istropolitana, 1990. 209 s. ISBN 80-7158-001-5.
- Predpis č. 245/2008 Z. z. : 2008 : *Zákon o výchovе a vzdelávaní (školský zákon) a o zmene a doplnení niektorých zákonov*. [online]. Dostupné online na: <<http://www.zakonypreldui.sk/zz/2008-245>> [cit. 23.11.2015].
- SELIGMAN, M. 2002. *Authentic Happiness: Using the New Positive Psychology to Realize Your Potential for Lasting Fulfillment*. 336 s. New York : Simon & Schuster, 2002. ISBN 0-7432-4788-4.
- STAUB, E. 2003. *The Psychology of Good and Evil*. Cambridge : Cambridge University Press, 2003. 612 s. ISBN 9780521528801.
- SUCKER PUNCH PRODUCTIONS. 2009. *inFamous* [digitálna hra]. Tokio : Sony Computer Entertainment, 2009. Dostupné pre PS3.
- SUCKER PUNCH PRODUCTIONS. 2011. *inFamous 2* [digitálna hra]. Tokio : Sony Computer Entertainment, 2011. Dostupné pre PS3.
- TAKE ACTION GAMES. 2006. *Darfur is Dying* [digitálna hra]. 2006. Dostupné online: <<http://darfurisdying.com/>>.
- TROIKA GAMES. 2004. *Vampire: The Masquerade – Bloodlines* [digitálna hra]. Santa Monica : Activision, 2004. Dostupné pre PC.
- UNHCR. 2005. *Against all Odds* [digitálna hra]. 2005. Dostupné online: <http://www.playagainstallodds.ca/game_us.html>.
- VACEK, P. 2008. *Rozvoj morálneho vedomí žáků : metodické námety k realizaci príručových témat*. Praha : Portál, 2008. 128 s. ISBN 978-80-7367-386-4.
- Štúdia bola podporená grantom KEGA: 008UMB-4/2015 *Ludské práva a protipredsudková výchova*.
- Mgr. Lenka Magová, PhD. – pôsobí ako vedeckovýskumný pracovník na Katedre všeobecnej a aplikovanej etiky FF UKF v Nitre. Vo svojej činnosti sa zameriava na etickú výchovu a prepojenie etiky a literatúry.
- Mgr. Zdenko Mago, PhD. – pôsobí ako odborný asistent na Fakulte masmediálnej komunikácie UCM v Trnave v odbore teórie digitálnych hier. Zameriava sa najmä na oblasti prepojenia digitálnych hier a marketingovej komunikácie.

VIZUÁLNA (DIS)KOMUNIKÁCIA OBČIANSKÝCH ZDRUŽENÍ ZASTUPUJÚCICH ZDRAVOTNE POSTIHNUTÝCH OBČANOV V SR

VISUAL (DIS)COMMUNICATION OF CIVIL ASSOCIATIONS REPRESENTING DISABLED PEOPLE IN THE SLOVAK REPUBLIC

Mária Košková

Katedra masmediálnej komunikácie a reklamy Filozofickej fakulty Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre, Dražorská 4,
949 74 Nitra, Slovenská republika, mkoskova@ukf.sk

ABSTRAKT

Problematika dizajnu, imidžu a komunikácie predstavuje aktuálny problém a zároveň nekonečný diskurz teórie i praxe marketingovej komunikácie. Zatiaľ čo si kommerčné subjekty uvedomujú potrebu komunikácie a tvorby identity vizuálneho charakteru a k dosiahnutiu svojich cieľov využívajú celú škálu propagáčnych nástrojov, od tvorby loga po digitálnu prezentáciu, nekomerčné subjekty, medzi ktoré možno zaradiť aj organizácie a občianske združenia zdravotne postihnutých, túto oblasť zanedbávajú. V nasledujúcom príspevku predložíme kvantitatívno-kvalitatívny pohľad na stav prezentácie občianskych združení zamieraných na segment zdravotne postihnutých pôsobiacich na území SR.

Kľúčové slová: logo, WEB dizajn, komunikácia, zdravotne postihnutí občania.

ABSTRACT

The issue of design, image and communication represents a current problem and simultaneously a neverending discourse of theory and praxis in marketing communication. While commercial subjects are aware of the need of communication and creation of identity of visual character and to achieve their goals they use an entire variety of propaganda tools from logo creation to digital presentation, the non-commercial subjects, such as organizations and civil associations for the disabled neglect this sphere. In the following article we present a quantitative-qualitative look at the state of presentation by civil associations focusing on the disabled people living in Slovakia.

Key words: logo, WEB design, communication, handicap peoples.

1. ÚVOD

Súčasná komunikácia kommerčného smeru reaguje na trendy v oblasti digitalizácie prostredia a prispôsobuje možnosti vlastnej propagácie existujúcim platformám digitálneho prostredia. Medzi ne možno zaradiť aj „klasiku“ a stálicu digitálnej komunikácie, ktorou je webová stránka, ľudovo označovaná ako webstránka. V spôsobe a praktikách súčasnej

marketingovej komunikácie predstavuje prostredie internetu jeden zo základných zdrojov informácie, jej šírenia a nástroja so silno propagáčno-persuázivnym účinkom. Vytvorenie verejne prístupnej identity prostredníctvom webovej stránky, ktorá zodpovedá danej spoločnosti a zároveň odhaluje jej štruktúrovaný koncept prezentácie, považuje kommerčný sektor za absolútne prirodzené a nevyhnutné obsadenie časti online priestoru.

V rámci neho sa ako základný prvok stavby a budovania jednotnej identity, ako aj imidžu spoločnosti slúžiaceho k odlišeniu od konkurencie, využíva logo spoločnosti a iné vizuálno-marketingové insignie (ako napr. fotografie, digitálna grafika, piktogramy atď.), ktoré okrem sémantiky odzrkadľujú imidžovú ideu spoločnosti posilňujúcu jej mocenský profil a pozíciu v smere odkazu ku konkurencii i zákazníkom. S. Klapdor (2012) poukazuje na súčasný trend firiem presúvať rozpočet určený na reklamu do digitálnych kanálov, keďže pod vplyvom technologických zmien v oblasti konzumu informácie sa správanie zákazníkov mení a je čoraz viac prepojené s ich svojvoľným sústredením sa na vyhľadávanie informácií online. Už v 2007 roku Kotler a kol. definovali toto obdobie zmien v oblasti komunikácie ako nevyhnutné obdobie transformácie spôsobu komunikácie, ktoré možno pripojiť k priemyselnej revolúcii, čím naznačili nevyhnutnosť zmeny štandard marketingovej komunikácie, ako aj jej budúce smerovanie.

Zatial čo si spoločnosti komerčného charakteru uvedomujú potrebu prestupu komunikácie často poháňanú ich primárnym cieľom, teda dosiahnutia zisku, do online prostredia, spoločnosti pôsobiace v prosociálnej oblasti zamerané na poskytnutie určitého druhu pomoci skutočnú potrebu online komunikácie zanedbávajú. Vyplýva to aj z motivovanosti týchto subjektov, ktorých základný cieľ je prepojený s inou ako zárobkovou činnosťou. Napriek tomuto stavu sa domnievame, že potreba uvedomenia si využitia digitálnej komunikácie a vytvorenie online prístupnej identity môže združeniam orientovaným na zdravotne

postihnutých občanov pomôcť v zmysle šírenia svojho poslania, získavania finančných prostriedkov i celkového nastavenia vnímania society v prospech zdravotne znevýhodnenej spoločenskej skupiny. V nasledujúcich častiach nášho príspevku sa preto zameriame na subjekty, konkrétnie občianske združenia pôsobiace na Slovensku a ich komunikáciu v online prostredí v domácom online komunikačnom priestore.

2. OBČIANSKE ZDRUŽENIA ZAMERANÉ NA ZDRAVOTNE POSTIHNUTÝCH OBČANOV NA SLOVENSKU

Slovenská legislatíva otvára niekoľko právnych možností pre založenie spoločnosti, združenia, únie neziskového charakteru. Medzi ne spadá možnosť založenia občianskeho združenia, ktoré je regulované zákonom č. 83/1990 Z. z. o združovaní občanov v znení neskorších predpisov, ten je v plnom znení dostupný na stránkach Ministerstva vnútra pod záložkou občianske združenia. Takto registrované združenia, ktorých bolo ku koncu roka 2015 pod Ministerstvom vnútra Slovenskej republiky celkovo registrovaných takmer 47000, možno považovať za právne subjekty. Na ich zriadenie sú nevyhnutné stanovy, názov združenia, sídlo, cieľ združenia, orgány združenia. Pre ďalšiu existenciu a rast združenia je okrem uvedených kategórií a fyzickej pomoci v značnej miere nevyhnutné aj financovanie. Okrem zbierok a členských poplatkov ho možno zabezpečiť aj prostredníctvom získavania peňažných prostriedkov zo štátnych i neštátnych organizácií, ktoré majú finančný rozpočet určený na podporu podobných subjektov. Slovenská republika umožňuje fyzickým i právnickým osobám

rozhodnút' o použití a smerovaní 2% z ročnej zaplatenej dane z príjmu v prospch neziskových organizácií, pričom realizácia príjmu tohto druhu podlieha nasledujúcim vymedzeniam a využitiu na:

- ochranu a podporu zdravia (prevenciu, liečbu, resocializáciu drogovo závislých v oblasti zdravotníctva a služieb),
- podporu športu detí, mládeže a zdravotne postihnutých občanov,
- poskytovanie sociálnej pomoci,
- zachovávanie kultúrnych hodnôt,
- podporu vzdelávania,
- ochranu ľudských práv,
- ochranu a tvorbu životného prostredia,
- vedu a výskum.

Z celkového počtu všetkých oficiálne registrovaných občianskych združení, bolo aktuálne k dátumu 28. 2. 2016 registrovaných žiadateľov o 2% daní v oficiálnom zozname, ktorý vede Komora notárov SR iba 13 401, z toho skoro 20% všetkých združení spadalo svojou registráciou pod mesto Bratislava. Z celkového počtu registrovaných občianskych združení sa pritom iba necelých 7% percent občianskych združení zameriavalo na zdravotne postihnutých občanov. Tento údaj naznačuje širokú konkurenčiu v oblasti získavania financií, ktorú nepredstavujú iba samé občianské združenia so zameraním na zdravotne postihnutých, ale aj združenia, či neziskové organizácie s iným zameraním, medzi ktoré sa finančie prerodzdeľujú.

Väčšina občianskych združení orientovaných na pomoc zdravotne postihnutých občanov má napriek vyššie uvedenému

možnosť' aspoň sa pokúsiť získať diel takto regulovaných finančných prostriedkov a efektívne ich využiť' v prospech svojej komunity a jej cieľov. Existujú, pochopiteľne, aj iné možnosti financovania, napr. získavanie finančných prostriedkov pomocou darov, či sponzoringu. Všetky tieto spôsoby získavania peňažných prostriedkov však podliehajú jednotnému problému, a to známosti o subjekte. Aby mohli občianske združenia oslovíť potenciálnych prispievateľov mimo okruhu svojich členov, musia o svojich cieľoch a potrebách informovať verejnosť'. Tu sa dostávame k hlavnému problému nášho príspevku, a to identifikácie občianskych združení prostredníctvom vlastnej identity a jej komunikácie.

2.1. Vizuálna identita občianskych združení orientovaných na zdravotne postihnuté skupiny občanov na Slovensku

Ako sme už naznačili, existencia a plnenie cieľov občianskych združení v značnej miere podlieha možnostiam ich financovania, schopnosti získavat' štátne i neštátne príspevky, dotácie, ale aj možnosti oslovíť komerčné subjekty s cieľom získania materiálnej či nemateriálnej pomoci. Túto situáciu možno charakterizať ako časovo náročný proces, na začiatku ktorého stojí subjekt, jeho problém a komunikácia o ňom. K základnej identite, čiastočne vyplývajúcej aj zo zákona, patrí názov združenia. Trendom a zároveň nutnosťou spojenou s cieľmi združenia je to, že názov združenia je v mnohých prípadoch sémanticky príbuzný s jeho problémom. Napríklad, stretávame sa s názvom združenia „Liga proti osteoporóze“, ktorého cieľom je šíriť osvetu o probléme osteoporózy a zamerat'

sa na pomoc pacientom s týmto zdravotným problémom. Taktô č stanovený názov združenia je efektívny v duchu ozrejmenia podstaty združenia, hlavne v prípadoch, keď združenie nevykazuje žiadnu inú snahu o vytvorenie komunikačnej identity. Z názvu ďalej vyvstáva potreba tvorby loga s cieľom odlišiť združenie od iného občianskeho združenia, obzvlášť v prípade, že sa stretávame s veľmi podobnými názvami združení, ako sú napríklad „Kardioklub Bratislava“ a „Kardioklub Malacky“.

Logo ako také napomáha v základnej mediálnej komunikácii ozrejmiť identitu subjektu, vytvára známost' o združení a zároveň mu v zmysle efektu vystavenia (Lidwell; Holden; Butler, 2011) napomáha budovať pozitívny imidž ako značky. Prostredníctvom loga a názvu spoločnosti môže byť subjekt mediálne citovaný a pritom nezameniteľný s iným subjektom, ktorý má podobný názov i náplň činnosti. Vďaka logu ako základu vizuálnej identity sa buduje známost' a spoločenská recepcia, čo postupom času môže kladne pôsobiť na celkový obraz združenia ako fungujúceho a spoločensky pôsobiaceho subjektu, ktoré vykazuje aktivity. Takáto vizualizácia a návyk recipientov na jej imidž v konečnom dôsledku napomáha aj pri získavaní finančných prostriedkov. Známost' subjektu teda môže pôsobiť ako dôkaz jeho celkovej aktivity.

Ďalším, koncepčne zložitejším nástrojom na budovanie vizuálnej identity združenia je webová stránka. Tá je zároveň priestorom, ktorý poskytuje informačne hutnejší priestor komunikácie, dokladuje reálne miesto i oblasť pôsobnosti subjektu a jeho aktivity. Výhodou webovej stránky sa javí jej obojstranná komunikácia

smerom dnu a von, ktorá znásobuje argumentáciu „živost'ou“ a prebiehajúcou aktivitou združenia. Komunikácia smerom von (nezúčastneným recipientom), poskytuje možnosť združeniu informovať a šíriť osvetu. Smerom dovnútra (členom, priateľom a spoločenstvu zaujímajúcemu sa o tento problém) zasa poskytovať konkrétnesie informácie, zlučovať spoločenstvo a posilňovať jeho zdravé vnímanie samého seba. Webová stránka je silným mediálnym nástrojom, ktorý z pohľadu financií sice vyžaduje určité náklady, na druhej strane ale poskytuje efektívny, rozsiahly a moderný spôsob komunikácie s členmi spoločenstva i verejnosťou. Jej existencia zároveň slúži ako dôkaz aktivity takéhoto združenia a umožňuje ho prepájať s inými stránkami, čo spôsobuje jednoduchšiu vyhľadateľnosť subjektu, ako aj jeho spoluprácu s inými organizáciami. Je nespochybniteľné, že finančne a časovo nenáročnou, informatívnu a socializačnou platformou môžu byť aj sociálne siete, ktoré poskytujú podobné možnosti komunikácie ako webová stránka. Ich výhodou je to, že nevyžadujú grafické zručnosti ani žiadne finančné náklady na údržbu a spracovanie stránky. Aj ich prostredníctvom je možné dosiahnuť interaktivitu spoločenstva i nezúčastnených recipientov. Nevýhoda takejto komunikácie však tkvie v narábaní s cudzím rozhraním, so závislosťou na ňom a obmedzenými možnosťami jej grafického nastavenia, čo napomáha tvorbe vlastnej vizuálnej identity len čiastočne. Ďalej sa nevýhodou javí prehľadnosť stránky podmienená možnosťami hostiteľa a v neposlednom rade vyhľadateľnosť subjektu v rámci webu, keď sa pri vyhľadávaní pod názvom združenie nemusí objaviť na prvých stránkach online

vyhľadávača. Vlastníctvo webovej stránky v porovnaní s profilom v sociálnych sietiach môže kladne pôsobiť na vnímanie dôveryhodnosti a stability združenia zo strany recipientov.

3. ANALÝZA EXISTUJÚCEHO STAVU VYUŽÍVANIA VIZUÁLNEJ IDENTITY OBČIANSKÝCH ZDRUŽENÍ ZAMERANÝCH NA ZDRAVOTNE POSTIHNUTÝCH V BRATISLAVSKOM SAMOSPRÁVNOM KRAJI

Ked'že hlavným cieľom nášho príspevku je pomôcť občianskym združeniam zameraným na zdravotne postihnutých občanov pri zefektívňovaní komunikácie spojenej s vnímaním ich identity a osvety, ako aj získavaní si priažne spoločnosti a s tým spojenej možnosti získavania materiálnej i nemateriálnej pomoci, rozhodli sme sa na príklade následnej analýzy predložiť výsledky aktuálneho stavu prezentovania sa jednotlivých združení prostredníctvom webovej komunikácie a loga v online prostredí. Predstavením následných chýb analyzovaných združení zameraných na zdravotne postihnutých občanov si kladieme za cieľ upozorniť združenia na ich komunikačné nedostatky. Za týmto účelom sme analyzovali 237 subjektov registrovaných na Ministerstve vnútra SR pod hlavičkou občianskeho združenia zameraného na zdravotne postihnutých občanov v Bratislavskom samosprávnom kraji. Pod ich oficiálnym názvom sme ich s vypnutím funkcie cookies vyhľadávali vo vyhľadávači Google, príčom sme v prvom stupni vyhľadávania hľadali priamy odkaz na ich stránku na prvej strane Googlem poskytnutej rešerše. V prípade nenájdenia takejto adresy sme následne vyhľadávali

zmienky a prepojenia názvu s inými adresami, prípadne sociálnymi sietami, kde sme hľadali priamy odkaz na adresu občianskeho združenia alebo aspoň jeho logo. Ak sa v tomto stupni vyhľadávania nenašla adresa alebo logo združenia, považovali sme ho za nedohľadateľné a v online priestore neexistujúce. Na kvantitatívnej úrovni sme názvy občianskych združení a nájdené logotypy podrobili sémanticko-semiotickej analýze s cieľom zistíť, akým spôsobom sa jednotlivé združenia vo vzťahu k svojmu zameraniu prezentujú.

Záverom analýzy sme všetky registrované občianske združenia pod ich názvom opäťovne vyhľadávali na stránke www.rozhodni.sk s cieľom zistíť, aký počet registrovaných občianskych združení sa usiluje získať finančné prostriedky prostredníctvom možnosti pridelenia 2% daní z iného právnického subjektu alebo fyzickej osoby. Snahy využiť možnosť pridelenia 2% z daní iného subjektu sú zároveň dôkazom pružnosti, aktivity a mediálnej komunikácie jednotlivých združení ako aj prejavom toho, ako sa usilujú využiť dostupné prostriedky na dosahovanie svojich cieľov.

V poslednej fáze našej analýzy sme na základe osobného dopytovania niektorých subjektov podliehajúcich našej analýze zistovali dôvody absencie ich prezentácie prostredníctvom webovej stánky alebo vlastníctva logotypu.

3.1 Výsledky analýzy

Z celkového počtu nami analyzovaného súboru, ktorý tvorilo 237 občianskych združení pôsobiacich v Bratislavskom samosprávnom kraji a registrovaných pod

Ministerstvom vnútra SR ako občianske združenia so zameraním na zdravotne postihnutých občanov, 148 odhalilo podstatu svojej činnosti vo svojom názve. Na základe tejto indície má recipient bez ohľadu na ďalšiu informáciu možnosť dozvedieť sa konkrétnejšie smerovanie občianskeho združenia. Napríklad občianske združenie Zväz sluchovo postihnutých alebo občianske združenie Deti bez tuberkulózy názvom naznačujú kontexty svojho pôsobenia. Ako príklad neefektívnej signifikačnej komunikácie a kódovania zamerania o. z. do názvu možno uviesť občianske združenie Pihi, ktoré sa tiež registrovalo ako žiadateľ návratu 2% daní, ale jeho činnosť ani zameranie nie je jasné. Rovnako sa v prostredí digitálnej komunikácie neprezentuje ani webovou stránkou, ani logom, ktoré by takúto pôsobenosť verejnosi ozrejmili.

Ďalším stupňom našej analýzy bolo zistenie počtu skúmaných občianskych združení disponujúcich vlastným návrhom loga. Z celkového počtu analyzovaných združení vyplynulo, že vlastným logom sa prezentuje len 55 z nich. Prezentované logá sa svojou farebnou realizáciou pohybujú prevažne v modrých, zelených a červených farebných riešeniach s nadváznosťou na slová *nádej, pomoc, láska* alebo *výskum a vzdelávanie*. Logá využívajú jednak pätkové/serifové písma, ako aj bezpetkové písma, alebo ich kombináciu. Farebné riešenie spočíva najčastejšie v dvojfarebnej grafickej úprave, pričom text je definovaný jednou farbou a grafický element druhou, niekedy tretou doplnkovou farbou. Používanie grafického elementu v logu možno rozdeliť do troch kategórií. V prvej sú symboly alebo piktogramy, ktoré priamo súvisia so zameraním občianskeho združenia, napr.

symbolika pri telesných postihnutiach, ktoré sú spojené s chôdzou, kde sa najčastejšie využíva piktogram figúry na invalidnom vozíku. Ďalším príkladom môžu byť združenia zamerané na kardiovaskuľárne poruchy, ktoré používajú symbol srdca. Takisto sa stretнемe s motívom preškrtnutého ucha ako symbolu nepočujúcich, pri zrakových postihnutiach zasa symbolom oka. Tento spôsob prezentácie umožňuje recipientom loga okamžite rozpoznať semiotické zameranie subjektu aj bez verbálneho vysvetlenia. Druhým spôsobom využívania symbolov, piktogramov a iných tvarov v prostredí zdravotne postihnutých osôb je „zmäkčovanie“ významu loga prostredníctvom prenesenej symboliky, kde sa neupriamuje pozornosť priamo na problém, ale naopak, jeho riešenie prostredníctvom pomoci, lásky, opatrey. Tento typ sa využíva napríklad pri ľažkých telesných a mentálnych postihnutiach detí, kde združenia využívajú symboly motýľa, srdca, kvietku atď. Tretím spôsobom zobrazovania je využívanie geometrických a expresívnych grafických výrazov, ktoré tvoria len estetickú rovinu loga. Používajú ich najmä združenia prezentujúce sa moderným minimalistickým spôsobom grafickej úpravy zväčša zamerané na výskum a edukáciu. V týchto prípadoch sa stretнемe aj s čisto typografickými logami bez grafického akcentu. Logá združení s blízkym zameraním nám v analýze umožnili poukázať na ich hlavný význam, teda rozpoznanie medzi podobnými subjektmi a tvorbu vlastnej identity. Všetky logá sa napriek využitiu podobnej alebo totožnej symboliky vo svojej vizuálnej rovine odlišujú a nestretli sme sa s prípadom, že by boli združenia na základe podobnosti log zameniteľné.

Ďalší nami analyzovaný spôsob prezentácie občianskych združení so zameraním na zdravotne postihnutých predstavujú webové stránky v prostredí internetu. Svoju vizuálnu identitu prostredníctvom vlastnej webovej stránky vytvorilo 81 občianskych združení. Pritom jedna tretina z uverejnených stránok zaostáva v grafickej úprave, sú informačne nedostačujúce, v plnej miere nevyužívajú obraz, fotografiu, či iné formy obrazu na dosiahnutie ilustratívneho, atmosférického ani argumentačného cieľa. Ako príklad nejasnosti zámeru subjektu a neprehľadnosti stránky možno uviesť stránku združenia Go-ok dostupnej na www.go-ok.eu/sk, ktorej zámer naznačuje len pikogram invalidného vozíka zobrazeného na hlavnej stránke, z ktorej sa nedá prekliknúť na iné okno. Hoci je uvedené občianske združenie registrované ako žiadateľ o návrat 2% z daní, na svojej stránke sa o tom nezmieňuje. Ďalej sa neprezentuje vlastným logom, ktoré by mu napomohlo docieliť zapamäťateľnosť z pohľadu recipientov. Podobne je na tom aj občianske združenia Asociácia organizácií zdravotne postihnutých občanov SR, ktorá sice stránku vlastní, tá však informatívne aj graficky zaostáva, nerepresentuje sa vlastným logom a ani nepoukazuje na možnosť príspevku 2% daní, o ktoré požiadali registráciou.

Ako príklad komplexnej efektívnej komunikácie možno uviesť stránku občianskeho združenia Naše motýliky dostupnej na www.nasemotyliky.sk, ktorá je prehľadne, logicky a vizuálne štruktúrovaná, informatívna a zaujíma sa tiež o možnosť získania 2% z daní, ktoré striedavo s iným obrazom uvádzá v banneri úvodného menu stránky. Takisto za vhodné riešenie z grafického, informatívneho ako

aj marketingového hľadiska možno považovať stránky občianskeho združenia Myeloproliferatívna spoločnosť Slovenska (MysS), ktorá sa však neregistrovala a nepožiadala o možnosť získať návrat 2% daní z príjmu iných osôb. Tiež možno v pozitívnom smere uviesť príklad občianskeho združenia Nezávislosť, ktoré je zamerané na závislosti a pomoc pacientom s takouto diagnózou a ich rodinám, dostupné na stránke www.nezavislosť.eu. Toto združenie sa však napriek registrácii a požiadaniu 2% daní z príjmov iných osôb, rovnako ako predošlé uvedené o. z., na svojich stránkach o tejto aktivite nezmieňuje, čo považujeme za chybu.

Celkovo potrebu získať peňažné príspevky prostredníctvom možnosti pridelenia 2% z odvedených daní daňových poplatníkov vyjadrilo 86 z nami skúmaných občianskych združení zameraných na zdravotne postihnutých občanov v Bratislavskom samosprávnom kraji. Svojou registráciou sa v oficiálnom zozname, ktorý vede Komora notárov SR, stali právoplatnými žiadateľmi. Zverejniť svoju žiadosť o podporu na základe limitovaného percentuálneho návratu zaplatenej dane mohli občianske združenia propagovať na svojich webových stránkach, ako sme vyššie uviedli, tie má k dispozícii iba 1 tretina z nich. Celkovo tak na svojej webovej stránke osobne svojich recipientov o podporu v podobe pridelenia 2 % daní požiadalo 22 občianskych združení. Ďalšiu možnosť, ako sa v tejto otázke zviditeľniť, predstavovala možnosť bezplatnej registrácie podmienená vytvorením profilu na portáli rozehodni.sk. Z nášho výskumného súboru tak urobilo iba 24 občianskych združení.

Ako vyplynulo z rozhovorov s členmi niektorých občianskych združení, jedným

z dôvodov prečo nevyužívajú možnosť vizualizácie svojej identity v prostredí internetu je to, že im chýba pracovná pomoc, finančné prostriedky na jej realizáciu, ako aj nedisponujú dostatkom času. Ďalším dôvodom je ich presvedčenie o tom, že tento druh komunikácie nepotrebuju, pretože sa ako skupina dokážu stretnúť a navzájom sa informovať. Mnohí si uvedomujú, že by pre ich združenie bola výhodná aj vizuálna realizácia vlastnej identity, ale prioritou pre nich zostáva dosiahnutie základných stanovených cieľov, akým je pomoc zväčša vo fyzickej rovine a na to sú dostatočné sociálne siete a lokálne sprostredkovávanie informácie v miestnom prostredí.

Napriek týmto názorom sa domnievame, že vytvorenie vizuálnej identity v online priestore by všetkým občianskym združeniam mohlo byť nápmocné v oblasti získavania finančnej i nemateriálnej pomoci a na jej základe by neboli medzi sebou zameniteľné. Otvorená tiež ostáva možnosť poskytnutá štátom a to, žiadať 2% daní z príjmu iných fyzických alebo právnických osôb s ich súhlasom. Jednou z uvedených príčin, prečo sa o túto možnosť združenia nezaujímajú je pri tom pre nich zložitá byrokracia a nedostatok ľudí, ktorí by sa zaoberali touto možnosťou.

4. ZÁVER

Na základe uverejnených výsledkov nami prevedenej analýzy sme zaznamenali, že komunikácia občianskych združení zameraných na zdravotne postihnutých občanov prostredníctvom vlastnej webovej stránky nie je prioritou pre viac ako 75% z nich. Tento stav je vzhľadom k možnostiam, cene i rozsahu, ktorým

online komunikácia disponuje, znepokojujúci. Hoci niektoré zo združení majú založený profil najmä na sociálnej sieti Facebook, ich celková prezentácia v oblasti online komunikácie je slabá. Problematickým sa javí aj budovanie identity týchto spoločnosti prostredníctvom prezentácie loga, ktoré by mohlo napomôcť k ich identifikácii nielen v prostredí internetu, ale aj mimo neho. Tu je však využívanie grafického elementu na samourčenie vlastnej vizuálno-verbálnej podoby ešte slabšie. Z celkového počtu 237 nami analyzovaných občianskych združení zameraných na zdravotne postihnutých občanov pôsobiacich v Bratislavskom samosprávnom kraji sa len necelých 24% v priestore svojej webovej komunikácie prezentuje vlastným logotypom.

Hoci ciele jednotlivých občianskych združení sa odlišujú, mnohé z nich okrem fyzickej pomoci postihnutým občanom za svoju hlavnú náplň práce pokladajú aj šírenie osvety, informovanie svojich členov a organizáciu aktivít spojených s danou problematikou. Tieto ciele sú z nášho pohľadu naplniteľné za predpokladu efektívnejšej komunikácie a s nou spojeným získavaním finančných prostriedkov, ktoré jednotlivé ciele podporujú. Práve z tohto dôvodu by občianskym združeniam uvedeného typu napomohla webová komunikácia s vlastnou identitou, ktorá by umožnila efektívnejšiu komunikáciu vo vzťahu k verejnosti a umožnila tak aj rast finančných príspevkov. Preto ostáva na zváženie subjektov s takoto oblastou pôsobnosti, či budú komunikáciu v digitálnom prostredí nadálej odsúvať ako sekundárnu, alebo sa upriamia na jej skvalitnenie a zároveň pružnejšie využívanie všetkých možností, ktoré poskytuje.

LITERATÚRA

KOTLER, P.; WONG, V.; SAUNDERS, J.; ARMSTRONG, G; et. al. 2007. *Moderní marketing*. Praha: Grada, 2007, 1048 s. ISBN 978-80-247-1545-2

KLAPDOR, S. 2013. *Effectiveness of online marketing Campaigns*. Mnichov: Springer Gabler, 2013, 120 s. ISBN 978-3-658-01732-3

LIDWELL, W.; HOLDEN, K.; BUTLER, J. et. al. 2011. *Univerzální principy designu*. Brno: Computer Press, 2011. 274 s. ISBN 978-80-251-3540-2

Ministerstvo vnútra SR. Zákon č. 83/1990 Z. z. o zdržovaní občanov v znení neskorších predpisov. Zverejnené 20.12.2015. [online]. Dostupné online: <[http://www.minv.sk/?obcianske-zdruzenia](http://www.minv.sk/?obcianske-zdruzzenia)> [cit. 20.12.2015].

*Štúdia bola podporená grantom UGA IV/10/2015
Interiérová vizualizácia v marketingu.*

Mgr. Mária Košková, PhD. sa zaoberá problematikou vizuálnej komunikácie v marketingovom prostredí.

Európska Akadémia
Manažmentu, Marketingu a Médií

ISSN 1339 - 5181